
6
41/1 E
2

JOSEPHI ANTONII
PINTII
DE
NUMMIS
RAVENNATIBUS
DISSERTATIO SINGULARIS.

VENETIIS, MDCCL.

Typis Jo: BAPTISTÆ PASQUALI

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

Eminentissimo, & Reverendiss. Principi

JACOBO CARDINALI ODDO

ÆMILIÆ A LATERE LEGATO.

JOS. ANTONIUS PINTIUS F.

SI quid unquam divinitus mortalium generi datum est, quod ipsi & cupidius intueantur, & amplectantur libentius, nemini dubium esse debet, PRINCEPS EMINENTISSIME, quin eæ sint Litteræ, ac reliquæ Disciplinæ, a quibus quantum boni Civitatibus, ac nationibus singulis dimanare soleat, ii fatebuntur omnes, quos non fugiat cum publicam, tum privatam populorum felicitatem non aliunde, quam a Sapientia proficisci. Optime igitur de Republica mereri ii dicendi sunt, qui non Litteras modo, Scientiasque calamitosis hisce temporibus in Italia prostratas, ac pœne jacentes erigunt, sed ipsos literatos viros qua humanitate, qua opibus, qua ceteris præsidiis fovent, adjuvantque: quod nisi Majorum nostrorum memoria factum esset, nunquam certe cultiores Europæ gentes ad tantum gloriæ fastigium per-

veniſſent. Vides me laudes tuas inde repetere, unde nil detrimenti capere queat moderatio tua: quum enim a puero animum ad ſtudia retuleris, Litterasque incredibili amore proſequaris, omni cogitatione curaque in id incumbis, ut ceteris quoque in deliciis ſint, atque colantur. Teſtes heic producere poſſem doctos quosque Viros, quos una cum *Nicolao Fratris Filio*, Præſule ampliſſimo, humaniter excipis, quique nusquam, in quo Scientiarum delicias panderent, quam in Ædibus tuis locum invenere; meque imprimis, qui ubi vulgandæ hujus Diſſertationis voluntatem Tibi meam pateſeci, quæ comitas tua eſt, non modo conſilium meum adprobaſti, verum etiam, non ſine aliqua tamen modeſtiæ tuæ contentione, ut Tibi inſcriberetur annuiſti. Neque quis putet, quando locus exigere id videretur, eam nunc mihi mentem injici, ut de Generis tui Nobilitate, quod & rerum geſtarum magnitudine, & Heroum, quos genuit, gloria & originis vetuſtate longe eſt florentiſſimum, heic diſſerendum cenſeam: quum enim prudenter eas commendationes reſpuas, quæ ab animi tui dotibus haud proficiſcuntur, libentiſſime ab iis recenſendis temperabo: id unum addens, tantum ſplendoris Domui tuæ a te ipſo derivari, ut præteritorum temporum decora ſin minus contemnere, at certe non unice reſpicere debeas, quum per te exemplum maximum, atque præclarum pietatis in Deum, amoris in proximos, magnanimitatis, juſtitiæ, humanitatis, non nobis modo, qui tot tantasque virtutes tuas propriis, ut ita dicam, oculis uſurpamus, verum poſteritati ipſi relinquas, quæ una nobiscum fatebitur, *Jacobum Oddum* poſt tot Præfecturas, ac Legationes, quas ſapientiſſime geſſit, jure ac merito a *Benedicto* XIIII. P. M. in Sacrum Cardinalium Collegium fuiſſe cooptatum. Atque utinam Te diu Superi ſervent incolumem; ſperamus enim fore, ut ad majora, teque omnino digna contendas. Interim tu, EMINENTISSIME PRINCEPS, quem Patronum, Fautoremque meum nunquam non prædicabo, munuſculum hoc qualecumque æquo animo excipies, illud reputans, in ejusmodi rebus non excellentiam tantum, ſed obſequium etiam, voluntatemque eſſe laudandam, quæ mea quanta in te ſit, nunquam profecto fiet, ut oratione complecti poſſim.

PRÆ-

PRÆFATIO
AD LECTOREM.

HABES, amice Lector, Dissertationem de Nummis Ravennatibus, quam non ut gloriam mihi ullam ex tenui hac Lucubratiuncula comparem, sed ut aliquam amoris in Patriam mei significationem proferam, in vulgus edendam censeo. Quum enim de Nummariæ Officinæ institutione inter Ravennates non satis constaret, deque ea brevissime tantum superioribus annis egerit ad Litterarum incrementum natus Ludovicus Antonius Muratorius, qui innumera pæne ad locupletandam Historiam jecit semina eruditionis; pergratum me antiquitatis studiosis facturum sum arbitratus, si quæ apud auctores seorsum invenirentur collegissem, atque criticis animadversionibus sive confirmassem, sive refellissem, ea addendo, quæ sedulo labore, ac non mediocri adhibita diligentia e vetustatis ruderibus, ut ita dicam, effodi potuerunt. Quid autem in ea commentatus sim, breviter indicabo. Dissertationem universam in sex partes, sive capita divido; in quorum priore de Nummis iis agitur, qui Honorio, ceterisque Imperatoribus occiduas res administrantibus cusi sunt: per id enim tempus Ravennam hac prærogativa donatam fuisse communiter nunc censent eruditi: quamvis id, ut late patebit, ad remotiora fortassis initia sit amandandum. In secundo de eo Nummorum genere sermonem instituo, qui sub barbaris Regibus percussi sunt; ad quos ii mihi certe videntur referendi, qui in anteriori parte mulieris corona murali redimitæ caput exhibent hac epigraphe FELIX RAVENNA; etenim haud desunt momenta, ob quæ Gothis Regibus potius, quam Exarchis tribuantur. Tertium caput Nummos eos complectitur, qui ad Exarchorum tempora dubio procul pertinent: acturus in quarto de reliquis, quos sive Ravennates Archiepiscopi, sive Commune Ravennæ, quemadmodum illius ævi diplomata, contractusque loquuntur, signavit. Posteriora duo tandem ita de variis mo-

netæ generibus different, ut ne exteros quidem nummos in Urbem nostram receptos prætermittant; quod sibi præstandum quoque duxit Joannes Brunatius, quum *de Re Nummaria Patavinorum* erudite, ut solet, eleganterque tractaret. Id autem argumento minime officit, quum usus quodammodo eos Civitate donarit. Nonnulla monumenta vel nondum edita, vel quæ variam aliquam lectionem contineant, ex hoc Archiepiscopali Tabulario, ex aliis Archivis, atque Auctoribus describentur, quæ Historiæ huic nostræ lucis aliquid adferre poterunt. Tandem ad Dissertationis calcem ponendas curavi aliquot tabulas æneas, illos tantum nummos exprimentes, qui ab eruditis antea observati minime fuissent; quibus alios nonnullos jam vulgatos adjeci, ut singula capita clariora redderentur. Neque nos pœniteat propositi nostri, quum, quos omisimus, nummos cernere percommode quisque possit apud Ducangium, Bandurium, ceterosque ejusmodi Monetarum editores. Fateor tamen in hac Dissertatione vulganda me non leviter commoveri: quod fortasse consilium cepissem numquam, ni præstantissimi aliquot viri per litteras ad id impulissent; atque imprimis Ludovicus Antonius Muratorius nuper laudatus, Hercules Dandinus Comes, olim in Patavino Gymnasio Professor celeberrimus, quem superiori anno e vivis sublatum, immaturaque nobis morte præreptum deflevimus, ac Camillus Comes Zampierius Patricius Forocorneliensis, qui Hendecasyllabos aliquot vere Catullianos misit, quos tamquam pro coronide cum nostris nonnullis, ac Hieronymi Ferrii in Faventino Seminario Humaniorum Litterarum Professoris eximii publici juris faceremus tum ut rerum tractandarum asperitas poeticis lusibus recrearetur, tum ut festivissimi utriusque Vatis in latina quoque lingua nitorem atque peritiam, horumce Studiorum cultores suspicerent, ni ad ostentationem id pertinere alicui videri posset: etsi non sumus nescii male omnino sibi consulere, qui ex aliorum scriptis nominis celebritatem sibi ducunt comparandam. Nos tamen, quantulicunque simus, semper ab hoc laudis aucupio abhorruimus. Sed antequam in arenam descendo, monitum te volo ab eorum more me plurimum abhorrere, qui omnibus, quæ ad manus sunt, scripta sua

infer-

inferciunt, eorum nomina filentio prætereuntes, a quibus eadem mutuati funt, quod certe non immerito ingenuis viris ftomachum movet: quid enim turpius aut effe, aut excogitari poteft, quam ex aliena fupellectile ditefcere, tantoque ingrati animi vitio laborare? Id profecto erit in cauffa, cur aliquando ab itinere deflectam, eorum, qui opis aliquid in texenda Differtatione attulerunt, mentionem facturus. Aft malo verbofus videri, quam ingratus, atque inurbanus. Tenes modo rationem confilii mei: quapropter tuum erit fin minus doctrinam atque ingenium, quod fentio quam fit exiguum, at voluntatem faltem meam in Literas, Patriamque probare: nam ut præclare inquit Tullius lib. I. de Orat. *quum omnia commoda a Patria accepta fint, nullum incommodum pro Patria grave putandum eft.*

DE

DE SCIENTIARUM ACADEMIIS
A NICOLAO ODDO
PRÆSULE AMPLISSIMO RAVENNÆ INSTITUTIS
ATQUE
A JACOBO
PATRUO CARDINALI
ÆMILIÆ LEGATO IN APOSTOLICAS ÆDES RECEPTIS

ELEGIA

AD VIRUM CLARISSIMUM APOSTOLUM ZENUM.

Vixerat haud molles ter denos Pintius annos,
Affectus nulla pectora tristitie;
Et modo sylvestris recubans sub tegmine pinus,
Cæsar (a) *ubi ratibus semina constituit,*
Lusit ad undisoni vacuus fera murmura ponti
Chloris, & Irene carmina quæ legeret:
Et modo doctorum versans monumenta virorum,
Quæque, agitante Deo, fervida mens cecinit,
Impatiens circum cæcis obducta tenebris
Sensit, quæ superi clara vident oculis.
Felices animæ, quas non regio aspera dumis,
Dulce sed Elysium, & rura beata tenent.
Nos dum sectamur volitantia monstra per auras,
Atra, heu! nox vires obtegit ingenii.
Ast quid commemoro primævæ damna Parentis,
Poma ubi decerpsit noxia ab arboribus,

Et

(a) Intellige heic Pinetum, sylvam Ravennatium clarissimam secus mare, construendis navibus fortasse Augusti temporibus satam, quod tamen exploratum minime est, quum non desint, qui eam longius deducant, aut naturæ ipsi tribuant. Vide quæ de L. Antidio Feroce Clafs. Rav. Præfecto, quem Pinetum Neptuno, Isidique sacrasse ajunt, circumferuntur.

Et dedit incauto furtim comedenda Marito,
Unde mali terris exſtitit omne genus;
Si hoc etiam in triſti renovat nunc prælia corde,
Miſcet & effœto pectori amaritiem?
Sive etenim incocto dapium ſtimulante cerebrum
Impete, terrificis angar imaginibus;
Seu cruor in noſtris decurrens artubus, acrem
Impellat bilem, ſævaque monſtra ferat;
Actave ſpirituum vis ad caput, undique membra
Deſerat, immiſſo per gelida oſſa metu;
Jactor in indomito, meque inclementia morbi
Sevocat a doctis improba virginibus:
Et qua mœſta ciet gemitus philomela per umbras,
Defluit & tacitis vitreus amnis aquis,
Nunc ſpatior mœrens, nunc tradens membra ſopori,
Anxia ſollicito corda timore premor.
Me fruſtra exanimem compellat voce (a) *Voluptas,*
Ipſa luce mihi carior, atque oculis,
Si neque tantillum noſtri lenire doloris,
Nec potis eſt ullis flectere blanditiis.
Tu mihi, tu ſolus miſero ſolatia reddis,
Atque erepta diu gaudia reſtituis,
ODDE, parens charitum, Stirpis generoſa Propago,
Qua nil ſplendidius, nil & amabilius.
Tu ſtudia, e noſtro ferme fugientia cælo,
Et blande revocas, & revocata foves:
Et facis, ut PATRUUS (b), *Romano nobilis oſtro,*
Excipiat valido læta patrocinio.

Atria,

(a) Intelligenda honeſta animi relaxatio, ad eum leporem referenda, quem Græci Eutrapeliam vocant, de qua erudite, eleganterque diſſeruit Cl. Comes Hercules Dandinus in ſuo de Urbanis Officiis Libello, Dial. II. p. 21. & ſeq. Nos amici olim ſuaviſſimi, ac nobiliſſimi nomen heic prætermittere piaculum duximus. De eo autem alibi ita luſimus:

Sic magnus quondam inceſſit, nitidusque Gravina,
Tuque, erepte tuo nuper Dandine Sodali,
Quo gemit ammiſſo Conjux, ut compare turtur.

(b) Vide Indicem Sociorum ab Archio elegantiſſimis formis expreſſum cura Savernii noſtri, qui doctorum Virorum, ſi nos excipias, Elogia, hanc rem indicantia, collegit, atque Jacobo ipſi Oddo Cardinali ampliſſimo dicavit.

Atria, facundis passim resonantia dictis,
Testor, & auritas ad bona verba fores:
Et te, sancta parens hominum Sapientia, vosque
Cœlicolæ, & quotquot casta Minerva probat.
Prisca etenim quales viderunt tempora Athenas
Florere ingenuis artibus, & studiis:
Aut te, Roma potens, toto spectabilis ævo,
Spargere opes circum divitis eloquii:
Sæcula sic nobis datur aurea cernere, quando
His quoque lux fulsit candida littoribus.
Verum pro tanto quis possit munere grates
Reddere, & effari Principis officium;
Quum mea difficili mens languida torpeat œstro,
Nec sinat heu dociles fundere versiculos?
Tu modo, tu magnum vatum decus, EMARE, (a) *dices,*
Saucia quæ curis mens, animusque nequit:
Et PROCERUM natas celebrans ad grandia vires,
Quos veteris sedes suspicit Imperii;
Esse nihil cernes nostris felicius oris,
Quas intacta colit Pallas, & alma Themis.

(a) Hoc nomine inter Arcades donatur Zenus, quem merito doctissimus Paciaudius, de Ripæ Transonæ monumentis disserens, genuinæ Philologiæ parentem adpellavit.

SYNOPSIS RERUM,

Quæ in hac Dissertatione continentur.

CAPUT PRIMUM.

CAPUT SECUNDUM.

CAPUT TERTIUM.

CAPUT QUARTUM.

CAPUT QUINTUM.

CAPUT SEXTUM.

AP-

CAPUT PRIMUM.

De Nummariæ Officinæ institutione apud Ravennates, deque Nummis Occidentalium Imperatorum, qui Ravennæ sederunt.

I.

RAVENNAM cudendorum Nummorum prærogativa antiquitus donatam fuisse, certum adeo est, ut is dumtaxat inficiari id possit, qui antiquitatis studia vel omnino despexerit, vel a limine vix salutarit; quam rem in exteris venia dignam, in nostratibus non item judicamus, qui & veterum monumentorum copia longe sunt refertissimi, & a Scriptoribus patriis dicendi non minus elegantiam, ac vim, quam in antiquitatis studium, qua in re vel maxime urbis nostræ laus est constituta, amorem, si saperent, debuissent arripere. Quæ enim eruditionis semina non jecit sive Ferrettus, sive Carrarius, sive Spretus, sive, ceteros ut omittam, Rubeus ille, qui ad veteres ita accedit oratione utens ad eorum elegantiam accommodata, ut eorum dicta, scribendique festivitates in succum, quod ajunt, sanguinemque converterit, posterorumque admirationem sibi conciliarit? Scio equidem laudatos Auctores vel de nummis perpauca attigisse, vel de iis denariis dumtaxat sermonem instituisse, qui posterioribus sæculis apud nos obtinuerunt: verum hoc critices defectui, quo per ea tempora laborabant, tribuendum est; quod nostris hisce temporibus minime ferri debet, quum doctissimi Scriptores facem prætulerint, atque studiorum horum caliginem nitidissima sua luce discusserint: quorum nomina heic prætermittenda censemus, ne recoctam, ut dicitur, crambem exhibeamus. Verum ad rem nostram propius accedendum.

II.

RAVENNA igitur cudendorum nummorum jure donata fuit, ac nummarias habuit officinas. Ast quibus temporibus eæ

primum institutæ fuerint, satis haud constat. Non equidem ante Honorium M. Theodosii filium, qui primus Ravennæ Imperii sui sedem firmavit, id contigisse asserendum videtur, quum per eos dies, ut Imperii utriusque Notitia nos edocet, sex tantum in occiduis regionibus *Monetariæ* Officinæ extiterint, Scisciæ nimirum, Aquilejæ, Lugduni, Arelate, Treviris, ac Romæ præsertim, de qua sic Muratorius: (*a*) *caput Imperii Roma vel post in Orientem translatam a Constantino Sedem vetustam retinuit prærogativam publicæ Monetæ ..... saltem usque ad tempora Heraclii Augusti*. Neque decipitur doctissimus vir in hac Romanæ Monetæ diuturnitate stabilienda, ut Florentinarum Ephemeridum Auctores sentiunt, (*b*) hoc innixi fundamento, quod post Ducangium Bandurius duos nummos retulerit, complures post Heraclium annos Romæ cusos, quorum prior ad Stauracium Nicephori Logothetæ Filium, alter vero ad Zoen, ac Theodoram Augustas pertinet, addito in utroque Romanæ Officinæ signo; nam cum Bandurii verbis, tum historicis rationibus evincitur merito eos suspectos esse debere. Et quidem ut de Bandurii sententia prius loquamur, postquam ille (*c*) Stauracii nummum retulisset, hæc subdit: (*d*) *nummum hunc rarissimum, si quidem genuinus est, exhibuit Ducangius e Strada*. Stradæ autem parum fidendum esse sciunt omnes, qui antiquitatis studio vel leviter delectantur. De Zoes autem, ac Theodoræ nummo, quem pag. 724. exhibuerat, ita loquitur pag. 745. *de utriusque nummi sinceritate merito dubitaveris; utriusque enim aversa pars hujus ætatis non esse videtur..... Uterque exscriptus est e Strada*.

III.

Quod vero spectat ad momenta historica, certum est Leonis Isaurici temporibus quicquid Italiæ erat reliquum a Græcorum dominatu defecisse, seque in libertatem vindicasse (*e*). Qui ergo fieri potuit, ut eodem Imperatore e vivis sublato A. C. 741. nummi cum Romanæ Officinæ signo Stauracio

(*a*) Ital. Med. Ævi Tom. II. Diss. 27. (*b*) Tom. I. Part. II. p. 39. (*c*) Part. II. p. 710. (*d*) 711. (*e*) Zonar. apud Petavium.

racio signati fuerint, qui Imperio, quod per aliquot menses rexit, anno dumtaxat 803. potitus est? Quæ autem post Leonem in Italia per Langobardos, de quibus nonnullos ante Stauracium annos triumpharunt Pipinus, ac Carolus Magnus, rerum commutationes sint consecutæ, nemo ferme est qui ignoret. Nihil de Zoes, ac Theodoræ nummo heic addam, quum res satis ipsa loquatur: sæculo enim dumtaxat Christi XI. imperarunt, quo tempore ne minimum quidem juris vestigium supra urbem Romam Græci Imperatores retinuere.

IV.

CÆterum non statim post Heraclium Romanam monetam defecisse arbitratus est Ducangius, (*a*) nummos aliquot exhibens Constantis, (*b*) sive Constantini, qui Heraclii secundi filius fuit, quos inter alter visitur, in cujus postica hæc leguntur: ANNO XX. M. *magno intermedio*, *in imo* RAV. Si autem Ravennæ nummi tunc scalpebantur, potiori jure id Romæ factum fuisse dicendum est, quæ quovis tempore Imperii capud in Occidente est habita, quamvis Augusti alibi sederent. Verum Ducangium laudatum nummum ad Constantem, sive Constantinum, referentem deceptum fuisse, ostendit Bandurius, quod Constans, sive Constantinus anno Imperii sui XIII. & XVII. unicum Imperii Collegam habuerit, Constantinum nempe eum, qui deinde Pogonatus est dictus: contra vero anno XX. tres socios habuerit, quum biennium ante Heraclium, & Tiberium filios Augusta dignitate honestasset. Quum igitur noster hic nummus, ac reliqui a Ducangio exhibiti tres Auggg. stantes in antica præferant, non ad Constantem, sive Constantinum, sed ad Heraclium ipsum potius erunt referendi.

V.

BINAS etiam Constantini Pogonati monetas affert Bandurius, quarum aversam partem sic describit: ANNO GK

 magno

(*a*) Const. Christian. tab. 33. (*b*) Utroque hoc nomine adpellari solet apud Scriptores.

magno intermedio, *in ima parte ROM.* Bud. XX. *in medio nummo: in ima parte ROM Ducang.* Ejusdem Conſtantini nummum Ravennæ percuſſum nobiſcum ex ſuo Muſeo communicavit V. Cl. Annibal Oliverius, de quo alibi agemus. Alterum vero Leonis Iſaurici, ſub quo fortaſſis monetæ prærogativa cum Romæ, tum Ravennæ deſiit, doctiſſimus Janus Plancus Ariminenſis in ſuis Cimeliis ſervat, quem tertio diſſertationis capite explicabimus. Ex quibus omnibus infertur culpandum non eſſe Muratorium, quod circa Heraclii tempora Romanam monetam deſiiſſe affirmarit. Id autem late heic oſtendendum duximus, quod ad rem noſtram facere plurimum deprehendatur.

VI.

Verum ut ad nummariæ Officinæ inſtitutionem apud Ravennates revertamur, ea minime differenda videtur poſt tempora Honorii, quum rationi conſentaneum ſit ea in Urbe, quam Imperii ſui Sedem declaraverat, omnique ornamentorum genere locupletarat, ejusmodi Officinas inſtituiſſe: id enim Imperiale decus, nummorumque neceſſitas pleno jure flagitabant. Hæc conjectura innititur notis nonnullis, quæ in duobus Honorii nummis, & altero Joannis Tyranni cernuntur, de quibus ſic Muratorius: (*a*) *Apud Ducangium viſitur ejusdem Honorii nummus cum litteris RVPS, quas ſingulas eruditi interpretantur: Ravennæ pecunia ſignata. Alter quoque a Joanne tyranno poſt Honorii mortem percuſſus easdem litteras refert.* Horumce nummorum deſcriptionem accipito a Ducangio ipſo, qui non unicum tantum, ut Muratorius inquit, ſed binos Honorii nummos exhibet, eosdem viſurus expreſſos ad calcem diſſertationis. Tab. I. n. 1.

DN HONORIVS P. F. AVG. *Imperator cum diademate ex unionibus.*

℞ GLORIA ROMANORVM. *Figura ſtolata, ac galeata ſedens, dextra globum, ſiniſtra haſtam, infra* RVPS.

VRBS

(*a*) Antiq. Ital. Med. Æv. loc. cit.

Æ. VRBS ROMA. *Figura stolata, & galeata spoliis insidens, dextra globum cum victoriola, sinistra hastam, infra* RVPS.

DN IOANNES P. F. AVG. *Imperator cum stemmate gemmato.* Tab. I. n. 2.

Æ. VRBS ROMA. *Figura stolata, & galeata, dextra globum cum victoriola, altera hastile, infra* RVPS.

VII.

Duo heic explicanda occurrunt, cur nempe litteræ RVPS ad Ravennam sit referendæ, & caussæ, ob quas hi nummi percussi fuerint. Prioris rei rationes, seu potius conjecturas breviter exhibeo, ut quod ab eruditis supponitur, argumento aliquo firmetur. Neminem latet morem fuisse non modo eorum temporum, quibus descripti nummi cusi sunt, sed ætatum etiam superiorum, per priores sillabæ litteras integra nomina designari: sic in marmoribus habemus BNMRT pro *benemerenti*, KRM pro *Karissimæ*, PSTRSQ pro *posterisque*, & alia ejusmodi bene multa. Actum agerem si hujusce consuetudinis apud veteres exempla in medium proferrem, quum de ea luculenter differant eruditi. (*a*) Id tantummodo addam, eousqne morem hunc devenisse, ut litteræ nonnullæ, quas ne Œdipus quidem solveret, in Augugustorum nummos invectæ fuerint, ut de ΦK, atque HK, quæ Phocam, & Heraclium designant, liquido apparet. Quid ni igitur eruditi hanc consuetudinem respicientes, nummarias inscriptiones, atque officinas, quæ per similes notas describebantur, exponere debuissent, si eorum conjecturæ historicis rationibus fulcirentur?

VIII.

Id profecto fuit in caussa, cur Mediobarbus, Ducangius, Bimardus, aliique litteras MDPS, AQS, ROPS, similesque de pecunia Mediolani, Aquilejæ, Romæ atque alibi signata

(*a*) Fabrett. Inscr. Dom. cap. III. p. 164. & seq. Oliv. Marm. Pisaur. p. 67. aliiq.

gnata exposuerint. (*a*) Fallitur igitur præstantissimus Harduinus litteras RVPS reddens: *Remenses Vicani Patrono suo*. Nam ut recte admonet Cl. Jobertus (*b*) rationi, veritatique consentaneum magis est per *exergorum* litteras urbes illas interpretari, in quibus nummi cuderentur, quam ita easdem dissolvere, ut earum quælibet verbum integrum constituat. Non jure tamen hic Auctor *siglas* RVPS interpretatur *Romæ in V. Officina:* etsi enim cum Harduino haud pugno, qui prior sub litteris A. B. Γ. Δ. &c. quæ in Imperatorum nummis leguntur, varias ejusdem urbis officinas delitescere arbitratus est, attamen contendo probabilius esse in nostris hisce nummis Ravennam tantum exprimi, ipsius nomine per priores syllabæ litteras indicato, quum mos illius ævi constans fuerit in *exergo* earum urbium nomina signandi, quæ nummos percuterent. Nimius essem si plura hujus rei exempla velim afferre, quum Romæ, Cart. Asis. Heracl. Alexand. Vienn. Rav. atque aliarum civitatum nomina passim in imo occurrant, nulla de officinarum, quæ in iisdem reperirentur, numero mentione facta. Verum quæ capite sequenti dicenda sunt rem luculenter ostendent.

IX.

NEQUE obstat, quod in Notitia Imperii, quæ, teste Pancirolo, sub finem Principatus Theodosii junioris conscripta fuit, desit Procurator monetæ Ravennatis: nam tribui id jure potest negligentiæ, qua conscriptus est Liber, de qua sic queritur idem Pancirolus in epistola nuncupatoria ad Carolum Emanuelem Sabaudiæ Ducem: *Hæc omnia utriusque Romani Imperii, tum in duo divisi, idest Orientis, & Occidentis continet Notitia; sed ita jejune posita, (c) ut indicis tantum vice fungatur. Itaque res vetustæ, altaque caligine conditæ obscuræ relinquuntur, ut legentes incerti, & perturbati discedere cogantur, & ut ait Poeta:*

Inconsulti abeunt, sedemque odere Sybillæ.

FOR-

(*a*) Consule Ducang. Diss. de Inf. Ævi Numism. p. 50. & seq. & Mediobarb. in Occone aucto post Edit. p. 501. & 502.

(*b*) De Scient. Numism. Inst. V. (*c*) Quamvis Imp. Notitia jejune conscripta sit, eam tamen necessariam, nedum utilem adolescentibus, in optimis Studiis proficiendi cupidis, judicavit Hadr. Valesius.

FORTASSIS etiam id contigit, quod Ravennatis monetæ Procurator nuperrime institutus esset, in easque tabulas nondum relatus: ni opinari velimus supervacaneum fuisse monetæ Procuratorem in ea urbe, in qua Imperator ipse degeret: dubitari siquidem potest num ubicunque nummi cudebantur, nummarii Procuratores adessent; potuit enim per Procuratorem e. g. Romanæ monetæ, Ravennæ quoque Officina regi; exemplo sumto ex tot muneribus, quæ nostris quoque temporibus per administros exerceri solent, ne Principum æraria nimis graventur. Nec desunt exempla ab antiquitate petita: constat enim nonnullas leges latas fuisse, ne publica pecunia effunderetur. Ceterum me non multum hoc silentio terreri debere, docet Ducangius, (*a*) ostendens plures nummarias officinas per ea tempora institutas fuisse, quamvis nullus de iis in Notitia Imperii sermo habeatur. Venio nunc ad nummorum Honorii, ac Joannis tyranni explicationem.

X.

CREDIDERIM priores duos ad victoriam, quam a Radagaiso reportavit Honorius, referendos esse. Vicit hic Princes Radagaisum, Stilicone armorum duce, A. C. 405. ut Prosper, vel sequenti, ut Marcellinus; quibus certe temporibus Ravennæ morabatur, quamvis anno dumtaxat 409. in ea urbe Imperii sui sedem fixerit. (*b*) Ideo autem ita sentio, quod anno 404. adversus Radagaisum profecturus, necessarias ad bellum copias Ravennæ paraverit; quod illi adeo feliciter cessit, ut incolumi pene toto exercitu, ingentes barbarorum copias profligaverit. Hanc victoriam ita describit D. Augustinus, qui tamen non nihil catholicis rebus indulsisse, si narratio ipsius perpendatur, non injuria credi potest. (*c*) *Radagisus uno die tanta celeritate sic victus est, ut ne uno quidem, non dicam exstincto, sed nec vulnerato Romanorum, multo amplius, quam centum millium prosternerentur ejus exercitus: atque ipse cum filiis mox captus debi-*

ta

(*a*) Diss. de Inf. Æv. Numism. p. 36. & seq.
(*b*) Sigon. de Occid. Imp. lib. x. Rubeus Hist. lib. II. A. C.
(*c*) De Civit. Dei c. 23.

ta pœna necaretur. Quod si lubeat eos de Attalo potius interpretari, (a) cujus tyrannidi perfidiæque Honorii in ludos amor, atque socordia ansam præbuerat, haud repugnabo: hic enim Imperator XI. Consulatu Ravennæ inito, de Attalo triumphans, Romam ingressus est. Hac quoque de caussa percussi fuere ii nummi, de quibus sic Baronius ad „ ann. 417. n. LX. 23. loquitur: eodem hoc anno sub nomi- „ natis Consulibus (*inquit Prosper*) triumphans Romam in- „ greditur, præeunte currum ejus Attalo, quem Lyparæ vi- „ vere exulem jussit. *Hæc ipse: sed triumphi hujus nullam præterea memoriam extare scimus, nisi in nummis, quibus repræsentatur Honorii Imperatoris imago, in quorum parte adversa effigies inest militaris, sinistra Victoriam, dextera labarum tenens, captivum supplantans, quo Attalus designatur, qui Christi virtute ipse hostis christianæ Religionis fuerit penitus debellatus. Sed in uno triumpho, si recte inspicis, de pluribus hostibus debellatis celebrantur victoriæ, & gloriosa elevantur trophæa: de Gothis in primis, qui eum, ut vidimus, in Imperium evexere; de gentibus deorum cultoribus, quæ omnibus favere studiis homini restituturo Deorum cultum.* Hactenus Baronius; ad cujus verba observanda sunt, quæ commentatur doctissimus Pagius ex Philostorgio lib. XII. n. 5. ut Honorii triumphum illustriorem reddat.

XI.

Quod vero ad Johannis nummum pertinet, in ea sum sententia, ut putem tunc Ravennæ percussum fuisse, quum anno Christi 423. postquam Ravennam occupasset, Ardaburo contra se a Theodosio misso, ac tempestate jactato potitus est: utrumque enim per victoriolam sat ostenditur, quam stolata, ac galeata figura spoliis insidens dextra manu gestat; neque enim alios triumphos reportavit, quibus adscribi nummus commode possit. Non inficior tamen fieri potuisse, ut in hoc, aliisque nummis cudendis persæpe monetarii eodem typo uterentur, quo superiorum Imperatorum numismata signa-

(a) Posteriorem Honorii nummum refert ad Attalum Mediobarb. Occ. auct. p. 529. Id autem contigit A. C. 417.

signarant, nomine tantum, atque imagine in anteriori parte immutata, quum aliquando expressa in iis quædam cernantur, quæ nunquam gessere. Nullus præterea Joannis nummus invenitur cum litteris RVPS, vel quod Ravennæ officina, ut mox patebit, aliter designata fuerit, vel quod exiguo tempore Imperii habenas moderatus sit, quum duos dumtaxat regnarit annos, ac duos circiter menses cum dimidio, ut sentiunt Panvinius, Bandurius, aliique adversus eos, qui ad octo menses tantum Imperium ipsius contrahunt. Falluntur tamen nonnulli, qui Joannis obitum VI. Kal. Septembris contigisse sentiunt: secundum enim Panvinii, Tillemontii, Pagiique calculos a. d. XVIII. Kal. Septembris ex hac vita migravit.

XII.

Iis perpensis, quæ ad Honorii, ac Joannis nummos apud nos scalptos videntur pertinere, inquirendum nunc superest, quomodo cognoscendi sint nummi reliquorum Imperatorum, qui Ravennæ sederunt, quum in alio nullo, quod sciam, litteræ RVPS cernantur. Si quod sentio liceat verbis declarare, ea mihi suspicio pluries injecta est, non per litteras R V. tantum designari quæ nonnunquam ad latera figurarum visuntur absque ullo officinæ nummariæ signo in *exergo*, ut in quodam Augustuli nummo, quem exhibet Ducangius (*a*), aliique; verum etiam per easdem litteras R V, quæ in postica leguntur, quamvis in ima nummi parte notæ CONOB, vel COMOB, similesve ejus ævi familiares habeantur. Quod autem de litteris RV id etiam de RM. MD A. C. quas ad Romam, Mediolanum, aliasque urbes referimus, pronunciandum putamus. His autem rationibus adducor, quod nempe vero simile haud videatur illa prærogativa Ravennates per ea tempora neutiquam usos fuisse, qua jam inde ab Honorii temporibus donatos esse conjectant eruditi; quodque nullo momento evincatur id juris illi Urbi ademtum fuisse, quæ etiam extincto Occidentali Imperio Barbarorum Regum Sedes fuit constituta. Neque ejus nummi ad unum omnes periisse putandi sunt; quum enim ex illis complures supersint, qui alibi scalpti fuere, intelligi nequit, cur hoc infortunium Ravennatibus tantum acciderit.

B XIII.

(*a*) Const. Christ. Tab. 24.

XIII.

CONJECTURA isthæc mea vel ex eo probabilior redditur, quod nummi, qui in adversa parte litteras RV. præferunt, additis siglis CONOB &c. in *exergo*, vel nulla alia nota adjecta, si paucos Augustos excipias, de quibus alibi erit sermo, ut plurimum capita exhibeant Honorii, Joannis tyranni, Constantii, Placidæ, Valentiniani III. Julii Majorani, Libii Severi, Glycerii, Zenonis, Julii Nepotis, & Augustuli, qui omnes, Zenone excepto, per eos dies in Occidente imperarunt, & vel Ravennæ, vel prope hanc urbem Imperatores renunciati sunt. Neque mihi negotium facessit Zenonis nummus; nam quum hic Imperator Theodoricum Ostrogothorum Regem in Italiam contra Odoacrem miserit, nemini mirum videri debet, si nummus cum ipsius imagine ibi fuerit scalptus, ubi & ipse Theodoricus, interfecto Odoacre, perpetuo sedit. Potuit etiam Zenoni cudi a Julio Nepote, qui, ut videbimus, illius ope ad Occidentale Imperium evectus est aliquot annis ante, quam Odoacer per vim Italiam ingrederetur. Idque fortasse probabilius est: typus enim nummi ante Barbarorum tempora videtur expressus. Quod si forte aliquis alius nummus ejusdem ætatis extet, ad Græcum aliquem Imperatorem spectans, qui diligentiam nostram fugerit, per eum censemus affinitatis, atque necessitudinis fœdus ostendi, quo utrumque Imperium copulabatur: Græci enim Augusti, ut cuique perspectum est, rebus occiduis se se sæpe sæpius immiscuere.

XIV.

NEC obstant opinioni huic nostræ litteræ COMOB &c. quæ in exergis eorum nummorum cernuntur, quos Ravennæ scalptos putamus; nam quamvis Ducangio, aliisque concedatur per eas Constantinopolim designari, quod tamen non omnino exploratum est; (*a*) non inde tamen sequitur, monetas

(*a*) Varias hac super re editas commentationes complectitur Hist. Acad. Parisiens. Inscript. Tom. I. p. 360. quam si consules, rejectis Cedreni, Harduini, ceterorumquæ opinionibus, in Vaillantii fortasse sententiam

netas illas omnes Constantinopoli fuisse obsignatas; quum notæ illæ in nonnullorum etiam Principum sive Tyrannorum nummis expressæ fuerint, qui vel nunquam in ea urbe sedere, vel cum Græcis Imperatoribus simultates exercuere, ab iisque reprobati sunt, exemplo Attali, Jovini, Constantii Comitis, Joannis Tyranni, nonnullorum Regum Francorum, aliorumque, quos erudite refert Ducangius. (*a*) Id tantum addam apud Mediobarbum in Occone aucto p. m. 450. cerni nummum Maxentii, qui nullo pacto Constantinopoli signari potuit, quamvis laudatas toties litteras exhibeat, ex quo clare eruitur (si tamen genuinus sit) eas ante Constantinopoleos denominationem in nummos invectas fuisse. En ipsius descriptio:

IMP. MAXENTIVS P. F. AVG.
CONSERVATOR VRB. SVAE. CONS. *Roma in templo scuto insidens, dextra globum adstanti porrigens, sinistra bastam tenens cum captivo ad pedes.*

XV.

Et re quidem vera sciunt omnes Maxentium, ubi audivit Constantinum Patri demortuo successisse, ejusque imagines Romam delatas fuisse, Imperium, quod per integrum sexsennium tenuit, usurpasse, ut refert Nazarius (*b*), atque ab eodem Constantino ad Pontem Milvium profligatum fuisse, ac Tiberi absorptum. (*c*) Accedit ad hæc Maxentium anno 312. supremum diem explevisse, Encænia autem urbis (*d*) anno dumtaxat 330. V. Id. Majas celebrata fuisse, quo tempore lex lata est atque in columnam lapideam incisa, qua Byzantium novam Romam adpellari jubebat Con-

tentiam descendes, cui Augustinius prælusisse videtur, putantis per eas monetæ probitatem designari, ut proinde interpretandæ sint: *conflata moneta obryzata*, vel potius cum Bimardo, *conflata obryzo*, vel *conflata moneta obryzo*. Quid autem sibi velit hoc nomen obryzum docet Plinius lib. III. cap. 5.

(*a*) Diss. de Inf. Ævi Numism. (*b*) In Panegyrico Constantini.
(*c*) Idatius in Fastis. (*d*) Ibidem.

ſtantinus. (*a*) Oſtendit autem Bandurius (*b*) ex Anonymo Antiq. Conſtant. Part. I. memorata die *Conſtantinopolis nomen eidem urbi impoſitum fuiſſe*. Confirmantur hæc omnia auctoritate Zozimi (*c*) id factum aſſerentis, poſtquam Conſtantinus variis temporibus Cæſares Filios ſuos adpellaſſet, quod certe contigiſſe multo poſt docent Hiſtorici. (*d*)

XVI.

Ut autem ad litteras R V revertamur, quas in noſtrum ſenſum interpretati videntur eſſe Rubeus (*e*), ac Bimardus (*f*), eas Ravennam indicare plane conjicitur ex nummo æreo, a nemine, quod ſciam, edito, (*g*) in cujus anteriori parte mulieris caput murali corona redimitum cernitur, addita epigraphe FELIX RAVENNA, in poſteriori vero victoriola cum litteris R V ad latera abſque ulla officinæ nota in *exergo:* etenim quum in poſtica aliorum nummorum hujus urbis murali corona inſignitæ, vel aquila alis expanſis, vel Ravennæ monogramma cernatur, perſpicuum fit iſtius loco, quod integrum poni nequiret, victoriola poſticæ aream occupante, litteras R V in nummo expreſſas fuiſſe.

Tab. I num 3

XVII.

(*a*) Socrates. (*b*) Imp. Orient. Tom. I. (*c*) Lib. II. c. 35.
(*d*) Pagius, ac Tillemontius. (*e*) Hiſtor. Ravenn. ad ann. 402. p. m. 64. ubi inquit: *Hanc* ſignificare victoriam (Alarici nimirum) nummisma illud argenteum puto, quod poſtquam hæc ſcripſiſſem, & Templum D. Laurentii in Cæſarea ruinæ effoderentur, ſecundum parietem, qui reſpicit Orientem Solem, repertum eſt. Ab uno latere ipſius caput Honorii videtur laurea corona redimitum, porrecto naſo, nulla, aut raſa barba, niſi pili ſint, quod è ſummo mento eminere cernitur. In ambitu hæ leguntur litteræ: D.N. HONORIVS P. F. AVG. Adverſum latus ſimulacrum habet paludamento militari: dextra manu haſtam, quæ victoriam referre creditur, geſtantem: prementem vero ſiniſtro pede hominis ſimulacrum ſe ſe ex humo tollere adnitentis. In dextero latere ſimulacri paludati eſt littera K. in ſiniſtro V. In ambitu vero VICTORIA AVGGG, erant enim hoc tempore tres Auguſti, quum Arcadius Theodoſium filium Auguſtum declaraſſet. Sub pedibus ita legitur. HONOR. " Corrige CONOB.
(*f*) Act. Academ. Corton. tom. III. p. 182.
(*g*) Exſtat apud Gabrielem Guaſtuccium Monachum Camaldulenſem, Virum apprime eruditum, qui hiſce ſtudiis mirifice delectatur.

XVII.

ADDATUR varie adeo descriptum fuisse anteactis temporibus Ravennæ nomen, ut id quoque non levi esse possit argumento ad eandem rem confirmandam. Profecto Petrus Diaconus (*a*) nos per litteras RHAV, sive RE; Magon per RAV, (*b*) & Valerius Probus per RHAV, aut RH. (*c*) Ravennam antiquitus indicatam docent: quid ni igitur & per RV, accedente vel maxime testimonio nummi non multo post ea tempora percussi, quibus Occiduorum Imperatorum monetæ signatæ fuerunt? Addatur fides marmorum in quibus varie Ravennæ nomen iisdem temporibus expressum fuisse nitidissime apparet. (*d*)

1.

D. M
T. FLAVIO. CANDIDO
MILITI. CLAS. PR. RA
BEN. III. HERCVLIS.
NATIONE. SIRVS. C
IVLIVS. VICTORINVS
HERES. FACIENDVM
CVRABIT

2

D. M
M. AVR. ROMAN
MIL. CL. PR. RAV
III. AVG. N. SVR
STIP. XX. M. AVR
ROMANVS. MIL. CL. S. S
PATER. FECIT

C. TRE-

(*a*) De Notis Literar. (*b*) Notæ Juris.
(*c*) De Not. Rom. interpretand.
(*d*) Priores tres Inscriptiones ex Fabretto desumsimus Inscr. Domest. c. v. p. 365. Reliquas vero ex Muratorio, in hoc Archiepiscoporum Museo existentes inter ceteras, quas Maphejus Nicolaus Farsettus, olim Antistes munificentissimus, colligi curavit. De Classe autem Ravennate loquitur Tacitus lib. 4. c. 5. Appianus lib. 5. Suetonius in Augusto, & Vegetius lib. v. c. 1.

3

C. TREBONIVS. NARESSVS
LVPVS. MIL. EX. C. P. R (*a*)
(*b*) III. PACE. V. AN. XXXVIII.
M. VAL. RVFINVS. H. C
DON. CVR. AMI. BENEMEREN

4.

C. IVLI. ALEXANDRI
(*c*) AVG. M. R. (*d*)
C. IVLIVS. ALEXIS. LIB. ET
IVLIA. FAVSTINE
HEREDES

5

C. OCLATIO
ZOZIMO. VIVIRO
M. R. OCLATIA
ANTHIS
CONIVGI. SANCTISSIMO
H. SIBI. VIVA. P. C

6. M.

(*a*) Intellige heic pariter Classem Prætoriam Ravennatem. De ea quoque mentio habetur apud Gruterum p. 457. 8. ubi *Celenius* quidam *Præfectus auxiliorum omnium classis Pretoriæ Ravennatis* indicatur. Lapidem haud exhibemus; ne in re clarissima diutius, quam par est, immoremur.

(*b*) In hoc, & superioribus Marmoribus per notam III. *Trierem* significari docet Fabrett. in Syntagm. Colum. Traj. p. 113. Reinesius ad Insc. 46. Class. VIII. Philippus a Turre in Monum. Vet. Antii p. 60. Tres igitur vides Trieres designari, quarum prior Herculis, altera Augusti, posterior vero Pacis nomen referret.

(*c*) Municipii sui Augures, atque Augustales fuerunt. Panvin. Antiq. Veron. lib. II. cap. 2.

(*d*) Heic autem per litteras R. M. Municipium Ravennæ designari docet Muratorius in Thesauro, & Lapis a Rubeo allatus Hist. Rav. lib. I. P. 9. hoc pacto.

6

M. AVR. DEMETRI
SARAPAMMONI. EC☰
AVGVRI. DEC. M. R. PAT☰
(*a*) COLL. FAB. ET. CENT☰ (*b*)

XVIII.

QUÆ de Ravennæ nomine a nobis prolata sunt, firmantur etiam auctoritate Manutii, qui, ut observat Orsatus (*c*) per litteras RM. Ravennatem militiam denotari arbitratus est. Neque hactenus dictis obstat adesse alias urbes, quarum nomina per easdem incipiant, quarumque nummi propterea cum Ravennatibus confundi possint: nam vel eæ monetam haud scalpsere, vel id superiori ævo factum est, vel tandem per litteras RVS, non per RV designantur. Apposite ad rem hanc locutus est Vaillantius. (*d*) *Plurimæ Coloniæ per has litteras RVS incipiunt: Rusellæ in Tuscia Plinio lib. III. c. V. sed Italiæ Coloniis jus cudendæ monetæ haud concessum. Rusadder in Mauritania Tingintana, Antonino in Itinerario, quum a Plinio Colonia non appelletur, a Trajano, aut Hadriano deductam putamus. Rusconiæ, Rusicurium, & Rusazus in Mauritania Cæsariensi ab eodem Plinio*

P. VETTIO
P. FIL. CAM. SABINO
EQ. P. IIII VIR
AED. POT
ET. MAG. MVN. RAVEN
CORNELIA. MAXIMINA
MARITO. INCOMPARABILI
ET. SIBI. VIVA. POSVIT

Ravennates vero in Cammilia Tribu, de qua in marmore, censos fuisse constat inter omnes.

(*a*) De ejusmodi Collegiis differit Reinef. Cl. VIII. n. 65. Fontaninus Antiq. Hort. cap. v. n. 3. & 4. atque Eminentissimus Norisius, docens per VĪVIROS ea quoque administrata fuisse Cenot. Pis. Diss. I. c. 6.

(*b*) Quamvis *centonarii* variis muneribus functi sint, ostendit tamen laudatus Fontaninus loc. cit. eos homines ita dictos fuisse, *qui arcibus, navibus, militibus centones ipsos offerendos curabant*. Consule etiam Cl. Oliverium Marm. Pisaur. pag. 139. & seq. hac de re erudite agentem.

(*c*) De Not. Romanorum. (*d*) De Numism. Colon. p. m. 43.

nio collocatur, lib. V. c. II.... & est Ruscino in Gallia Narbonensi Colonia &c.

XIX.

Ut vero ingenue fatear, quamvis dilucide res ita demonstrata fuerit, magnam tamen dubitandi occasionem præbet Joviani nummus, quem refert Ducangius, (*a*) in cujus parte adversa eædem litteræ R V occurrunt, cum Siglis *Conob.* in *exergo:* etenim quum hic Imperator in Oriente Anno Ch. 363. ac proinde multis ante Honorium annis, fuerit renunciatus, ea videntur corruere, quæ disseruimus. Verum liceat mihi dubitanter dicere, iis temporibus Ravennatis officinæ Epocham fortassis esse adjudicandam: id enim fuit caussæ, cur nihil superius pro certo atque explorato definierim. Tanta siquidem in Christianas res fuit Joviani pietas, ac studium, ut iisdem labentibus opem laturus, maxima ac difficillima bella sustinuerit, ingentesq. victorias reportarit, quas late describunt Cedrenus, Zonaras, Suidas, aliique. Ravenna autem quum quovis tempore pietatis nobilitatisq. gloria floruerit, hoc fortasse magno beneficio affecta est a Joviano, vel ab aliquo alio Augusto, qui circa Joviani tempora vixerit, illam præsidium olim, columenque Romanorum exercituum, atque Latinæ Ecclesiæ *Filiam* Primogenitam (*b*) fuisse memoria repetenti, utque eam urbem illustriorem redderet, quam & Romana Respublica antiquitus plurimi fecerat.

XX.

Hæc magis confirmabuntur si advertamus, mortuo Joviano, Imperium in Orientale, & Occidentale primo scissum fuis-

(*a*) Const. Christ. Tab. 16. Ita autem nummus describitur: D. N. IOVIANVS P. F. AVG. *Imp. cum diademate ex duplici unionum filo.* VICTORIA AVGVSTORVM RV. CON. *Victoria nuda alata, & galeata, dextra lauream, sinistra globum.*

(*b*) Hoc nomine Ravennatem Ecclesiam S. Gregorius M. adpellavit lib. IX. ep. 28. Vide Rub. lib. 4. Ughell. num. 34. Fabrium Sacr. Mem. p. 434. aliosque. Hujus autem adpellationis caussam affert Rubeus p. 24. inquiens: *Quia vero omnium primus Apollinaris ad eam missus sit, Romanæ Ecclesiæ primogenitam dici, in Italiaq. solam post Romanam inter Apostolicas numerari patet.*

fuiſſe : nam Valentinianus apud Nicæam in Bithynia Imperator electus, Valentem fratrem Auguſtum appellavit, Orientis Præfectura eidem tradita A. C. 364. Profecto & nummi ejusdem Valentiniani extant cum litteris RV in poſtica. Unum ex Occone aucto exſcribam.

D. N. FL. VALENTINIANVS P. F. AVG. *Caput Imp. cum diademate ex unionibus*.
VICTORIA AVGG. CONOB. RV. *Figura ſtans, dextra Crucem, ſiniſtra Victoriolam*.

Hi nummi autem fortaſſe prodiere, quum Valentinianus Ravennæ degeret: *Per id enim tempus* (inquit Rubeus) (*a*) *Valentinianum Imperatorem Ravennæ aliquando morari ſolitum, reſcriptum illud declarat, quod anno tercenteſimo ſexageſimo quinto, dum Conſulatum cum Valente gereret, Ravennæ ad Rufinum Præfectum Prætorio XI. Kal. Julias dedit his verbis*. " Ordines curiarum, quorum nobis ſplendor vel „ maxime cordi eſt, non aggregentur, niſi nominati, niſi „ electi, quos ipſi ordines cœtibus ſuis duxerint aggregan„ dos, nec quis ob culpam, ob quam eximi deberet, ex „ ordine mittatur in curiam „. Confirmatur Valentinianum per ea tempora Ravennæ fuiſſe ex Lege *qui neceſſario C. de Advoc. diverſ. judic.* quam conſtat ibidem latam fuiſſe *Kal. Septembris Valente VI. & Valentiniano II. A A. Coſs.* anno videlicet Chriſti 378. Somniavit autem Fabrius (*b*), & quicumque ei prælufit, quum Legem *eorum patrimonia C. de jure fiſci lib.* 10. Ravennæ pariter ab his Imperatoribus latam affirmat; quum compertum ſit ab Honorio, ac Theodoſio Arcadii filio complures annos poſt eam fuiſſe promulgatam. Atque ut ad Jovianum revertamur, alterum ipſius nummum exhibet Ducangius (*c*) in cujus poſtica hæc habentur: VOT. V. in *Laurea*; *in imo* CONS *&* *litteræ* R. A. Ravennam autem per has quoque litteras fuiſſe deſignatam do-

C cet

(*a*) p. 57. (*b*) Ephemerid. VIII. Julii p. 193. Ideo autem Fabrium criminati ſumus, non quod exploratum habeamus Leges dubio procul in iis locis fuiſſe latas, quorum nomina referunt, quam rem inficiantur nonnulli; ſed quod eos libros haud conſuluerit Fabrius, quos ipſe citat. (*c*) Conſt. Chriſt. Tab. 16.

cet nummus Heraclii, quem cum ceteris hujus Imperatoris nummis referemus.

XXI.

EXPOSITIS iis, quæ ad notas Ravennam exprimentes attinent, seriem nummorum Augustorum prosequamur necesse est. Præter laudatas monetas Honorii, ac Joannis, hæ quoque a Ducangio, Occone, aliisque afferuntur.

D. N. HONORIVS P. F. AVG. *caput Imperatoris ut supra.*
(*a*) VICTORIA AVGG. RV
Δ. RV

D. N. HONORIVS P. F. AVG. *eodem typo.*
(*b*) VICTORIA AVGVSTORVM. RV. CONOB. *Victoria insidens thoraci, ante quam puer alatus, ambo clypeum tenent, in quo* VOT. XX. MVLT. XXX.

D. N. HONORIVS P. F. AVG. *eodem typo.*
(*c*) XXX. MVLT. XXXX. *in scuto, quem duæ Romæ spoliis insidentes sustinent. Ad latera* R. A. *in imo vero* COMOB.

D. N. IOHANNES P. F. AVG. *Caput senile barbatum, corona gemmata cum busto.*
(*d*) VICTORIA AVGGG. CONOB. RV. *Imperator sinistro pede captivum calcans, dextra labarum, sinistra globum cum Victoria Imperatorem coronante.*
VICTORIA AVGVSTORVM. CONOB. *Victoria galeata sedens, scutum utraque manu sustinet, in scuto christi Monogramma, ad pedes figura parva scutum idem sustinet, quod trunco arboris impositum est, ad latus RV.*

XXII.

(*a*) Mediob. Occ. auct. p. 526. ad Alaricum autem hi nummi fortasse sunt referendi. (*b*) Ibidem p. 528. dubio procul signatus est nummus anno 412. quo Honorius Vicennalia in nummo expressa Romæ celebravit. (*c*) Pertinet ad ann. 422. quo ab Honorio Tricennalia Romæ celebrata sunt, postquam Maximus Hispaniæ Tyrannus a Castino victus, ad eum missus fuisset. Extat autem apud Annibalem Oliverium. (*d*) Refer nummum ad ea tempora quibus Ardaburus a Joanne captus, ejusque exercitus profligatus est.

XXII.

SUCCEDIT rarissimus Constantii Comitis Nummus, de quo Augusto prius nonnulla sunt differenda, quam eum referamus. Constantium postquam ingentes victorias a barbaris consecutus esset, Placidiamque recusantem ab Honorio uxorem accepisset, Augustum, Imperiique consortem fuisse declaratum post veteres docet Sigonius (*a*) inquiens: *extat rescriptum titulo de Repulsis cum præscriptione trium Augustorum*. Ad quæ verba hæc adnotavit Salinas Monachus Cassin. (*b*) *est lex 4 de Repudiis Cod. Theod. qua repudiorum levitas improbatur. Sunt & quatuor aliæ leges* (*c*) *nomine trium Augustorum datæ usque ad Kal. Aug. V. Chronolog. C. Theod. p.* 166. Hanc vero Constantii nuncupationem non ad annum 420. ut prodit Prosper, sed in sequentem referendam esse, patet, quod leges præsenti anno latæ Honorii tantum, ac Theodosii exhibeant nomina, habeantque in subscriptione: *Theodosio IX. & Constantio V. C. Coss.* quæ vero sequenti anno emissæ sunt trium Auggg. nominibus insigniuntur. *Theophanes insuper* (subdit idem Salinas) *anno Incarn.* 413. *secundum Alex. qui incipit a Kal. Sept. ann.* 420. *habet: Hoc anno Constantius Valentiniani Pater Imperium obtinuit sexto Idus Febr. quarto nonas Septembriles occisus est. Hinc Constantius anno sequenti Augustus renunciatus, eodemque anno obiit, ut Olympiodorus in excerptis*. Usus autem est Constantius auctoritate sibi ab Honorio collata, quum mandata adversus Cælestium Volusiano Romæ Præfecto dedit, quæ referuntur a Baronio ad ann. 420. §. 2. suo tantum nomine in tabulis inscripto præter eorum temporum (*d*) consuetudinem. Constantii etiam cum Honorio occiduas res moderantis illustre testimonium dat Inscriptio apud Gruterum (*e*),

C 2 quam

(*a*) De Imp. Occid. l. xi. (*b*) In Notis ad Sigonium de Occid. Imp.

(*c*) Has Leges viderat etiam Pagius, Diss. Hypat. p. 28. Vide Bacchinium in Observ. ad Vit. Joann. Angelopt, & P. I. p. 314.

(*d*) Tillemontius T. V. p. m. 647. id amanuensibus tribuit, quibus frequentissimus mos fuit illius tantum nomen inscribendi, a quo mandata dimanassent.

(*e*) Pag. 449. 7. ejus priora verba hæc sunt: DDD. NNN. *invictissimi Principes Honorius, Theodosius, & Constantius Censores, remuneratoresque virtutum &c.*

quam Maximi simulacro, flagitante Senatu, adfigi jusserunt. Utinsm vero tanta dignitas Constantio invito, ac recusanti haud tradita fuisset; non enim ex mœrore (*a*) quod ratam eam minime habuisset Theodosius, occubuisset. Sunt tamen qui putent obiisse eum ex pleuritide, mense ab ipsius dignitate septimo, vel octavo, anno 420. si Marcellinum, sequenti vero si Prosperum audiamus. Hæc autem omnia ideo collegimus, ut facilius intelligatur rarissimus nummus, Ravennæ, ut putamus, signatus, in cujus anteriori parte visitur *Imperator laureatus & clamidatus cum litteris* D. N. CON-
Tab. I. num. 4. STANTIVS P. F. AVG. *In postica figura militaris captivum calcans, labarum dextra, victoriolam sinistra tenens cum litteris RV ad latera, addita epigraphe* VICTORIA AVGGG. *in imo vero* COMOB. Eum publici juris fecit (*b*) Bimardus.

XXIII.

Quod de Constantii nummo diximus, de monetis etiam Gallæ Placidiæ dicendum putamus. Vixerat præstantissima hæc Mulier diu Ravennæ cum Honorio Fratre, antequam simultates cum eo exerceret: post cujus obitum ibidem cum Valentiniano Filio ad mortem usque imperavit, ubi splendida munificentiæ suæ signa reliquit. Non assentimur autem Bandurio, qui nummos omnes illius nomen exhibentes Placidiæ M. Theodosii Conjugi adsignat, neque Mediobarbo, aliisque, qui Placidiæ ejusdem Theodosii uxori secundæ (*c*) attribuunt, sed Ducangio, ac Begero, qui post Baronium nostræ hujus Placidiæ esse arbitrantur. Movet nos ut ita sentiamus eorumdem typus, quo fit, ut cum Honorii nummis in Occidente percussis, si Placidiæ imago tollatur, facillime confundi possint; movent litteræ RV, quæ in

(*a*) Paulus Diac. l. 4. Oros. l. 7. c. 40. (*b*) Act. Accad. Corton. Tom. III.
(*c*) Hanc opinionem refellit Bacchinius ad Vit. S. Joann. Angelopt. & Joann. II. loc. cit. tum quod secundam hanc Theodosii M. uxorem *Gallam* tantum Scriptores dicant, neque Placidiæ cognomen illi conveniat, tum quod neque sua, neque Conjugis Vicennalia in quodam nummo expressa celebrare potuerit, quod brevi post Nuptias in puerperio decesserit. Errat tamen Bacchinius, vel potius Typographus X pro XX. ponens.

in iis sunt frequentissimæ; movet copia ipsorum, qui, dum vel Ravennæ, vel in ejus agro variis temporibus solum effoderetur, reperti sunt; movet demum hujus Mulieris potentia, quæ Augustorum Filia, Soror, Conjux, ac Mater extitit, quamque ad delicias, & fortasse plus nimio, dum in aula secum degeret, Honorius dilexit, & quæ tandem, Valentiniano Filio, sextum ætatis annum agente, Cæsare renunciato, nutu suo occiduas res moderata est. Claudit ipsius cineres onychina urna, quæ in SS. Nazarii ac Celsi Sacello servatur, quod vivens circ. ann. 440. ad Sanctæ Crucis Basilicam excitarat. Cellulas enim ejusmodi, quæ *Oratoria* etiam ac *Monasteria* adpellabantur, a nobilioribus Laicis Basilicis adhærentes construi solitas norunt omnes, qui hisce studiis delectantur. De hoc Sacello sic quondam lusimus:

Ardua quæ surgit gelidis spectanda sepulcris
Et circum tristi fronde revincta Domus;
Augustos cohibet manes, queis Roma triumphos
Detulit: heu cineres quam brevis urna tegit!
Heic spectanda Parens (*a*), jacet heic (*b*) generosa [Propago.
Occidui heic (*c*) Frater jam caput Imperii.
Quare age lacrimulis tumulos consperge Viator:
Ni facias, dura durior es silice.

Exhibeamus modo seriem nummorum Placidiæ, quos Ravennæ percussos putamus.

Aur. D. N. GALLA PLACIDIA AVG.
(*d*) SALVS REIPVBLICAE. RV. CONOB. *Victoria insidens thoraci, clypeo inscribit Christi monogramma.*
(*e*) VOT. XX. MVLT. XXX. RV. CONOB. *Victoria alata stans, dextra Crucem longam.*

Æ D. N.

(*a*) Placidia. (*b*) Valentinianus III. (*c*) Honorius.
(*d*) Ad quem annum referendus sit nummus, ignoramus. Forte ad 414. quo in Foro Cornelii nupsit Athaulfo Gothorum Regi: tunc enim Reipublicæ salutem factam fuisse recte dici potest, quod Conjugem precibus adduxerit, ut paulo post pacem cum Honorio conficeret.
(*e*) Signatus est nummus ann. 412. quo Honorius Romæ Vicennalia splendide celebravit, de quibus nonnulla nuper adnotavimus.

Æ D. N. GALLA PLACIDIA P. F. AVG. *Augusta cum diademate ex unionibus.*

(*a*) VICTORIA AVGGG. RV. CONOB. *Imp. stans, dextra labarum, sinistra globum cum victoria; pede sinistro captivum calcans.*

XXIV.

SUCCEDUNT Valentiniani III. nummi, de quo ita Sigonius: (*b*) *Hanc ille Urbem* (Ravennam) *quoniam pro Imperii sede habuit, omni inde monumentorum, atque ornamentorum genere insignivit. Nam Ædem* (*c*) *D. Joannis Evangelistæ ex voto construxit, & ducta ex Pado fossa flumen ipsum derivavit, atque ad mœnia urbis deductum, partim in Urbem infudit, partim mœnibus circumfudit, ut non solum commercio serviret civium, sed firmamento murorum.* Confossus est Romæ in campo Martio Imperii sui anno trigesimo, Christi 455.

AUR. D. N. PLA. VALENTINIANVS P. F. AVG. *Imp. cum diademate gemmato.*

(*d*) VOT. X. MVLT. XX. RV. CONOB. *Imp. habitu consulari sedens, dextra globum, sinistra sceptrum.*

D. N. PLA. *alii* PLAC. VALENTINIANVS P. F. AVG.

(*e*) VICTORIA AVGGG. RV. CONOB. *Figura milita-*

(*a*) Hunc nummum cum Bacchinio libentissime referimus ad annum ipsum, quo Constantius in Imperii societatem assumtus est. In eo autem Constantii indicantur triumphi, de quibus Historici.

(*b*) De Occid. Imp. ad ann. 430.

(*c*) Hujus Ædis constructio Placidiæ maxime tribuenda est, quæ per id tempus, Valentiniano puero, omnia ad nutum moderabatur. Patet id ex Inscriptione ipsa, quam ad grammaticæ canones accommodatam exhibet Bacchinius ibidem p. 313. *Beatissimo Apostolo Johanni Evangelistæ Galla Placidia Augusta cum Filio suo Placido Augusto, & Filia sua Grata Honoria Augusta liberationis periculo maris votum solvit.* (*d*) Vicennalia in nummo expresso annum 435. respiciunt. Celebravit quoque Tricennalia, ut constat ex ipsius nummo, ac Placidiæ, quæ adversus Baronium spectare ad annum 453. docet Pagius in Prolegomenis ad Differt. Hypat. n. 30.

(*e*) Refer ad ann. 438. cum Ducangio ac Mediobarbo, quo Piratæ Vanda-

li

litaris ſtans, dextra Crucem elevans, ſiniſtra globum cum Victoria ſertum tenente: dextro pede ſerpentem capite humano calcans.

XXV.

An Eudoxiæ Valentiniani Uxoris nummi apud nos ſcalpti ſuperſint, ignoro, quum unum tantum apud monetarum Editores viderim, in cujus parte adverſa litteras R. M. quæ cernuntur, libet cum Bandurio, ac Muratorio interpretari *Romana*, vel *Romæ moneta*, ſive potius in noſtra hypotheſi *Romæ*, quam *Ravennæ moneta* cum aliis: non enim adeo patriam diligimus, ut, quæ illam vel leviter deſignare videantur, aucupemur. Si quis tamen velit eas litteras Ravennæ adjudicare, haud repugnabimus, dicemusque cum Poeta:

Utque ego non ſperno, ſic acceptiſſima ſemper
Munera ſunt, auctor quæ pretioſa facit.

Non abs re tamen fuerit ſi illum exſcribamus.

Aur. LICINIA. EVDOXIA. P. F. AVG. *Caput Mulieris corona redimitum, in cujus medio Crux.* SALVS REIPVBLICAE. R. M. COMOB. *Figura radiata ſedens, globum cum Cruce dextra, ſiniſtra vero Crucem longam geſtans.*

XXVI.

Idem affirmandum eſt de rariſſimis duobus Honoriæ nummis, quos cum ſuperioribus ſingulis exhibent Ducangius, Bandurius, ac Mediobarbus. Quum nullam notam præter COMOB in poſtica referant, non immerito Ravennæ tribui poterunt: in hac enim Urbe ab Eugenio Procuratore ſtupra-

li Siciliam populantes profligati ſunt, eorum Duce capto, atque interfecto; ni per ſerpentem humanum caput exhibentem Attilam intelligere velis, & ea Scripturæ verba heic apponere: *Super aſpidem, & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis Leonem, & Draconem.*

ſtuprata (*a*) concepit. Quod fuit in cauſſa, cur a Valentiniano Fratre expulſa Conſtantinopolim apud Theodoſium ſeceſſerit. Eam *Auguſtam* dictam (*b*) teſtantur marmora: *Salutem* vero *Reipublicæ* nummi. Mirum hoc adpellat Bandurius, nosque id factum putamus, vel quadam Auguſtis adulandi conſuetudine, vel quod Valentinianus, ad impetrandam ab Attila pacem, a qua Imperii ſalus pendebat, eandem ſe illi conjugem daturum cum Regni parte promiſerit. Id ne acciderit, Attilæ interitu factum eſt.

Aur. D. N. IVST. GRAT. HONORIA. *Auguſta cum diademate ex unionibus*.
SALVS REIPVBLICAE. *Chriſti monogramma in corona quercea*. COMOB.
(*c*) CXVX *in laurea apud Noriſium*. Mediob.

XXVII.

Petronii Maximi, qui, interfecto Valentiniano, Imperium Eudoxiamque uſurpavit, nullum vidimus nummorum cum litteris RV. Fortaſſe id accidit, quod Ravennæ minime ſederit, ac tertio Imperii menſe a milite quodam (*d*), ſive, ut alii tradunt, a Populo interfectus, laniatusque fuerit. Huic Maximo convenire Inſcriptionem eam, quam ubi de Conſtantio ageremus indicavimus, cum Tillemontio probabiliter conjectamus. Eisdem de cauſſis fortaſſe deſunt Aviti nummi ad Ravennam referendi; nunquam enim Ravennam vidit, & primo, vel, ut alii tradunt, ſecundo Imperii anno dejectus eſt.

XXVIII.

(*a*) Honoriæ ſtuprum ex Marcellino ann. 435. accidiſſe, Theodoſio XV. & Valentiniano IV. Coſs. colligit Baronius. Vide Bacchin. loco nuper laudato de eo late differentem.
(*b*) Conſulendus Bandurius Tom. II. p. 576.
(*c*) Extat etiam apud Janum Plancum V. Cl. ut nos per litteras monuit.
(*d*) Paull. Diac. l. 5. Jornand. de Reb. Get. Cedren. aliique.

XXVIII.

Fl. Julii Majorani, qui a Leone Orientis Imperatore Magister militum dictus, atque ad Imperium occupandum missus, prope Ravennam A. C. 457. Augustus ab exercitu renunciatus est, singularem nummum vidi cum litteris R V apud Ducangium, quem ad victorias, quas Majoranus a Theodorico Visigothorum Rege anno 460. retulit, spectare arbitror. Anno 458. Ravennæ aliquot menses moratum esse, ibique nonnullas leges promulgasse, ferunt Historici. (a) Imperavit hic Princeps annos quatuor, menses sex, interfectusque est ad Hyram fluvium Ann. 461. VII. Id. Augusti, ut docet Pagius, quum IV. Nonas ejusdem mensis a Ricimere captus, Imperioque abdicare coactus fuisset.

Aur. D. N. IVLIVS MAIORANVS P. F. AVG. *Caput galeatum hastam tenens cum pelta, in qua visitur Christi monogramma.*
VICTORIA AVGGG. COMOB. RV. *Figura militaris stans, dextra labarum cum Cruce, sinistra globum cum victoria.*

XXIX.

Libii Severi nummum cum litteris R V exhibet Ducangius (b), & alterum Mediobarbus (c), in quorum postica per Draconem ibi expressum fortasse Gensericus Vandalorum Rex est interpretandus, cui acriter restitit Severus, quum objectas Africæ Insulas incursaret Anno 461. Vicit quoque, interfecitque hic Princeps per Ricimerem armorum Ducem Ann. 464. Bergomi Begorem Alanorum Regem qui superatis Alpibus in Liguriam descenderat. Obiit quarto Imperii sui anno nondum expleto, vel potius, ut alii tradunt, Ricimeris fraude, Romæ cum esset, veneno sublatus est.

Aur. D. N. LIBIVS SEVERVS P. F. AVG. *Imp. cum serto ex duplici unionum filo.*

D SA-

(a) Sigon. de Imp. Occid. lib. 14. Rub. lib. 3.
(b) Tab. 23. (c) Pag. 548.

SALVS REIPVBLICAE. RV. *Imp. stans dextra Crucem, sinistra globum, dextro pede Draconem calcans.*

VICTORIA AVGGG. R. A. *eodem typo.*

XXX.

Fl. Anthemii, qui Libio Severo successit, quique a Ricimere per id tempus omnia nutu suo moderante, cui Filiam in Matrimonium collocarat, anno Imperii sui sexto inchoato occisus est, nullum vidi nummum litteras RV præferentem. Id fortasse contigit, quod nunquam Ravennam venerit: quamvis non inficiar suspicari aliquem posse, ipsius monetas, quæ nullam, præter litteras CONOB, in postica exhibent notam (*a*) Ravennæ esse adjudicandas. Id quoque de Flavio Anicio Olybrio dicendum puto, qui eodem anno, Leone, ac Ricimere opem ferentibus, Augustus est renunciatus, septimoque, vel octavo Imperii sui mense occubuit, fato ne, an veneno, incertum.

XXXI.

Fl. Glycerii, qui post interregnum mens. quatuor, dier. duodecim III. Non. Martias prope Ravennam, quum Romanus Senator esset, factus est Imperator, nummus singularis cum litteris RV extat in Thesauro Theupol. Quum vix integrum Annum regnarit, a Julio Nepote deturbatus est. Quid sibi velit Draco in nummo expressus, ignoro: ni ad Vindemirum Ostrogothorum Regem, quem ille donis ab Italia avertit atque in Gallias misit, referendum putemus. Sed, ut alibi advertimus, in nummis cudendis sæpe eodem typo utebantur *monetarii*, quo superiorum Imperatorum æs signarant; proindeque perperam antiquitatis cultores ea nonnunquam in ejusmodi monumentis cernere sibi videntur, quæ ne somniando quidem auctores cogitarunt.

Aur. D. N. GLYCERIVS P. F. AVG. *Imp. cum diademate ex unionibus.*

VICTO-

(*a*) Ibidem.

(*a*) VICTORIA AVGGG. RV. COMOB. *Imp. Draconem conculcans*.

XXXII.

Julii Nepotis, qui A. C. 474. Glycerio dejecto, Imperium invasit, nummum cum Ravennæ nota exhibet Ducangius tab. 23. In ipsius postica per victoriam Auggg. triumphus ille fortasse exprimitur, quem Zenone, ac Leone Isaurico faventibus retulit, Glycerium pellendo: fuerat enim Occidentis Imperio destinatus a Zenone, a quo Neptem Conjugem acceperat, quum Glycerius interea regno per fraudem potitus esset. Solio dejectus fuit ab Oreste exercitus sui duce, qui militari favore fretus, post interregnum mensium duorum, ac trium dierum, Imperatorem dixit Fl. Momyllum Augustulum filium. Laudatus nummus sic describitur in Occone aucto. (*b*)

Aur. D. N. IVLIVS NEPOS P. F. AVG. *Imp. cum stemmate cristato, dextra spiculum, læva clypeum, cui eques inscriptus*.
VICTORIA AVGGG. RV. COMOB. *Victoria Crucem tenens: ad latus stella*.

XXXIII.

Imperialium nummorum agmen claudit moneta Augustuli (*c*), sub quo Occidentis Imperium corruit A. C. 476. Indictione XIIII. Basilisco, & Armato Coss. Dejectus is fuit ab Odoacre, decimo Imperii mense, & in Lucullanum pulsus:

Aur....... L. AVGVSTVL. P. F. AVG. *Imp. cum duplici unionum filo*.

D 2 RV.

(*a*) Occo auct. p. 551. (*b*) Pag. 553.
(*c*) Imperatorem hunc non Momulum, vel Momylum, sed Romulum, neque Augustulum, sed Augustum dicendum esse auctoritate nummorum docet Bandurius Tom. II. pag. 674. In nostro igitur nummo pro Augustulo Augustum lege.

(*a*) RV. *Figura militaris galeata, dextra hastam, sinistra cornucopiam tenens.*

Si cui autem in Imperatorum, qui Ravennæ sederunt, nummis interpretandis audaciores, quam par erat, fuisse videamur, sciat Eruditorum morem secutos esse, qui conjecturis plurimum tribuunt, mutare sententiam parati, atque in alienam abire, (*b*) ut de se ipso inquiebat Jacobus de Bery, ubi conjecturæ probabiliores, & rationi consentaneæ magis accedant. Venio nunc ad ea, in quibus passim evidentiam haud desideres.

(*a*) Illum, ut exhibemus, desumsimus ex Ducang. Const. Christ. Tab. 24. & ex Mediob.

(*b*) In Epistola, quæ extat in *Hadriani Relandi Palestina* apud Ugolinum, *Antiq. Sacr.* Tom. IV. p. 894. & seq.

CA-

CAPUT SECUNDUM.

De Barbarorum Regum Nummis, qui Ravennæ Imperii sui sedem collocarunt.

I.

QUUM eo deducta res sit, ut de Regum Barbarorum, qui Ravennæ sederunt, nummis loqui debeamus, ab Odoacre exordiamur necesse est. Nulla, quod sciam, illius moneta superest: verum libentissime Muratorio assentior opinanti ab eo quoque pecunias fuisse signatas: probabile siquidem est, constituta semel Ravennæ nummaria officina, numquam morem cudendorum nummorum ibi desiisse, quum præsertim per vim Odoacer Italiam occuparit, eamque XVII. circiter ante Ostrogothorum adventum tenuerit annos, regio tantum nomine, sed sine insignibus, ut testatur Cassiodorius in Chronico; quumque *Ravennæ* (*a*), *instituto jam ab Augustis exemplo*, *Regni sedem locavit*. Magis autem patebit per ea tempora *Monetam*, vulgo *la Zecca*, Ravennæ extitisse, si perpendamus, quæ commentatur doctissimus Garetius (*b*), docens, Odoacrem monetam, cui Cassiodorius aliquando præfuit, percussisse.

II.

DE Theodorico pariter Ostrogothorum Rege, qui Zenonis hortatu, atque consilio adversus Odoacrem arma movit, illumque post nonnullas relatas victorias per fraudem necavit, dubitatur ab eruditis: nam qui solet proferri ipsius nummus Romæ scalptus, ex Strada suspectæ fidei auctore desumitur; (*c*) communiorque eruditorum sententia est in Italiæ

(*a*) Sigon. de Occid. Imp. l. xv.

(*b*) In vita Cassiodorii, quam ipsius Operibus ab se adnotationibus illustratis præfecit.

(*c*) Advertimus heic cum Patre Salinas (ad Sigonii locum nuper laudatum)

liæ Regno, quod Augustorum beneficio moderabatur, numquam id juris usurpasse. Ast falluntur qui ita sentiunt, quum Muratorius Theodorici nummum Romanæ officinæ notam præferentem se vidisse affirmet, mihique testimonia sint statim subjicienda, quæ Stradæ nummum haud fictum, corruptumve ostendant. Non inficior tamen aliquot etiam hujus Regis extitisse monetas, in quarum antica Imperatoris, qui per id temporis in Oriente sedebat, effigies cerneretur, ut colligere est ex quodam nummo, qui in anteriori parte Justini effigiem præfert; in adversa vero, non Romanæ officinæ signum, sed Theodorici monogramma, ut Ephemeridum Florentinarum auctores optime sentiunt, (*a*) Bandurium secuti, qui nummum hunc cum altero Anastasii eandem posticam præferente ex Museo Philippi Stoschii V. Cl. contulerunt, in eoque præter litteras a Muratorio observatas, T, & E pariter, quæ ad Theodorici nomen exprimendum requiruntur, sibi cernere visi sunt. Miror autem Muratorium litteras RAOSD in nummo detectas interpretari: *Romæ obsignatus denarius;* quum ratio in hisce interpretationibus servanda requirat, ut *Ravennæ* potius *obsignatus denarius* dicatur.

III.

Prior ratio qua utor, ut probem Theodoricum in Italia, ac Ravennæ præsertim nummos percussisse sua impressos imagine, duobus Cassiodorii testimoniis innititur. Primum desumitur ex Variarum lib. vi. ubi sic Theodorici nomine loquitur in *formula Comitivæ Sacrarum Largitionum. Supplicum per te fortunas erigimus, Kal. Januariis affatim dona largimur, & lætitia publica militia tua est. Verum hanc liberalitatem nostram alio decoras obsequio, ut figura vultus nostri metallis usualibus imprimatur, monetamque facis de nostris temporibus futura sæcula commonere. O magna inventa prudentum! O laudabilia instituta majorum, ut & imago*

tum) duplicem epocham Regni Theodorici esse statuendam: alteram ad ann. 489. quo Odoacrem Veronæ superavit; alteram vero ad ann. 493. quum Odoacer ab eo interfectus est. Priorem secutus est Procopius Hist. Goth. lib. 1. posteriorem reliqui auctores.

(*a*) Tom. I. P. II. pag. 617.

go Principum subjectos videretur pascere per commercium, quorum consilia invigilare non desinunt pro salute cunctorum. Sed huic, ut ita dixerim, munerariæ dignitati, præconem largitatis nostræ, publicæ felicitatis indicium, locum quoque Primiceriatus adjungimus, ut per te demus honores, per quem & nostræ pecuniæ conferimus largitates. Alterum depromitur ex *Formula, qua moneta committitur*, ubi hæc habentur (*a*): *Omnis quidem utilitas publica fideli debet actione compleri: quia totum vitiosum geritur, ubi conscientiæ puritas non habetur. Tamen omnino monetæ debet integritas quæri, ubi & vultus noster imprimitur, & generalis utilitas invenitur. Quidnam erit tutum si in nostra peccetur effigie, & quod subjectus corde venerari debet, manu sacrilega violare festinet? Additur quod venalitas cuncta dissolvit, si victualia metalla vitiantur: quando necesse est respui, quod in mercimoniis corruptum videtur offerri. Quis ergo patiatur unius esse commodum dispendia scelesta cunctorum, ut detestabile vitium venire possit ad pretium? Sit mundum, quod ad formam nostræ Serenitatis adducitur. Claritas regia nil admittit infectum. Nam si vultus cujuslibet sincero colore depingitur; multo justius metallorum puritate principalis gratia custoditur &c.*

IV.

PERCUSSIT igitur nummos sua effigie Theodoricus, qui ad Ravennam præcipue sunt referendi, quo tempore Cassiodorius ei ab epistolis fuit (*b*); quum enim iis muneribus summa cum laude functus esset, quæ sibi ab Odoacre fuerant demandata; adeo se Theodorico probavit, ut ad ejus Aulam accesserit, ibique ingenii, probitatisque suæ complura præbuerit monumenta. Patet hoc cum innumeris aliis ex locis, tum præcipue ex libro primo Variarum, cp. 4. ubi Theodoricus de Cassiodorio sic loquitur. *His itaque sub præcedenti Rege gymnasiis exercitatus, emeritis laudibus ad palatia nostra pervenit.*

V. VE-

(*a*) Variar. lib. VII. (*b*) Garetius in vit. Cassiod.

V.

VERUM ut clariora hæc fiant, advertendum est cum Ducangio (*a*) hac conditione Italiæ Regnum Barbaris concessum fuisse, ut nempe Imperatores *tamquam supremos Dominos agnoscerent, monetamque eorum imagine cuderent, nominibus suis iisdem tantummodo inscriptis*. Posteriori huic conditioni Barbaros non semper obtemperasse ostendimus, Theodorici exemplum fortasse secutos, quem nummos sua imagine signasse clare evincitur cum allatis Cassiodorii testimoniis, tum nummo, quem se vidisse testantur Strada, ac Muratorius, cui libentissime assentior dicenti, Theodorici potentiam *ejusmodi onere eum levasse*: quique propterea illud privilegium usurpavit, quod Francis Regibus peculiare tantum erat, signandi videlicet nummos eorum effigiem præferentes. De hoc fidem facit Procopius sic de Francis loquens: (*b*) *Nummos cudunt ex auro gallico, non Imperatoris, ut fieri solet, sed sua impressos effigie. Monetam quidem argenteam Persarum Rex arbitratu suo cudere consuevit: auream vero neque ipsi, neque alii cuipiam Barbororum Regi, quamvis auri Domino, vultu proprio signare licet*. Ad quæ verba longe ante Muratorium adverterat etiam Doctissimus Petavius (*c*) inquiens: *Ad hæc anno* 548. *Justinianum eosdem demereri Francos cupientem, Provinciæ possessionem suo iis decreto confirmasse; & ex eo tempore Arelate certamen equestre celebrasse, ac solidos aureos ex Gallicanis metallis, non ut gentes ceteræ, etiam Persæ, Romani Imperatoris effigie, sed suapte signasse, scribit Procopius*.

VI.

ALTERI vero conditioni, ut nempe Imperatores supremos Dominos agnoscerent, certo constat ex Scriptoribus aliquando Gothos Reges stetisse, aliquando vero eam sprevisse. Theodoricum certe eidem se subjecisse tradit Cassiodorius.

(*a*) De Inf. Æv. Nummism. num. LXXII.
(*b*) De Bello Gothico lib. 3. cap. 33.
(*c*) Rationar. Temp. Part. I. lib. VII. cap. VI.

rius. Nam ut prætereamus quæ habentur lib. I. Variarum epist. 4. sat id perspicuum fit ex ejusdem priori lib. II. epistola, qua de Felice Gallo ab se Consule creato Anastasium facit certiorem his verbis:

Piissimo Anastasio Imperatori
Theodoricus Rex.

Admonet nos consuetudo solemnis dare fastis nomen, ornamentum proprium Romæ, terrenam Curiæ claritatem, ut per annorum numerum decurrat, gratia dignitatum, & beneficiis Principum sacretur memoria sæculorum. Felix a Consule sumat annus auspicium, portamque dierum tali nomine dicatus annus introëat, faveatque reliquæ parti fortuna principii. Quid enim credi possit optatius, quam ut alumnos proprios ad ubera sua Roma recolligat, & in venerando nominis cœtu Senatum annumeret Gallicanum? Agnoscat Curia transalpini Sanguinis decus, quæ non semel coronam suam nobilitatis ejus flore vestivit. Novit inter reliquos fasces viros inde sumere consulares, qui longo stemmate ducto per trabeas, lege temporum originarius est bonorum. Atque ideo vos, qui utriusque Reipublicæ bonis indiscretæ potestis gratia delectari, jungite favorem, adunate sententiam. Amborum judicio dignus est eligi, qui tantis fascibus meretur augeri.

VII.

IMPERATORIBUS igitur aliquando obtemperavit Theodoricus, aliquando vero eos sprevit, nummos cudendo suam imaginem præferentes. Id fortasse fuit in caussa cur simultates cum eodem Anastasio exercuerit. Eæ satis indicantur per priorem Theodorici Epistolam, qua illum rogat, ut intermissam sibi pacem restituat, idque ea animi moderatione præstat, quæ ipsius obedientiam, demissionemque satis confirmet. Juvat pauca ex eadem delibare, ut evidentius constet, quod hactenus commentati sumus.

(a) Anastasio Imperatori Theodoricus Rex.

Oportet nos, Clementissime Imperator, pacem quærere, qui caussas iracundiæ cognoscimur non habere: quando ille moribus obnoxius jam tenetur, qui ad justa deprehenditur imparatus..... Et ideo, Piissime Brincipum, potentiæ vestræ convenit, & honori, ut concordiam vestram quærere debeamus, cujus adbuc amore proficimus..... Quapropter salutationis honorificentiam præferentes, prona mente deposcimus, ne supendatis a nobis mansuetudinis vestræ gloriosissimam charitatem, quam ego sperare debui, etiam si aliis non videretur posse concedi. Cætera vero per latores præsentium pietati vestræ verbo suggerenda commisimus, ut nec epistolaris sermo redderetur extensior, nec aliquid pro utilitatibus nostris prætermisisse videremur &c.

VIII.

AGENTI de Theodorico liceat mihi breviter scrutari, num ipse cum regia potestate ac nomine regia quoque insignia sumserit. Affirmat Jornandes, inquiens: (b) *tertioque ut diximus anno ingressus in Italiam, Zenonisque Imperatoris consulto privatim babito* (alii legunt *privatum habitum*) *suæque gentis vestitum reponens, insigne Regii amictus, quasi jam Gothorum, Romanorumque regnator assumsit*. Procopius autem videtur aliter sentire, ubi inquit (c): *At licet Imperatoris nec insignia, nec nomen usurpare voluerit, sed vixerit contentus Regis appellatione, qua Barbari supremos Principes suos donare consueverunt; tamen subditis ita præfuit, ut ipsi nihil defuerit eorum, quæ sunt Augustorum moribus consentanea*. Dissentiunt igitur laudati Auctores, ni sub Regis appellatione regia quoque insignia delitescere arbitremur. Incredibile enim videtur eum Principem, quem Jornandes

(a) Baronius (ut observat Garetius) putat hanc epistolam scriptam fuisse anno 493. Legatos vero fuisse Faustum, & Ireneum. Vid. T. VI. Annal. p.476. Edit. Antuerp.

(b) De Regnor. Succefs. C.LVII.

(c) De Bell. Goth. cap. primo, Maltretio Soc. Jesu interprete.

des (*a*) *Gentium Regem* adpellat, maximum hoc ornamentum respuisse. Sigonius certe solertissimus Scriptor cum Jornande consentit, (*b*) ubi ait: *Superiorum Imperatorum exemplo Ravennæ Regni sedem firmavit, atque omnino instituit Regnum Imperii ex omni parte simillimum.*

IX.

Non prior tamen Theodoricus Regiam hanc appellationem usurpavit, ut ex Guillelmo Fornerio opinatur Garetius (*c*), quum ante eum, ut supra innuimus, Odoacer se Regem dixerit. Ita Cassiodorius in Chron. *His Coss.* (Basiliscus II. & Armatus) *ab Odoacre Orestes, & frater ejus Paullus extincti sunt, nomenque Regis Odoacer assumsit, quum tamen nec purpura, nec regalibus uteretur insignibus*. Ut ut sit, liquido apparet cognovisse Theodoricum Cæsaris dominationem, sed ita ei fuisse perspectam, ut *ipsi nihil defuerit eorum, quæ sunt Augustorum moribus consentanea*: ac proinde optime intelligitur quomodo ab Imperatorum Legibus deflexerit, nummos cudendo, in quibus propria effigies cerneretur. Ad monetas nostras modo revertamur.

X.

Præter descriptum a Strada, ac Muratorio nummum, præterque alterum Theodorici, ut diximus, monogramma præferentem, extat & quoddam quadrangularis formæ frustum, sic a Muratorio descriptum (*d*). *Rarissimum frustulum antiquitatis ad inclytum illum Regem pertinens exeram, quod Mutinensi ex urbe in suum Museum intulit Cl. V. Apostolus Zenus, antiquorum monumentorum venator indefessus, hoc est nummum æreum (ita tantisper adpellare liceat) quadrangularis formæ, non minoris crassitudinis, quam numismata*

(*a*) De Regn. Succefs. pag. m. 240.
(*b*) De Occid. Imper. lib. II.
(*c*) In Not. ad priorem epistolam Theodorici apud Cassiodor. ubi inquit: *Hic primus se Regem dixit, quum Odoacer ante eum se Imperatorem Romanum diceret.*
(*d*) Ital. Med. Æv. Tom. II.

mata majoris moduli. In altera facie leguntur litteræ istæ D. N. THEODERICI. In altera una tantum littera visitur, sed exesa, formam T. referens, quæ fortassis est initialis nominis Theoderici, & corona laurea, seu quercea circumdatur. Duplex heic rarum occurrit. Alterum quod in exteriori limbo nummi (italice nel contorno) *litteræ istæ leguntur: CATVLINVS. V. C. ET I .... L.... P. F. V. Alterum quod tum ipsius Theoderici, tum Catulini nomina litteris constant in ære cavatis, atque argento oppletis. In nomine Theoderici adhuc fere omnes litteræ supersunt: e Catulini nomine præter duas, aut tres, quæ remanent, reliquæ exciderunt, superstite earum vestigio in ære.* Gradum deinde facit Cl. Auctor ad Catulinam gentem, quam putat cum Catullina confundi posse, multaque ad ipsam spectantia eruditissime colligit.

X I.

(*a*) Theoderico successit Athalaricus ex Amalesunta Filia Nepos, qui octo dumtaxat regnavit annos; octavum enim agebat, quum ad gubernacula Imperii accessit, decimum vero sextum, quum immatura morte sublatus fuit. Gothorum simul, ac Romanorum ab Avo creatum Regem, suique successorem, utrisque hisce populis suffragium ferentibus, patet ex aliquot ejus epistolis ad Justinum, ad Senatum Romanum, atque ad alios conscriptis, quas quisque apud Cassidorium consulere poterit (*b*). Justiniano autem, qui Justino successit, numquam non obedientiam præstitisse Athalaricum, nullasque cum illo simultates exercuisse liquet cum ex nummis, qui vel Imperatoris imaginem, vel caput Romæ galeatum exhibent, tum ex humillimis, quibus usus est verbis, quum ad Cæsarem scriberet. In ipsius nummis, rari nil exhibentibus, haud diutius immorabimur: id enim satis

(*a*) Cassiodor. Procop. Jornand. aliique.

(*b*) Juvat heic pauca describere ex epistola ad Liberium Galliarum Præfectum, apud Cassiod. lib. 8. Variarum: *In Sellam Regni sui nos dominos collocavit, quatenus decus generis, quod in illo floruit, in Successore protinus æquali luce radiaret, cui ordinationi Gothorum, Romanorumque desideria convenerunt.*

ſatis præſtitere, qui eos collegerunt, publicique juris fecerunt. Eorum ſeriem accipito ex Occone aucto.

Æ. D. N. ATHALARICVS REX. S. C. *Figura ſtans dextra haſtam (a) ſiniſtra clypeum tenens.*
INVICTA ROMA. *Caput galeatum.*
D. N. ATHALARICVS REX *in laurea*
INVICTA ROMA. *Caput galeatum.*
Ar. D. N. IVSTINIANVS. AVG. *Caput Imp.*
D. N. ATHALARICVS REX *in laurea.*

XII.

ATHALARICUM excepit Theodahatus ab Amalefunta Conſubrina illi ſuffectus in Regnum anno 534. (*b*) Hujus Nummi, modo ſuam, modo Juſtiniani imaginem referentes, diligentius nobis ſunt perpendendi. Crediderim diſcrimen hoc illis eſſe diſcordiis tribuendum, quæ Theodahatum inter, ac Juſtinianum ortæ ſunt, quas, non abs re erit, ſi levi calamo attingamus. Prior harumce ſimultatum cauſſa nex fuit Amaleſunthæ illata, quæ eum ſibi matrimonio conjunxerat (*c*). Theodoram Juſtiniani uxorem, veritam ne Imperator Amaleſuntham ſibi anteferret, Theodahatum ad id criminis impuliſſe, Auctor eſt Procopius in Anecdotis. Quæ odia cœpiſſe poſtquam conjux immemor conſanguinitatis, poſt aliquantulum tempus a Palatio Ravennate abſtractam in Inſulam laci Vulſinenſis eam exilio relegaſſet., adfirmat Jornandes. (*d*) Hinc autem fortaſſe factum eſt, ut nullus Amalaſunthæ nummus ſuperſit. Incredibile enim pene eſt, quam varius, efferus, ſubdoluſque Theodahatus fuerit; nam poſtquam ſummis Conjugem laudibus, ad Cæſarem ſcribens

(*a*) Hos nummos quoque Ravennæ ſignatos putamus, quod Gothorum Reges heic iis temporibus ſederent. Idem dicendum de reliquis illorum monetis, ea excepta, quæ ad Ticinum ſpectat, de qua inferius loquendum erit. Ad Ravennam certe refert Muratorius.

(*b*) Caſſiod. Variar. lib. x. epiſt. 6. & 7. ex quibus doctiſſime colligit Garetius in vita ejusdem Caſſiodorii §. 40. id circa medium, vel ſub finem anni contigiſſe.

(*c*) Jornand. cap. 53. aliique. (*d*) Ibidem.

bens (*a*) exstulisset, ad necem eam est persecutus. Altera tandem Theodahati cum Cesare simultatum caussa inde orta est, quod Imperatorem fefellerit, ejusque Legatos, postquam promisisset, se Italiæ Regnum eidem cessurum, si certam sibi pecuniam solvisset. Ita Procopius (*b*): *quando amoliri utrumque licet (bellum inquam, & Regnum) mibi certe neutrum arridet: hoc quidem quoniam satietate mulctatur, atque fastidio: illud vero, quia rerum insolentia perturbationem parit. Si modo habeam prædia, unde mibi quotannis auri pondo saltem mille, & ducenta proveniant, regnum sic posthabebo, ac tibi Gothorum, Italorumque, Imperium tradam..... Age eum ocyus huc virum destina, cui conveniat a me Italiam, & quicquid ad Regnum spectat accipere.* Quibus missis Legatis a Cæsare illusit, illosque eo loco habere cœpit, quo abjecti homines haberi solent. Qua re commotus Justinianus anno Ch. 535. Gothis bellum indixit, ac Belisario Duce, concurrentibus in Dalmatia exercitibus æquo marte dimicatum est, (*c*) magnaque utrinque clades consecuta. Hoc prælio fortasse elatus nummos signavit Theodahatus hanc Epigraphen præferentes: VICTORIA PRINCIPIS. Verum belli fortuna brevi commutata, ingenti ditionis parte spoliatus est; quo deinde factum, ut Gothi conspirantes Vitigem sibi Regem elegerint, Theodahato paullo post, dum Ravennam se reciperet, jugulato. Duos circiter annos regnavit, hosque nummos scalpi curavit, quos ex Occone aucto describimus:

Æ. D N THEODAHATVS REX. *Ipsius caput cum corona pileum referente.*
(*d*) VICTORIA PRINCIPV. *Victoria dextra lauream, sinistra palmam.*

VI-

(*a*) Vide Cassiod. Variar. l. x. ep. 4. ubi eam ádpellat *Dominam rerum, & toto orbe gloriosam*; & epist. 2. in qua hæc habentur: *ab ejus judicio-... me nullatenus deviare certissimum est, quæ tanta sapientiæ luce resplendet, ut & propria regna mirabili dispositione componat & promissam cunctis gratiam robusta firmitate custodiat.*

(*b*) Cap. v. ubi se Musis deditum, impotentem ad bellum ultro fatetur.

(*c*) Idatius cap. v.

(*d*) In hac inscriptione *Principum* loco *Principis* legimus in aliquot nummis, quos propriis oculis usurpavimus.

VICTORIA PRINCIPVM. S. C. *Victoria rostro navis instans, dextra lauream, sinistra palmam.*
VICTORIA PRINCIPVM S. C. *Eodem Typo, sed litteris C. & R inversis.*

D N THEODAHATVS.
VICTORIA PVBLICA REST. *Victoria gradiens, dextra lauream, sinistra palmam, ad pedes lituus.*

THEODAHATVS REX. *Caput ipsius.*
VICTORIA AVGVST. *Victoria gradiens.*

D N THEODAHATVS REX *in laurea.*
INVICTA ROMA. *Caput galeatum.*

XIII.

REX Italiæ ann. 536. renunciatus Vitiges, nummos quidem percussit, sed sua haud quaquam signatos imagine. Id ne faceret in caussa fortasse fuerunt tumultus, ac bella, quæ cum Belisario strenuissimo Justiniani duce gessit, metuens ne adverso Marte pugnanti ea sibi accciderent incommoda, quæ Theodahato noverat contigisse. Captum a Belisario Vitigem, & Constantinopolim perductum auctor est Procopius de eo sic scribens: *Quod audiens Vitigis* (Romam nempe a Belisario captam) *omnem Gothorum exercitum congregat, Ravennaque egressus, Romanas arces obsidione longa fatigat; sed frustrata ejus audacia, post quatuordecim menses ab obsidione Romanæ urbis aufugit, & se ad Ariminensem oppressionem præparat; unde pari tenore frustratus, fugatusque Ravennam se recepit, & obsessus, nec mora, ultro se ad partes dedit victoris cum Malasuenta jugali, regiisque opibus, & sic famosum regnum, fortissimamque gentem ..... tandem victor gentium diversarum Justinianus Imperator per fidelissimum Consulem vicit Belisarium* (a), *& perductum Vitigium Constantino-*

(a) Belisarii Consulatus contigit anno 535. Ita autem ex Auctoribus, ac Monumentis describitur Tom. II. Rationarii Temp. Editionis Venet. pag. 509.

Belisarius V. C. solus, vel *post Consulat.* Paulini	535.
Post Consulatum Belisarii V. C. & in Occidente II. p. C. Paulini	536.
Iterum vel *Anno* 2. *post Consulatum Belisarii & in Occidente* III. *p.* C. *Paulini.*	537.

tinopolim Patricii honore donavit. Hæc autem omnia quum ab anno 536. ad 540. gesta sint, liquet quandonam Vitigis nummi fuerint percussi.

Ae. D N IVSTINIANVS AVG. *Caput Justiniani*.
D N VVITIGES REX *in laurea*.
D N VVITIGES REX *in laurea*.
INVICTA ROMA. *Caput galeatum*.

XIV.

Succedunt Totialæ, sive Baduælæ nummi, de quo Rege videnda sunt, quæ ex Begero, ac Mediobarbo commentatur Bandurius, ubi de ipsius monetis mentionem facit. Is anno 541. a Gothis Rex electus, eorum res eversas omnino, jacentesque restituit, sæpiusque fusis Romanis exercitibus, ipsam urbem anno 546. recepit. A Narsete victus est, interfectusque, quum e prælio fugeret anno regni sui undecimo. Hujus bella cum Justiniani ducibus luculenter describuntur a Procopio, aliisque. Sequentes nummos ex Mediobarbo accipito.

Ar. DOMNO IAV IVVC. *Caput cum diademate*
(*a*) D. N. BADVILA REX *in laurea*.
Ae. D N BADVILLA REX. *Caput Regis*
FIVREAS SMIES. *Miles stans*, *dextra* (*b*) *hastam*, *sinistra clypeum*.
BADVILA REX. *Caput ut supra*.
LVRI ARR. X. *Miles stans*.
D. N. BADVELA REX. *Protome Regis*
D N BADVELA REX *in laurea*.

FI-

(*a*) Vides heic Gothicam barbariem, quæ in aliquot etiam horumce Regum nummis cernitur, ubi RIX pro REX usurpatur, quod Gassendus quoque in Peyreschii vita advertit.

(*b*) Ejusmodi acclamationes quam ab iis differunt, quæ in Augustorum nummis visuntur! Pro omnibus ea sufficiat, quam Antonini Pii nummi præferunt: *Senatus*, *Populusque Romanus annum novum faustum felicem optimo Principi pio*; & altera illa, qua Augustis incolumem vitæ diuturnitatem precabantur his verbis: *Multis vicennalibus impera*.

FIVREAZ ZEMPER. X. *Imp. paludatus, & galeatus, dextra hastam, sinistra clypeum.*

D N BADVILLA REX *in laurea.*

FELIX TICINVS. *Caput turritum, vel infulatum cum busto.*

Posteriorem hunc nummum adjecimus, quamvis putemus Papiæ eum signatum fuisse: etenim jam inde ab Athalarici temporibus eam Urbem Gothorum sedem exstitisse, docet marmor a Mediobarbo exhibitum, quod heic afferendum putamus. (*a*)

✠ D. N. ATALARICVS REX ✠
GLORIOSISSIMVS HAS
SEDIS SPECTACVLI ANNO
REGNI SVI TERTIO FIERI
FELICITER PRECEPIT.

XV.

QUICQUID tamen in Marmore habeatur, inficiari nequit Ravennam potiori jure Gothorum Regum sedem esse dicendam, omnesque propterea illorum nummos eidem esse adjudicandos. Quid enim clarius ad id adstruendum, de quo est sermo, ab illius ævi Scriptoribus quæri potest, qui numquam pæne Gothorum mentionem faciunt, quin Ravennam nominent? Certe per id tempus nummariam officinam in hac Urbe exstitisse ex Papyro evincitur, quam post Maffejum Muratorius vulgavit Antiq. Italicarum Diss. XXII. quæ *de Origine linguæ Italicæ inscribitur*. Ea anno 540. Ravennæ exarata fuit; in eaque *Vitalis* quidam *Vir Clarissimus Monitarius* (hoc est *Ministro della Zecca*) subscribit. De hac officina fit quoque mentio in papyro altera, anno 572. Ravennæ pariter scripta, quam Scipio Maffejus ac Franciscus Blanchinus V. Cl. interpretati sunt (*b*), ubi tabellionis nomen hoc pacto exprimitur. *Johannis for* (*forensis* fortasse) *habens stationem ad monetam auri in porticu sacri Palatii.*

F Acce-

(*a*) Pag. 568. (*b*) Ille in Hist. Diplom. pag. 163. hic vero in epist. ad Vincentium Butrighellium apud Callogerà Tom. XIII.

Accedat his omnibus Agnelli auctoritas (*a*): *non longe* (inquit) *a posterula Ovilionis, in loco, qui dicitur moneta publica*. Et alibi: (*b*) *ex Monasterio B. Apollinaris Abba fuit, quod est fundatum non longe ab Ecclesia S. Redemptricis Crucis ad Monetam veterem*. His autem docemur non modo tunc nummarias officinas Ravennæ exstitisse, sed eas plures fuisse, novam scilicet, ac veterem (*c*), ubi monetæ aureæ, ac reliquorum metallorum conflarentur.

XVI.

Gothorum Regum, qui Ravennæ sederunt, quorumque nummi supersunt, agmen claudat Thejas, de quo obscure satis loquuntur Scriptores. Excepit is Totilam anno 552. & sequenti in acie interfectus est, corruitque cum eo Gothorum Regnum in Italia. Nummum Thejæ exhibet Bandurius ex Schedis Harduini, ita expressum:

DN ANASTASIVS P. *Caput Anastasii, corona ex margaritis* (*d*) *cinctum ad pectus cum paludamento*.
DOMNVS THEIA REX *in corona*.

XVII.

Antequam de nummis Exarchorum ævo apud nos scalptis aliquid dicamus, inquirere liceat, breviterque scrutari sintne ad Gothos Reges an vero ad Exarchos referendæ mone-

(*a*) In vita Reparati P. II. p. 293.

(*b*) In vita Gratiosi ibidem p. 450. Quæ omnia advertit etiam Theseus a Cornu *Ravenn. Domin.* p. 245. ubi aliqua ad Ravennatem *Monetam* spectantia more suo colligit.

(*c*) Vides heic confirmari ea, quæ de instituta Augustorum ævo in hac urbe nummaria officina commentati sumus. Non enim recens ea officina fuit excitata, quæ per id tempus vetus tunc diceretur. Consule epistolam ad Savernium ad calcem quarti Capitis positam.

(*d*) Cernis nummum multo ante, quam Gothi expellerentur, cusum fuisse: teste enim Procopio Thejas A. C. 553. obtruncatus fuit; Anastasius autem ann. 518. obiit. Cur igitur Thejæ nummi per id tempus signati, isque Rex adpellatus? Alii viderint. Malumus enim fateri rem nos, silentibus Auctoribus, ignorare, quam de Harduini fide vel leviter suspicari.

monetæ, turritum Mulieris caput exhibentes, hac inscriptione FELIX RAVENNA. Ducangius, Philippus a Turre, Bandurius, Muratorius, quique eos subsecuti sunt, ad Exarchos pertinere arbitrantur: verum nos aliquot haud spernendis rationibus innixi a tantorum Virorum sententia parumper recedimus, atque aliter sentimus. Videtur in primis minime consonum Exarchos, Græcorum Imperatorum vices in Occiduis Regionibus gerentes (*a*), quique Præfecti ab iisdem mittebantur, nummos signasse, eorum effigie in illis neglecta, quæ conditio, ut ante monuimus, Gothis Regibus, quum Italiæ Regnum iis traderetur, lata est. Quod igitur jure in tanta Imperii perturbatione haud licuit Barbaris, quos metuebant, nedum oderant Augusti, id Exarchos, quamvis Regia pene auctoritate ac nominibus donarentur, præstitisse arbitrabimur? Quam enim solliciti fuerint Augusti, ne Exarchi rerum potirentur, constat ex Auctoribus, qui eorum temporum Historiam conscripsere. Altera ratio inde repetitur, quod ii nummi, qui Exarchorum temporibus ac jussu dubio procul cudebantur, Imperatorum Protomas, ac nomina referrent, ut capite sequenti ostendemus. Unde igitur tanta inconstantia oriri potuit, ut Augustorum nomine, ac forma spreta, diversis eodem tempore typis nummi ab Exarchis signarentur? Præterea si monetæ ejusmodi perpendantur, meridiana luce clarius erit eas similes adeo Gothorum nummis esse, ut ex eadem officina prodiisse evidenter appareat. Observavit id quoque Apostolus Zenus, in Antiquitatis studio nemini secundus, qui abs me per litteras interrogatus, quid hac de re sentiret, mihi mire consensit (*b*), illud addens, apud se nummum cum epigraphe FELIX RAVENNA exstare, Athalarici, ac Vitigis monetis simillimum, in cujus adversa parte idem cerni- Tab. I. num. v.

(*a*) **Consule Rubeum Hist. Rav. l. 4. p. m. 175. de Exarchorum nomine, ac munere erudite disserentem.**

(*b*) **Ad Dissertationis ornatum verba Cl. Viri exhibemus:** *Le Medaglie da me vedute con la leggenda* Felix Ravenna, *furono a mio credere battute al tempo de' Goti, non mai al tempo degli Esarchi. Una che io ne tengo in piccolo bronzo, è somigliantissima di grandezza, e di fabbrica a quelle di Atalarico; e di Vitige. Ha nel rovescio il monogramma consimile a quella di Giustiniano in argento.*

tur monogramma, quod in Justiniani nummo visitur. Illum, quod a nemine exhibeatur, vulgandum esse arbitramur. His omnibus accedat consuetudo eorundem Regum, cudendi scilicet nummos cum capitibus Urbium murali corona redimitis, addito Felicis epitheto, ut ex eo Ticini evincitur, quem paullo ante retulimus. Id etiam præ ceteris animadvertit Carolus Patinus (*a*), ubi de Trajani nummis agens, Daciam felicem dictam docet, quemadmodum Ravenna, & Cartago (*b*): quem fortasse morem Urbium hoc vocabulo adpellandarum desumserunt Barbari ex nummis Augustorum, in quibus idem Epitheton sive in recto, sive in obliquis casibus frequenter occurrit. (*c*) Certe non nisi florentibus, ac magnis urbibus tribuebatur. Sed quid clariora argumenta quæramus? quæstionem persolvat nummulus æreus, quem nos largiti sumus Guastuccio nostro alias laudato, qui hinc galeatum Romæ caput, ut Gothorum Re-
Tab. I. gum Monetæ, inde vero Ravennæ monogramma affabre
num. 6. scalptum præfert. Duo autem complectitur nummus, quibus minime repugnare fas videatur.

XVIII.

PERSPECTO tempore, atque principibus, ad quos prudenter laudatos nummos putamus pertinere, difficultas modo in iis interpretandis insurgit. Philippus a Turre (*d*), ac Bandurius, Spanemium secuti, ajunt felicem Ravennam prædicari, quod (verba sunt Philippi a Turre (*e*)) *ceteris Italiæ Urbibus direptis, ac Barbarorum jugo oppressis (tunc enim Langobardi totam pene eam Provinciam subegerant) sola Imperatorum præsidio servata fuisset*. Docuerat enim ante idem

(*a*) Imp. Rom. Numism. ex Ære Med. & min. formæ p. 390.
(*b*) Nummi isti exhibentur a Seguin. Sel. Num. f. 43. & a Ducangio Const. Christ. Tab. 22. Præferunt autem hinc *Caput Hilderici Vandalorum Regis*, ipsius nomine inscripto: inde epigraphen *Felix Cartago*, vel *Kartago* circa Muliebrem figuram stantem, frumentique spicas utraque manu tenentem.
(*c*) Vide Nummos Nervæ, Hadriani, Caracallæ, Commodi, Antonini, Nepotiani, Arcadii, Honorii, aliorumque.
(*d*) De Præst. & Usu Numism. Diss. 8. p. m. 757.
(*e*) Monum. Vet. Antii C. IV.

idem Auctor, ejusmodi Epitheton claras urbes usurpasse, ut adularentur Principibus, se eorum beneficentia felices, percusso Ære publico, jactantes, vel quod beneficium aliquod essent consecutæ, vel quod restauratæ, aut subjectæ nuper fuissent, Carthaginensium exemplo, quos Tertullianus *de Pallio* vocat *vetustate nobiles*, *novitate felices*; & Daciæ, de qua Marmor apud Gruter. 249. 4. *Cujus virtute Dacia Imperio addita Felix est*. Quum igitur a Barbarorum jugo, ut diximus, per Imperatores erepta fuisset Ravenna, inferebat eam merito in iis nummis, quos Exarchi conflari curabant, se felicem adpellasse. Confirmari opinionem suam inde censebat, quod in postica eorum frequenter Aquila alis expansis cernatur, ut nempe Romanum Imperium indicaretur, addita Stella ad Phosphorum, sive Luciferum Orientis signum declarandum. Quod si binæ stellæ adjicerentur, ut in nummo apud Harduinum ac Muratorium, tunc ex Chifletio argumentabatur Præsul præstantissimus, eum nummum ab aliquo Augusto cusum fuisse, cui utrumque Imperium subesset: duo siquidem hæc sydera Phosphorum, Hesperumque, eo auctore, significant. Tab. I. n. VII.

XIX.

QUICQUID tamen laudati Auctores sentiant, opinio mea minime infirmatur: non enim video, cur Ravenna felicis Epitheton usurpare nequiverit in eorum Regum nummis cudendis, qui & illam ceteras inter Italiæ Urbes delegerant, ubi sedem suam figerent, & eam ædibus, mœniis, ceterisque ejusmodi ornamentis locupletaverant. Profecto tum ut Barbaris illis blandiretur Ravenna, tum ut beneficiorum, quæ ab iisdem fuerat consecuta, laudem ad sempiternam memoriam propagaret, præstare id debuit. Sed de posticæ Aquila quid dicendum? Quum urbibus iisdem, atque Provinciis dominarentur Gothi, quæ Romani olim Imperii robur constituebant, quid mirum si eodem, quo Augusti signo usi sint, addito Lucifero Orientis Sydere, ut Græci Imperatores indicarentur, a quibus eam ditionem fuerant consecuti? Quod si Hesperus præterea Occidentis index, ut in aliquot nummis, adjiciatur, per eundem utriusque Imperii affinita-

tem

tem declarari non immerito conjectabimus. Quamvis solertiores nimis simus, si Barbari hujus ævi Symbola a casu sæpe sæpius proficiscentia, Pythiam facilius intellecturi, rimemur.

X X.

Tab. II. num. 8. ANTEQUAM hoc caput absolvamus, observandum est, ut superius etiam attigimus, reliquas Ravennæ Felicis monetas hujus Urbis monogramma in postica referre, si eas excipias, quas victoriolam cum litteris RV ad latera, vel Aquilam alis expansis exhibere diximus: monogrammatum enim usus jam antiquitus obtinuerat (*a*), quamvis celeberrimus Mabillonius (*b*) a Carolo Magno ortum habuisse putarit; quæ opinio communiter refellitur ab eruditis. Hæ autem monetæ forte ad ceteros Gothorum Reges referendæ erunt, quos imperasse tradunt Historici, quamvis nullum ipsorum extet publicum monumentum. Circa Gothorum tempora quoque eum nummum scalptum dixerim, in cujus antica eminet Justiniani caput hac inscriptione D. N. IV-

Tab. II. num. 9. STINIANVS P. AVG. in postica vero sequens monogramma, in quo interpretando multa commentantur eruditi

D [monogram] N. Illud autem, sive Patriæ amore decipiamur, sive hariolandi genio abducamur, videtur interpretandum cum Muratorio D N. *Denarius* RATS. *Ravennatis Urbis*, tum quod id haud obscure indicent litteræ in eo expressæ; tum etiam quia in nummo apud Zenum ejusmodi monogramma stet loco illius, quod in *Ravennæ felicis* nummis, ad ejusdem urbis nomen significandum scalpi consuevit. Ut ut sit, notandum est hunc Justiniani nummum in Museo quoque laudati Zeni adservari hoc discrimine, quod ad dextrum monogrammatis latus pro D littera S legatur. Muratorii autem interrpretatio partim corruit; sed explicari commode poterit S. N. *signatus Nummus Ravennatis Urbis*: non enim latinus sermo tunc elegantiæ, ac perspicuitatis gloria florebat.

(*a*) Vide Cl. Maffejum Veron. Illustr. pluribus in locis; Vignolium in Denar. Pontific. Montfauconium Diar. Ital. c. 2. Lupum S. J. Presbyterum in Epitaph. Severæ, Paralep. Francisci Antonii Zacariæ in *Titi Flavii Clementis Viri Consularis Tumulum ab Edwardo de Vitry* illustiatum, aliosque.

(*b*) De Re Diplom. pag. 164.

CA-

CAPUT TERTIUM.

De Imperatorum Nummis Ravennæ ſignatis, quum Exarchi occiduas res moderarentur.

I.

DICTURUS de eo nummorum genere, qui Exarchorum ævo Ravennæ ſignati ſunt, ingenue fateor me non leviter commoveri, (*a*) *quum ſciam eos, qui Romana, Græcaque numiſmata, inſcalptas, excalptasque gemmas tractare ſolent, veteraque ob artem miranda artificia contemplari, hæc ſæquioris ætatis, magnifica licet veſtigia, ut pote inelegantia...... aſpernari, quod moroſis illis Antiquariis, qui altero a ſuperiori ſæculo floruere, ſolemne fuit, ac plane dolendum, quum plura ab iisdem neglecta perierint, quæ non modicum lucis tenebricoſis iis ſæculis affundere poterant*. Verum quando operis ratio id poſtulat, in arenam alacres deſcendamus neceſſe eſt. Everſo per Beliſarium, atque Narſetem ſtrenuiſſimos Juſtiniani duces Gothorum regno, iisque ab Italia expulſis, novum Ravennæ dominationis genus inſtitutum eſt. Eodem ſiquidem tempore, quo Langobardi, auctore eodem Narſete (*b*) ut Anaſtaſius, ac Varnefridus tradunt, in Italiam irrupere, Exarchi, Græcorum Imperatorum Præfecti, primum miſſi ſunt, qui utcunque Langobardis reſiſtentes, Imperium pene omnino

nino

(*a*) Ex Franciſco Valeſio V. Cl. Diſs. *de Turri Comitum*, quæ exſtat in Collect. Callogerà Tom. 28. p. 35. & ſeq.

(*b*) Narſetis obitum circa annum 574. conſignat Agnellus, cui Anaſtaſius conſentit. Dubia igitur redditur ſententia Baronii Langobardorum adventum in Italiam contigiſſe aſſerentis ann. 567. vel 568. Hoc ideo adnotandum duximus, quod nonnulli Baronium ſecuti, Narſete mortuo, Fl. Longinum in Italia a Juſtino miſſum autument, inter quos Mediobarbus: diximus enim uſque ad annum 574. vixiſſe. Quicquid tamen hac de re ſit, erravit Henſchenius, a Bacchinio notatus, quod ad caput primum vitæ Maximiani Archiep. ex Rubeo deſſumtæ dicat, Exarchos Vigilii Pontificis ac Juſtiniani temporibus Ravennæ fuiſſe, quum ante Langobardorum irruptionem nequaquam in Italiam miſſi fuerint.

nino lapſum, everſumque tutarentur, (*a*) longe tamen majora, ac Barbari ob impotentiam, atque avaritiam eidem damna inferebant. Verum tandem Langobardis victas manus dare coacti ſunt, Aiſtulpho eorum Rege Ravennam armis occupante (*b*). Cæpit, ut diximus, iſthæc Exarchorum dominatio ſub annum 568. circaque annum 751. vel 752. extincta eſt, poſtquam annos circiter 185. Italiæ præfuiſſent. A Gothis autem exactis uſque ad Exarchorum adventum monetas Ravennæ cudi minime deſiiſſe docent duo numiſmata Juſtiniani apud Bandurium anno 558. ſcalpta, & alterum ab hæredibus Zavoniorum ſervatum (*c*), ad annum eundem referendum. Miramur autem in iis nullam habitam eſſe rationem ætatis: eodem enim typo conflata ſunt, quo Juſtiniani floreſcentis nummi ſignari ſolebant. Ea ita ſe habent:

D N IVSTINIANVS P F AVG. *Caput Juſtiniani cum ſtemmate criſtato ad pectus cum lorica; dextra tenet globum crucigerum, ſiniſtra elata cum crucicula a ſiniſtris in area.*

ANNO XXXIIII. M. *magno intermedio cum crucicula ſupra, & infra inter crura* A, *in ima parte* RAVEN.

D N IVSTINIANVS PIC (*ſic*) *caput Juſtiniani, ut ſupra.*

ANNO XXXIIII. M. *magno intermedio cum crucicula ſupra, in ima parte* RAVENNA.

Tab. II. n. 10. IVSTINIANVS. *Caput Juſtiniani, ut ſupra, dextra globum crucigerum tenentis.*

ANNO XXXIII. M. *magno intermedio: in imo* RAVENNA.

II.

(*a*) D. Gregorius M. lib. 5. epiſt. 42. Romani fraudes, nequitiamque exagerans hæc habet: *ejus in nos malitia gladios Langobardorum vicit; itaut benigniores videantur hoſtes, qui nos interimunt, quam Reipublicæ Judices, qui nos malitia ſua, rapinis, atque fallaciis in cogitatione conſumunt.* (*b*) Rub. lib. 4. p. 221.

(*c*) Illud nobiſcum communicavit Petrus Franciſcus Manettus Mutinenſis, Sanctæ hujus Metropolitanæ Eccleſiæ Canonicus Pœnitentiarius, atque Seminarii Rector, quem honoris cauſſa nominamus.

II.

JUSTINI Junioris, qui Justiniano Avunculo successit, & a quo Exarchi primum missi sunt, nullum vidi nummum ad Ravennam pertinentem. Nemo, reor, inficiabitur id temporum injuriæ esse tribuendum, suffragium ferentibus hac de re nummis Græcorum Imperatorum imaginem præferentibus, qui Justinum excepere. Suspicari etiam quis poterit, num Ravennæ tribuendæ sint nonnullæ Justini monetæ, quæ nullum Urbis signum exhibent, in qua cusæ fuerint, quum barbaries per ea tempora longe lateque grassaretur. Certe Longinus Exarchus diu Ravennæ moratus est, ibique complura memoratu digna gessit, quamvis Langobardi, nonnullis Urbibus direptis, eversisque, magna Italiæ parte potiti sint: Neque dubium esse potest eam Civitatem per id tempus cudendis nummis supersedisse, quæ præ ceteris Italiæ Urbibus florebat, ubique Imperatoriæ Leges, Jurisque Scientia tantum vigebat: teste enim Gravina viro summo, Ravenna ad reliquas Italiæ partes ea dimanavit.

III.

A Justino ascitus in Imperium Tiberius Constantinus Thrax anno 578. postquam Mauricium Generum suum adoptasset, anno Imperii quarto (*a*) e vivis sublatus est: Princeps profecto sapientia, æquitate, strenuitateque conspicuus. Hujus singularem nummum ad Ravennam pertinentem ex suo Museo nobis suppeditavit Vir nobilissimus Annibal Oliverius, in cujus antica cernitur *Imperator cum diademate*, *addita epigraphe* TICO - AN PP A *in postica vero M. magnum*, *ad cujus pedes litteræ* RAV. Tab. II. n. II.

(*a*) Vide quæ habentur in epistola, quam appendicis loco capiti quarto subjecimus.

IV.

TIBERIO Constantino mortuo ann. C. 582. Mauricius, qui Augustus jam fuerat renunciatus, Imperii habenas moderari cæpit. Ut rebus Italicis labentibus opem ferret, ac Barbaris validius resisteret, in Regni sui primordiis Longino (*a*) Zmaragdum suffecit, qui, si Historicis fides habenda, Ravennæ oris ann. 583. appulit. Is ut Ravennatibus rebus consuleret, bellum Classense, quod tamdiu Longinum distinuerat, feliciter confecit, ac Classense Oppidum, Langobardis propugnantibus partim cæsis, partim male mulctatis, recepit. Revocatus a Mauricio fuit circa annum 587. postquam sæpius, ut Pomponius Lætus apud Rubeum scribit, victor ab Hostibus Langobardis excessisset. Tres in Occone aucto ex Ducangio, ac Strada, Mauricii nummi exhibentur, quorum descriptionem sic habeto:

D. N. MAVRIC. TIBER PP. AVG.
(*b*) M. *Magnum in medio nummo cum crucicula supra. Ad latera* ANNO QNNO. *in imo* RAVEN. ex Mediob.

Tab. II. n. 12. D. N. MAVRITIVS. PP. AVG. *Caput Imp. globum crucigerum tenentis.*
ANNO QUINT. M. *magno intermedio cum crucicula supra, & intra crura* €. *In imo* RAVEN. ex Mus. Zavon. & Classensi, cum hoc discrimine, quod Zavonianus nummus QNNT refert.

D. N. MAVRIC. TIBER. PP. AVG.
S S
X+X
RAVEN ex Mediob. Band. aliisque.

D. N.

(*a*) *Augusti quum soli imperare cœperunt, revocato qui sub Prædecessore administraverat, alterum in Provinciam mittebant. Ita a Mauricio Smaragdus, a Phoca Smaragdus iterum, ab Herculio Johannes Demiges, seu Remiges, & a Constante Theodorus Calliopas missi sunt.* Banchin. Observ. ad vit. Mauri. Schismatici P. II. p. 289.

(*b*) Prior nummus referendus est ad annum 587. quo revocatus est Zmaragdus, Romano Patricio, quicquid alii dicant, eidem suffecto. Posteriores vero duo annum vigesimum Mauriciani Imperii indicant, quod Christi anno 602. respondet.

D. N. MAVRIC PP. AVG.

S S

X ✠ X

RAVEN. Ex iisdem.

D. N. MAVRITIVS. PP. AVG. *Caput Imp. globum tenentis &c.*

R ☧ A

VENN. ex Bandurio, & in Muf. Zavon. Clafs. & apud nos varie exprefs.

Caput Mauritii cum diademate ex unionibus, globum crucigerum tenentis. Tab. II. n. 13.

M. *Magnum cum litera I fupra. In imo* RAV. ex Muf. Zavon. & Clafs.

Non fumus nefcii dubitari poffe, num pofterior hic nummus ad Mauritium fit tribuendus, cum ipfius formam minime referat. Verum alii viderint. Nos in rebus adeo obfcuris nil definire audemus.

V.

A Phoca abdicare coactus Mauricius, cum quinque filiis interfectus eft; quorum fecundo loco genitum (*a*), Tiberium nomine, Occidentis Imperatorem deftinaverat, quamvis per Exarchos quicquid hujus Imperii erat reliquum regi foleret. Præerat tunc Italicis rebus Callinicus, qui non multo poft Ravennæ obiit, Zmaragdo iterum in Italiam miffo. Singularem Phocæ nummum Ravennæ fcalptum vidi apud (*b*) Bandurium ita defcriptum:

D. N. FOCAS PERP. AVG. *Caput Phocæ.*

(*c*) RAVENNA (fic) K *in medio nummo cum cruciculâ fupra.*

G 2 Alte-

(*a*) Murator. Annal. Ital. Tom. IV. ad ann. 602.

(*b*) Tom. II. pag. 674.

(*c*) Difficillimum effet annum definire, quo fignatus fuit nummus, tum quod per notam nullam id indicetur, tum quod in Phocæ nummis annorum numerus valde claudicet: in iis enim, in quibus annus XXXX. vel XXXXIIII. legitur, monetæ pretium defignari optime conjectat Jobertus (Inft. XI.) quod octo tantum annos Phocas imperarit. Non igitur in obfcuris rebus, nobis auctoritatum præfidio deftitutis, diutius, quam par eft, immorandum.

Tab. II. n. 14. Alterum autem in eadem urbe signatum in suis cimeliis servat Dominicus Pulazzinus Patricius Cæsenas, qui Antiquitatis studio plurimum delectatur. Is ita se habet.

D N FOCAS PERP. AVG. *Caput Phocæ Acaciam (a) dextra, globum crucigerum sinistra tenentis*

ANNO

X ✱ X

RAV

VI.

(*b*) SUCCESSIT Phocæ Heraclius, omnibus notus non minus religione, cui in Regni sui primordiis impense armis favit, quam hæresi Monothelitarum Dæmonumque præstigiis, quibus in senectute deditus omnino fuit, quamvis Chosroe victo, ac profligato, Persideque vastata Christi Crucem feliciter, ac non sine speciali Numinis auxilio recepisset: quibus omnibus accessit turpe illud cum Fratris Filia matrimonium, quod jure quisque improbabit. Sexto, & sexagesimo ætatis suæ anno occubuit, priapismone, an hydrope incertum, postquam annos triginta, quatuor menses, ac dies sex regnasset. Editis Heraclii nummis aliquot Ravennæ scalptos addemus, qui annorum, quibus imperavit, seriem plurimum juvabunt.

Æ. D D. N N. HERACLIVS ET HERA CONST. PP. AVG. *duo Imperatorum capita, viri nempe, ac pueri*

(*a*) Post *Anastasium mappæ genus in Augustorum manibus visitur, græcis* AKAKIA *dictum, quo is, qui circensibus ludis præerat, cursui signum dabat. Eo proprio veluti signo Græci deinde Imperatores usi sunt, postquam Consules perpetui esse voluerunt. Vide quæ post Ducangium, ac Bonarotium notat Bimardus* (La Scienc. des Medaill. T. I. p. 21.) *ut sive eorum opinionem diluat, qui putant Acaciam sacculum fuisse cinere, ac pulvere oppletum, quo accepto Augusti dum turpissima adulatione consecrarentur, monebantur, ut pietatis, mortisque recordarentur; sive aliorum*, qui ajunt *Acaciam volumen quoddam chartarum fuisse, quod Principibus, Consulibusque præbebatur, ut responsa darent.*

(*b*) Id contigit ann. 610. Vide hac de re Agnelli sententiam P. II. p. 239. & quæ commentatur doctissimus Bacchinius, ut eorum temporum Chronologiam restituat.

pueri cum stematibus crucigeris (*a*) *supra, inter utriusque caput crucicula.*

X * X *in medio nummo; in ima vero parte* RAV. ex Ducang.

D. N. ERACLIO AVG. *Duo capita gemmata corona redimita.*

X * X
RĀV ex eodem.

DD. NN. HERACLIVS. ET. HERA. CONST. PP. AVG. *Duo capita, viri scilicet, ac pueri, & in priore, litteris, nomina referentibus, pene deletis.* Tab. II. n. 15.

ANNO VII. M. *magno intermedio cum crucicula supra: in imo* RAV. ex Mus. Zavoniorum.

DD. NN. HERACLIVS. ET. HERA. CON. PP. A. *Tria Imperatorum capita sertum crucigerum habentia: quod a dextra cernitur, Augustæ.*

(*b*) ANNO VII. M. *magno intermedio: in imo* RA. apud Bandurium.

DD. NN. HERACLIVS. ET. HERA. CON PP. *Duæ Imperatorum protomæ, quarum quæ ad dextram augustæ. Media habitum consularem gerit, seu Lorum. Supra singula capita adest crucicula.*

ANNO VIII. M. *magno intermedio cum crucicula supra, & infra crura* A: *in imo vero* RA. ex Ducang. & Band.

DD. NN. HERACLIVS ET HERA CON PP. *Duo Imperatorum capita, & alterum Augustæ cum cruci-* Tab. III. n. 16.

cicu-

(*a*) Heraclius Constantinus, de quo in nummo, coronatus fuit anno Heraclii III. Christi 612. Eodem hoc anno Joannes Lemigius Thrax Zmaragdo sufficitur, ab eoque duos hosce nummos percussos putamus.

(*b*) Hunc nummum vidimus etiam in Museo Zavoniorum, & apud nos in adversa parte pro M magno litteram K præferentem. Circa hunc annum autem qui fuit Christi 617. Eleuterius, qui Lemigio a Ravennatibus interfecto, quod superbe se, arroganterque gereret, ac tributa inclementer exigeret, successerat, Campsani perfidia vindicata Regem se Italiæ declaravit. Verum a Ravennatis militiæ Ducibus apud oppidum Luceolum trucidatus est, quum Romam, Imperium suum confirmaturus, se conferret. Vides autem in nummo Heraclium ipsum, Martinam Neptem, quam uxorem duxerat, eorumque Filium Heraclium Constantinum, anno 613. Imperii Collegam declaratum.

ciculis in vertice, *si* (*a*) *Augustam excipias*. Apud nos.

ANNO XVI. *M. magno intermedio cum crucicula supra: Intra crura* A. *in imo* RAV.

Tab.III. n. 17. D NN HERIA. *Eodem typo*. ex Museo Jani Planci.

ANNO XVI. *Heraclii monogramma cum crucicula supra: in imo* RAV.

DD. N. HERIA. *Tria Capita*, *ut superiora*.

HK. *Nempe Heraclii monogramma*, *sub quo adsunt binæ Cruces*. Mediob. ex Ducang.

Eodem typo.

(*b*) ANNO XX. M. *magno intermedio*, *supra monogramma Christi*, *infra inter crura* A, *in ima parte* RAV. Ducang. Band. *&c.*

Eodem typo.

(*c*) ANNO *M. magno intermedio cum Christi monogrammate supra*, *in imo vero* RAV. Ducang. Band.

Duo Imperatores stantes, *qui a dextris est altior habitu militari*, *dextra hastam tenens pedeque dextro sedentem captivum calcans*. Eum quoque vidimus in Foro Livii apud Georginum Medicum Meldulensem.

ANNO XXI. M. *magno intermedio cum crucicula supra*; *infra vero crura* Δ, *&* *in ima parte* RAV. Ducang. Band.

(*d*) *Duo Augustorum capita*, *senile unum*, *juvenile alterum*, *Cruce intermedia*.

ANNO

(*a*) Hoc tempore res moderabatur Ysaacius Patricius, qui virtutis gloriâ, reliquisque animi dotibus florebat, ab Heraclio suffectus Eleuterio. Hortatu Honorii Pontificis hoc ipso anno 625. Provinciam sumsit Alvaldi in Regnum restituendi, quod illi feliciter omnino cessit: quamvis non ita multo post Alvaldus, conspirantibus Arrianis, veneno sublatus fuerit.

(*b*) Hic & sequentes duo nummi male a Ducangio referuntur ad Constantem, iis de caussis, quas supra retulimus.

(*c*) Obscuros hos caracteres fortasse intelliges, si adibis Cl. Beveregium Instit. Chronolog. p. m. 226. & seq.

(*d*) Hunc pariter nummum annum XXII. Heraclii exhibentem vidimus apud Guastuccium tres Imperatores stantes in antica præferre. Illum haud incidendum curavimus, quod ejusmodi anterior pars in nostris tabu-

ANNO XXII. M. *magnum in medio nummo, cujus interiores litteræ ita intersecantur, ut veluti A magnum efforment. Supra adest crucicula: infra* RAVE. ex Museo Annibalis Oliverii. Tab. III. n. 18.

DD NN HERACLIUS ET HERA CON. *Duo Impp. stantes, qui a dextra habitu militari, & altior hastam tenet; alter globum crucigerum.* Tab. III. n. 19.

ANNO XXIII. M. *magnum in medio nummo interioribus lineis* A *efformans, cum crucicula supra. In imo* RAV. Ex eodem Museo.

Tres Imppp. *stantes, globumque crucigerum tenentes.*

ANNO XXIIII. M. *magnum cum Christi monogrammate, ut supra: in imo* RAV. apud Oliverium, ac Baptistam Costam Pictorem Ariminensem. Tab. III. n. 20.

Iidem tres Imppp.

ANNO XXV. *cum* M. *magno, ac Christi monogrammate. Infra* RAV. ex Mus. Zavon. Tab. III. n. 21.

Eodem Typo.

ANNO XXVII. *in exergo* RAV. Ex Museo Oliverii, & Guastuccii. Tab. III. eodem numero.

Tres Auggg. *ut supra, sed in laurea.*

(*a*) ANNO XXX. M. *magnum cum reliquis pariter in laurea. In imo* RAV. Apud Oliverium, Plancum, ac Pulazzinum. Tab. III. n. 22.

Duo Imperatores stantes cum serto crucigero, cruciculam oblongam tenentes. Ad lævam adstat labarum cum voce (*b*) NIKA. Tab. III. n. 23.

M. *ma-*

tabulis sat frequens occurrat. Servat eum etiam Oliverius cum hoc discrimine, quod duos Imperatores stantes ostendit, quorum qui a dextra habitu militari incedit, ut in sequenti nummo, sed sine Epigraphe.

(*a*) Spectat hic nummus ad emortualem Heraclii annum, eodem Isacio Italiam regente, qui sequenti anno, Christi nempe 641. & ipse migravit ex hac vita, postquam summa cum laude exarchatum moderatus esset.

(*b*) Vides heic unum ex iis verbis in Cœlo expressis, quibus Constantino Magno Victoria prænunciabatur: nempe: τούτῳ νίκα, vel ἐν τούτῳ νίκα; hoc est: *hoc vince*; vel *in hoc vince*. Consule exercitationem criticam Jo. Alberti Fabricii, *qua disputatur Crucem*, quam in Cœlis vidisse se juravit *Constantinus Imp. fuisse Phænomenon Naturale in Halone Solari*, ubi plura de hoc eodem verbo erudite pronunciantur.

M. *magnum cum Christi monogrammate, ut supra: ad latera* ANNO XXX. *in imo* RAV. Eum nobis suppeditavit Guastuccius.

VII.

Ab Heraclio ad Constantinum Pogonatum gradum facimus, ommissis nummis haud sano consilio Constanti ejus Patri a Ducangio tributis. De Constantino hoc, cujus nummum Ravennæ scalptum in suo Museo servat Vir de hac nostra Dissertatione optime meritus Annibal Oliverius, & alterum Guastuccius noster, pauca dicamus necesse est. Is anno *668*. ad Imperium evectus, in id unum incubuit, ut bellum cum Saracenis, qui septem annos Constantinopolim obsedere, conficeret, paxque in annos triginta optimis conditionibus facta est (*a*). Ad pacandam deinde Ecclesiam mentem, cogitationesque omnes transtulit, hacque de caussa sextum generale Concilium indictum fuit, in quo plura sanctissime sancita sunt, sed præcipue decretum est duas in Christo esse voluntates, totidemque actiones, qui secus docuerant pro hæreticis jure ac merito damnatis. Neque universalis tantum Ecclesiæ bono consuluit Constantinus, sed Ravennati quoque mirifice studuit, ut constat ex Privilegiis Reparato Ravennatium Antistiti ab eo concessis (*b*), quæ in Opere Musivo magnificæ Ædis D. Apollinaris in Classe indicantur. Pœnituit hunc Præsulem, postquam a tribus Suffraganeis consecratus fuisset, Palliumque non a Romano Pontifice, sed ab Imperatore accepisset, *Autocephalia* a Mauro invecta usum fuisse: verum mors fuit in caussa, cur honos ad Pontificis obedientiam redeundi Theodoro ejus Successori reservaretur (*c*). Tab.III. n. 24. Nummum Pogonati, quem priori loco exhi-

tur. Ea autem habetur in Volumine VI. Biblioth. Græc. Nil de Labaro addam, quod de eo multi agant, ac præcipue præstantissimus Spanhemius *de* P. & V. *Num.* diss. IX. ubi de signis agit.

(*a*) Theophanes, Cedrenus, Diaconus, aliique.

(*b*) Vide Agnellum in vita Reparati, atque Bacchinii in eandem observationes: quibus addes Ciampinium Vet. Monum. P. II. hac super re adversus Aqueductium Camaldulensem Monachum, & adversus Fabrium differentem. (*c*) Anastasius Bibliot. in Bono.

exhibemus, dubio procul cusum fuisse a Theodoro II. Exarcha putamus, qui Gregorio suffectus est. Ille autem est ejusmodi:

D N CONSTANTINVS P P. *Imp. globum crucigerum tenens.*

(*a*) M. *Magnum intermedium cum crucicula supra, & annus tertius ad latera. In imo* RAV.

D. N. CONSTANTIN= *Imperator cum stemmate cristato, dextra gestat spiculum humero dextro innixum.* Tab. IV. n. 25.
M. *magnum cum crucicula supra, & inter crura* O. *ad latera duo Imperatores stantes, dextra Crucem longiorem tenentes.*

VIII.

Græcorum Imperatorum, quorum nummi apud nos scalpti supersunt, postremus est Leo Isauricus. Successit hic Theodosio Dramitteno, qui ei sponte cessit Ann. Ch. 717. Indictione 15. VIII. Kal. Aprilis, ut ex Theophane optime docet Petavius. Quam crudeliter in Sacras Imagines sævierit, edictum illud testatur, quod (*b*) anno 730. Indict. 13. proposuit. Studuit Gregorius II. tunc Pontifex per litteras ab hæresi illum abducere, sed frustra: quapropter Romani Concilii Patribus hortantibus, eum anathemati subjecit; quo factum est, ut quicquid Italiæ erat reliquum ab ipso desciverit, Classe frustra contra Italos missa, quæ anno 732. in Adriatico mari tempestate jactata periit. Quot scelera adversus Ravennam, in epistola priore, quam Gregorius II. ad eum misit, Metropolim dictam, contraque ipsum Pontificem molitus fuerit per suos Exarchos, perque Luitprandum Langobardorum Regem, nemo est qui ignoret. Verum sic restitit Summus Pontifex, ut Langobardo occurrens, eum flexerit, atque a proposita sententia dimoverit. Obiit scelestissimus Vir ann. Ch. 741. postquam vigesimum quintum Imperii sui annum inchoasset. Tres sub Leone Ravennæ Exarchi morati

H

(*a*) Annus III. Constantini convenit cum anno Ch. 670. Septem & duos regnavit annos, obiitque anno 685.

(*b*) Theophan. Diacon. & Nicephorus.

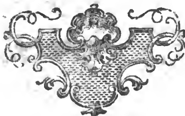
rati sunt, nempe Scholasticus, Paullus, atque Eutychius, qui Imperante Constantino Leonis filio circa annum 751. vel 752. Aistulpho Ravennam cedere, atque in Græciam se recipere coactus est: sicque Exarchatus Italiæ omnino periit. Sub quonam ex laudatis Exarchis scalptus fuerit æreus nummus, quem ex Museo suo nobiscum suppeditavit V. Cl.
Tab. IV n. 26. Janus Plancus, fatemur nos ignorare. Illum pro capitis hujus coronide describemus.

D LEON....... *Imperator cum crucicula supra caput, globum crucigerum manu tenens.*
M. *magnum in medio, supra quod crucicula: infra* RAV.

IX.

Eorum Augustorum serie expleta, quorum nomina, atque effigies in nummis Exarchorum ævo apud nos scalptis cernuntur, rerum ordo posceret, ut de Langobardis aliqua dicerentur: scimus enim Aistulphum, hac urbe capta, Ravennæ aliquando moratum fuisse, ejusque Ecclesiam (*a*) pluribus donis ditasse, postquam *Petrianam* Ædem, quæ terræ motu corruerat, restaurasset: verum quando nullum illius temporis Monumentum id indicat, reliquum est, ut ad monetas nostrorum Antistitum, quibus nil potius unquam habuimus, deveniamus.

(*a*) Agnell. in Vit. Sergii P. II. p. 422. Sigon. de Regn. Ital. lib. 3. Rub. lib. 4. pag. 221. & seq. aliique.

CA-

CAPUT QUARTUM.

De Nummis Ravennatum Archiepiscoporum, quibus ii adduntur, quos Commune *Ravennæ signavit.*

I.

RAVENNATES Archiepiscopos Romani Pontificis beneficio, non Pallium modo (*a*), ac *Metropolitanam* Potestatem jam inde a Valentiniani III. temporibus assecutos esse, ni malimus eam ab Apostolorum temporibus cum Rubeo, aliisque derivare, sed & sæculo Ch. octavo universum Exarchatum cum tribus Tribunis, qui Comitiis publicis eligerentur, administrandum succepisse, constat inter omnes. Hinc factum est ut eorum potentia, ac dominatu amplificato, etiam post *Autocephaliam* extinctam Summis Pontificibus aliquando restiterint. Nummosne cuderit Leo Archiepiscopus, qui primus inter Ravennæ Antistites Exarchus (*b*) a Stephano II. renunciatus est, ignoro: non enim me omnibus hac super re Monumentis destitutum divinandi cupido cœpit. Certe si Reparati Vitam consulamus, comperiemus Agnelli temporibus *publicam Monetam* Ravennæ fuisse. Vitam autem produxit Agnellus ad ea tempora, quibus Ravennatium Antistites rerum potiebantur: quis autem in animum inducat Præsules Urbis pæne Dominos ab hac re temperasse? Verum id alii viderint: nos ea tantum proferemus, quæ tempus, quo Præsules nostri signandorum nummorum prærogativa donati sunt, liquido declarant, ut horumce nummorum series, quantum per sequioris ævi obscuritatem licet, illustretur, libentissime confitentes plurimum debere nos V. Cl. Petro Paullo Ginannio Cassinatium Præsidi, ac D. Vitalis

H 2 Abba-

(*a*) Consule Bacchin. in Præfat. ad Agnelli Historiam late, atque erudite de hoc differentem adversus Rubeum.

(*b*) Hoc nomen, quod tunc potestatis fuit, successu deinde temporis nostris Archiepiscopis honoris tantum caussa permissum est. Consule Rubeum pluribus in locis, Fabrium, aliosque.

Abbati, qui luculentiſſimum Indicem Tabularii Archiepiſcoporum Ravennatum adornavit, ex quo ubi ſingula monumenta hac de re agentia deliteſcerent didicimus, cumque noſtris Scriptoribus contulimus, ut ſive errata corrigerentur, ſive quæ deerant ſupplerentur.

II.

PRIMUS (*a*) inter Ravennates Archiepiſcopos cudendæ monetæ jure donatus eſt A. C. 998. Gilbertus natione Gallus, quem alii Gerebertum, alii Herbertum adpellant, ut videre eſt in Appendice ad Agnellum p. 92. Nos Gregorii V. litteras, & celeberrimi Codicis Farfenſis auctoritatem ſecuti, Gerbertum vocabimus. Hic eſt Gerbertus ille, primum Floriacenſis Monachus, deinde Remenſis, ac poſtea Ravennæ Archiepiſcopus, qui tandem Silveſtri II. nomine Romanus Pontifex creatus eſt. Exemplum litterarum Gregorii ad Gerbertum, vetuſtate colendum, atque ab Aloyſio Amadeſio Viro eruditiſſimo, atque amiciſſimo nobiſcum communicatum, iterum vulgandum duximus, ut quiſque oculis uſurpare queat, quantum ab ea lectione, quam Rubeus exhibuit, ſive Ortographiam ſpectes, ſive verba ipſa, diſcrepet. Monitos autem Lectores volumus, tabulas eas omnes, quarum numerus tantum hoc, ac ſequenti Capite indicatur in notis, loco prætermiſſo, unde depromtæ fuerint, ad idem Archiepiſcoporum Tabularium pertinere: id enim hoc conſilio fecimus, ne eodem nomine ſæpius repetito nauſeam alicui crearemus (*b*). " Gregorius Epiſcopus Servus Servo„ rum Dei Gerberto Sancte Ravenne Eccleſie Archiepiſco-

„ po,

(*a*) Diximus priorem Rav. Archiepiſcoporum fuiſſe Gerbertum, qui facultatem obtinuerit cudendæ monetæ, quod nullum antiquius de hoc documentum extet. Memorat quidem Rubeus in Indice Scripturarum Archivi Romani ad Archiepiſcopatum ſpectantium *Privilegium Othonis III. de moneta cudenda*, conceſſum ann. 993. verum quum illud minime viderimus, neque Rubeus in Hiſtoriis ſuis referat, liceat nobis ab eo Archiepiſcopalis monetæ epocham minime derivare, vel de illo ſaltem prudenter ambigere.

(*b*) Exſtat in Capſa F. num. 1983. verba autem Diplomatis, quæ ſignavimus, nulla in notis adjecta lectione, quæ ab iis diſcrepet, vetuſtas delevit.

„ po, ac (*a*) *nostro Spirituali Filio*, ac per te in eandem
„ Ecclesiam, cunctisque Successoribus tuis Archiepiscopis
„ *in perpetuum*. Quoniam Apostolice Sedis benevolentia,
„ & antique Sedis consuetudini, Zeloque *provocati fraternitatem tuam* Eccl. rav. prefecimus, insignia presulum
„ ejusdem Eccl. dignum duximus t.[i] conferenda cum usu
„ pallii, quo uti (*b*) *debebis* certis temporibus, certisque
„ modis, sicut antecesf...... *tuos usos fuisse cognosces*. Hoc
„ te (*c*) *nilominus admonentes*, ut sicut a nobis uius decoris usum, ac Sacerdotalis officii honorem accepisse te gaudes, ita etiam morum, atque actuum probitate susceptum
„ in Christo Sacerdotium adornare contendas: sic enim *alterno eris* decore conspicuus, si cum abitu corporis, mentis quoque bona concordant, ut foris compositus, *intus autem directus*, Deo cum Propheta vere dicere possis, Provideo Deo in conspectu meo semper, ut sit a dextris
„ mihi ne unquam commovear. Ut autem *caritate* (*d*) in
„ nobis fundate dulcedinem recognoscas, ex gratuita largitate nostra post mortem Adeleide imperatricis auguste donamus tibi, tueque Eccl. districtum rav *urbis*, ripam integram MONETAM, toleneum, mercatum, muros, &
„ omnes portas civitatis. Si vero alia privilegia aliquibus
„ facta aparuerint Sancte Ecclesie *obnoxia*, & uic nostro privilegio contraria, auctoritate Dei, & Sancti Petri ad nihilum redigenda illa diiudicamus, & hoc, quod facimus,
„ stabilimus, & intactum permanendum jubemus. Donamus
„ tibi, tueque Ecclesie Comaclensem comitatum post mortem Adeleide imperatricis auguste, ut tu, tuaque Sancta
„ Ecclesia, tuique successores illum cum omnibus inibi pertinentibus libere teneant, & ordinent in perpetuum, &
„ quod bene factum est, ut bene reservemus, & in melius
„ corroboremus privilegium, quod tuo predecessori Johan.
„ cum monteferetrana, & Cerviense (*e*) *Ecclesias*, & cum
„ omnibus que sibi largiti sumus ex nostra benevolentia tibi, tueque Sancte Rav. Eccl. tuisque Successoribus confirmamus, & incorrupta semper esse decernimus. Item
„ Mo-

(*a*) Et. (*b*) debeas (*c*) nihilominus.
(*d*) Caritatis (*e*) Ecclesiis.

„ Monasterium Sancti Tome apostoli, & Sancte Eufimie mar-
„ tiris cum omni integritate eorum, & omnibus, *cum omni*
„ (*a*) *possessionib. & reb.* eorum cultis & incultis tam in civitate
„ Ariminensi positis, quam extra, scilicet in Comitatib. Pi-
„ saurienfi, Ariminensi, & Monteseretrano collocatis; Que
„ omnia per centum jam curricula annorum vestra Ecclesia,
„ & vestri Antecessores tenuerunt, & vos Deo gratia tene-
„ tis quiete, idest Castellum, qd. voc. Ligabicci cum om-
„ ni pertinentia sua, nec non & castrum qd. voc. Grana-
„ riolo cum omnibus rebus & possessionibus suis; & (*b*) *ca-*
„ *stellum qd. voc....... e curbino cum omni integritate sua,*
„ *nec non & integrum Castellum, quod vocatur Crucis cum*
„ *omnibus rebus, & possessionibus suis;* & ut paternitas bo-
„ nitatis nostre filiationem tue devotionis summo affectu,
„ & affluenter in Christo enutriat auctoritate Dei omnipo-
„ tentis, & Santi Petri principis Apostolorum hoc nostro pri-
„ vilegio preceptum de regiense Episcopatu cum omnibus
„ sibi adjacentiis a *VV* Othone (*c*) Augusto tibi, tueque
„ Ecclesie, tuisque Successoribus attributum, confirmamus,
„ stabilimus, & inconvulsum permanendum precipimus, ut
„ teneas, defendas, regas, & ad Dei onorem tam tu, quam
„ successores libere ordinetis. Confirmamus etiam tibi, tue-
„ que Ecclesie in perpetuum donamus *Cesenam* cum omni-
„ bus (*d*) *sibi* pertinentibus, & potestate apostolica jube-
„ mus, ut de subtus strata usque ad mare nullus audeat di-
„ strictum, aut venacionem ullam exercere, nisi cui tu,
„ aut tui successores jusserint, sed absque omnium homi-
„ num inquietudine ad onorem, & utilitatem tuam pote-
„ stative omnia ibi facias, & precipias. Omnia etiam pri-
„ vilegia jam pridem a Predecessoribus nostris tue Ecclesie
„ collata, omniaq. precepta aut a regibus, aut imperato-
„ ribus pro Dei respectu attributa hoc nostro privilegio in
„ voluntate Dei, & auctoritate Sancti Petri confirmamus,
„ corroboramus, & in eternum valere volumus, & preci-

„ pi-

(*a*) rebus & possessionibus. (*b*) Hæc omnia desunt in Rubeo. Ginannius autem laudatus ita suplet duo verba, quæ temporum injuria periere: *quod vocatur Montecorbino*.

(*c*) Vides heic confirmari donationem Othonis III. cui fortasse adjiciebatur privilegium de moneta cudenda, de quo supra. (*d*) inibi

„ pimus. Si quis igitur contra ec q. p. hoc nostrum privi-
„ legium pie, & firmiter dispoſita sunt, temerario auſu ire
„ *temptaverit* (*a*) sciat se auctoritate beati Petri principis
„ Apostolorum, cujus immerito vices agimus, anathematis
„ vinculo innodatum, & cum diabolo, & juda traditore
„ (*b*) *eterni* supplicii incendio concremandum, ſicque inre-
„ mediabiliter involvendum, ne unquam a nexibus anathe-
„ matis ſit abſolutus. At vero, qui obſervator (*c*) *in om-*
„ *nibus extiterit*, custodiens hujus nostri Apostolici constitu-
„ ti auctoritatem, ad cultum Dei nostri reſpiciens, bene-
„ dictionis gratiam a misericordioſiſſimo Deo nostro multi-
„ pliciter conſequatur, & vite eterne particeps efficiatur
„ (*d*). *Scriptum* per manum Petri Notarii, & Scriniarii
„ Sancte Romane Eccl. in menſe Aprili, & Indictione XI.

„ (*e*). ✠ ☧ Benevolentie.

„ Dat. IIII. Kal. Maii per manum Epiſcopi Sancte Alba-
„ nenſis Eccl. & Bibliothecarii Sancte Apoſtol. Sedis anno
„ Pontificatus Domni Gregorii Summi Pontificis, & univer-
„ ſalis Pape in ſacratiſſima Sede beati Petri apoſtoli anno
„ ſecundo, Imperante Domno Otone III. a Deo coronato
„ magno, & pacifico imperatore, anno ſecundo in menſe,
„ & indic. ſupradicta undecima.

„ (*f*) *Ego Rambertus Christi miſericordia rav. tabelleo, &*
„ *not. Sancte rav. Eccleſie ſcripſi oc exemplum.*

III.

De harunce litterarum ſinceritate dubitat doctiſſimus Muratorius (*g*), I. quod minime conſtet Romanos Pontifices per

ca

(*a*) tentaverit (*b*) deeſt in Rubeo.
(*c*) extiterit in omnibus. (*d*) Datum IIII. Kal. Maii &c.
(*e*) Male Rubeus pro Undecima decimam Indictionem ſcribit: Id nos edocet exemplum ipſum litterarum bis laudatam Indictionem referentium, ut legenti apparet; conſtatq. ex Pagio hunc Pontificem IIII. Kal. Maii *in ſecundo regiminis ſui anno* fuiſſe.
(*f*) Hæc omnia deſunt in Rubeo. (*g*) In libro, cui titulum fecit: *Oſſervazioni ſopra una lettera intitolata* „ Il Dominio temporale della Sede Apoſtolica ſopra la Città di Comacchio p. 30.

ea tempora urbes donare fuisse solitos. II. quod donatio in litteris indicata tanta sit, ut injussu Imperatoris, cujus in ditione Cymaclum tunc erat, fieri nequiverit. III. quod ad eam Adelaidis Augustæ consensus requireretur, ad quam ea Civitas tunc pertinebat, quæque anno dumtaxat Christi 999 e vivis excessit. IV. tandem quod nonnulla litterarum verba cum Historia pugnent: supponunt enim Othonem Ravennæ Metropolitano Regiensem Episcopatum, qui jamdiu illi suberat, tribuisse, ut diploma ipsum innuere videtur, inquiens: *preceptum de Regiense Episcopatu, cum omnibus sibi adiacentiis a* V V. *Othone augusto tibi, tueque Eccl. tuisque successoribus attributum confirmamus &c.*

IV.

VERUM bona venia tanti Viri putamus cum doctissimo Fontaninio (*a*), cujus argumenta hic exscribimus, nullam suspicionis notam subesse his litteris. Quis enim ambigat ad Gregorianam donationem afferendam sufficere si constet eam factam fuisse? Id autem in dubium duntaxat revocabit qui non modo Honorii III. Innocentii II. Gregorii IX. atque (*b*) Alexandri IV. Pontificum diplomata eandem confirmantia ignorarit; sed nesciat præterea aliquot Imperatorum tabulas extare, quibus idem adstruatur. Neque insolens Pontificum mos fuit urbes donandi: Benedictus (*c*) enim III. A. C. 857. Interamnam Civibus suis largitus est, qui illam eversam pene, atque deletam a Spoletinis Ducibus restauraverant. Quod autem ad eam fartam tectamque servandam Imperatoris consensio haud requireretur, exemplo suo ostenderunt Veneti, quorum Dux Badoarium fratrem Romam misit, ut Cymaclum *ex Pontificis largitate* consequeretur, ratus nempe injussu Imperatoris donari illud potuisse. Num autem *Principatuum Feudorumque* Ecclesiasticorum Dominatus per Pontifices Imperatoribus tribui potuerit, ea conditione adjecta, ut post eorum obitum ad Pontifices eosdem devenirent, docet Baronius (*d*) ubi ex Cencii Camerarii Codi-

(*a*) Dominio della Santa Sede sopra Comacchio p. 160. & seq.
(*b*) Rub. p. 389. (*c*) Ughell. Ital. Sac. Tom. I. p. 814.
(*d*) Tom. XII. ad ann. 1133. §. 5.

Codice Diploma exscribit, quo Innocentius II. Papa Lothario II. Imperatori, atque Agneti ejus Conjugi *Allodium* concessit Comitissæ Mathildæ, iis adhibitis solemnitatibus, quæ illustre illud redderent; hac lege tamen, ut post eorum obitum *proprietas, & jus ad Dominium S. Romanæ Ecclesiæ cum integritate, absque diminutione, & molestia reverteretur*. Ceteras conditiones heic prætermittimus, ne longiores simus; idque tantum addimus, *Allodium* Mathildæ amplissimum fuisse, quum magnam ditionis Mantuanæ, Parmensis, Regiensis, ac Mutinensis partem, omnemque pene Grafinianam complecteretur. Quod vero spectat ad verba nostri Diplomatis, quibus Regiensis Episcopus Ravennæ Metropolitano subjici videtur, dicimus, per ea confirmare Gregorium quoddam privilegium (quodcumque illud fuerit) supra bona Regiensis Episcopatus, Ravennati Ecclesiæ olim ab Othone concessum: frustra enim in illius ævi monumentis eam perspicuitatem requiras, quæ in hac nitidissima temporum luce aliquando etiam desideratur.

V.

NEQUE a Summis Pontificibus modo, ut diximus, cudendæ monetæ jus Ravennatibus Archiepiscopis confirmatum est; verum etiam ab ipsis Imperatoribus, qui Ecclesiam hanc plurimi semper fecerunt; ni affirmare malimus ab Augustis illud primo dimanasse. Fridericus Cæsar eo Diplomate, quo (*a*) confirmavit Widoni omnia Privilegia, quæ usque ad eam diem Antecessores ejus fuerant consecuti, hæc habet: *confirmamus etiam prædicto Archiepiscopo Guidoni, & ejus Ecclesiæ districtum Ravenn. cum portis, ripis, & portubus, muris, publicariis, omnibus teloneis, Moneta, & omnem potestatem in omnibus intra, & extra Civitatem Ravenn. exceptis illis nostris regalibus cum districtu &c.*

VI.

IDEM etiam præstitit Anno 1163. Henricus III. ut in laudato Indice Rubeus docet, & Otho IV. anno 1209. cujus

I hæc

(*a*) Ughell. Ital. Sac. Tom. II. p. 371. & seq. illud ex Codice Vaticano exhibuit. Emissum autem fuit Diploma anno 1160. ut videre est apud eumdem Auctorem.

hæc sunt verba (*a*) . *Confirmamus etiam ipsi Archiepiscopo Hubaldo, & ejus Ecclesie districtum Ravenne cum portis, ripis, & portubus, muris, publicariis omnibus, teloneis, Moneta publica, quam hinc in antea ibi fieri precipimus, sub potestate sancte dicte Ecclesie superius, ejusque Presulum &c.* Et quoniam in hoc Archiep. Archivo supersunt (*b*) Honorii III. & Gregorii (*c*) IX. Diplomata, præclare de hac re agi censemus, si eorum verba afferamus. Ita Honorius: = *confirmamus in comitatu Ariminensi Castrum montis Columbi cum jurisdictione temporali, & aliis pertinentiis suis: Districtum Ravennatis Urbis, ripam integram, Monetam, teloneum, muros, & omnes portas civitatis: & Comaclensem comitatum, & pertinentiis suis.* Gregorius vero hæc habet: *In territorio Ravennatensi Rovendulam, villam Sancti Pancratii, villam S. Arcangeli, villam Russi, & Caboi, Castrum Case Murate cum curtibus, jurisdictione, & pertinentiis suis, districtum Ravenne Urbis, Ripam integram, monetam, teloneum, muros, & omnes portas Civitatis, & quidquid habes in Exarcatu Ravenne.* Neque solum laudati Imperatores, summique Pontifices in Ravennate Ecclesia amplificanda certasse videntur, sed superioribus sæculis alii complures. Liquet hoc ex Bulla D. Gregorii Magni ad Marinianum Archiepiscopum, quam post Rubeum, & Ughellum nuper ex hoc Archivo emendationem dedit Amadesius (*d*) in qua hæc habentur: = *Confirmamus omnia precepta, que a piissimis Imperatoribus Valentiniano, Theodosio, Archadio, & Honorio, nec non Justiniano, Tiberio, & Domino nostro Mauricio piissimo Cesare semper Augusto, eidem sancte Ravennati Ecclesie sunt attributa, omnia privilegia, que a Sanctis Predecessoribus nostris Innocente, Innocentio, & Sanctiss. Leone, & gloriosis-*

(*a*) Cap. P. num. 8276. Illud quoq. ex Codice Vaticano descriptum publici juris fecit Ughellus ibidem p. 374. atque ex hoc nostro Tabulario Amadesius *diss. de Jurisdictione Ravenn. Archiep. in Civit. & Diæces. Ferrarien.* loco nuper laudato.

(*b*) Ex Tom. xxxviii. Archivi in bulla Sixti IV. contentum, qua Honorii diploma confirmatur. Habetur etiam sejunctum a Bulla in capsa L. num. 4977. Diploma autem Honorii ann. 1224. exiit; confirmatio vero Sixti anno 1472.

(*c*) In capsa A. num. 29. & apud Ughell. loc. cit. Datum fuit ann. 1428.

(*d*) Ex eadem capsa A.

riosissimo Gelasio, felicissimo & Agapito, & Spiritus Sancti fervore repleto beatissimo Pelagio, ob amorem summi omnipotentis Dei, sanctique Apollinaris Pontificis, & martiris reverentiam eidem Ecclesie, tibi, tuisque Successoribus in perpetuum sunt data. = Scio doctissimum Muratorium de hujus quoque monumenti sinceritate dubitare; verum brevi spero futurum, ut per laudatum Amadesium vindicetur. Id unum nobis negotium facessit, quod Muratorius minime animadvertit, Marinianum nempe, nostrosque Antistites in Bulla, seu Diplomate *Archiepiscopos* dici, quum de iis loquens, ad eosque sæpissime scribens (*a*) Gregorius perpetuo Episcopos vocarit, quumque Marinianus ipse in Concilio Romano, seu Lateranensi III. quod exstat in Conciliorum collectionibus, subscribat: *Marinianus Ravennas Episcopus*. Crediderim tamen id amanuensis vitio factum fuisse, qui vocem ævo suo persamiliarem usurpavit: *nam hoc in more positum est* (inquit Patricius in explicatione Patenæ S. Petri Chrysologi p. 90.) *iis nominibus appellare Episcopos quibus fulgent tempore loquentis. Hoc pacto Episcopos Hierosolymitanos etiam ante Concilium Calcedonense, immo ante Nicæum posteriora tempora vocant Patriarchas: eruditi tamen doctique viri optime norunt, eos neque Potriarchas tunc adpellatos fuisse, neque revera dignitatem obtinuisse*. Sed ad rem nostram redeamus.

VII.

QUUM Ravennates Archiepiscopi cudendorum nummorum prærogativam amisissent, instauravit Leo X. Nicolao de Flisco Cardinali, Archiepiscopo Ravennatensi, Diplomate dato Romæ apud S.Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDXVII. XIV. Kal. Octobris, Pontificatus anno V. cujus verba ad rem facientia sic habeto: (*b*) *Hinc est quod nos motu proprio, & ex certa nostra scientia, auctoritate Apostolica, tenore præsentium cudendi monetas, nec non quascumque alias, etiam quantumcumque majores concessiones, donationes, & gratias,* ac

(*a*) Consule libros epistolarum hujus Pontificis, ubi duodequinquaginta epistolas ad Ravennatium Præsules spectantes invenies; atque literam nostram ad calcem hujus capitis positam hac de re agentem.

(*b*) Ex Tom. XXXVI. Arch. Arciep. Illud quoque afferunt Fabrius in Mauri vita, atq. Amadesius Diss. cit.

ac privilegia, & indulta quæcumque Ecclesiæ Ravennatensi, cui dilectus Filius noster Cardinalis de Flisco ex concessione, & dispensatione Apostolica præesse dignoscitur, ejusque Ecclesiæ Archiepiscopo pro tempore existenti, tam conjunctim, quam divisim per Romanos Pontifices Prædecessores nostros, ac Imperatores, & Reges, ac Principes quoscumque quomodolibet concessa, quorum omnium, nec non quorumcumque, literarum, & scripturarum desuper quomodolibet confectarum, tenores præsentibus, pro sufficienter expressis, ac de verbo ad verbum insertis, habemus, ipsasque literas, & scripturas, & in eis contenta quæcunque, etiamsi in usu non sint, approbamus, & confirmamus, & de novo concedimus....... Volumus autem quod moneta prædicta sit ligæ per Cameram Apostolicam tam in Urbe, quam in aliis Romanæ Ecclesiæ locis ordinatæ.

VIII.

MIRAMUR autem maximopere Nicolai Successores hanc prærogativam, unde tantum honoris ad Archiepiscopos veniret, penitus neglexisse, quod viros in Ecclesiæ suæ juribus vindicandis acerrimos minime decebat: verum fortasse instaurandi hujus privilegii gloriam Deus O. M. Divusque Apollinaris Æmiliæ Apostolus *Benedicto XIV. Pontifici Summo* reservarunt, a quo eum in *Ferdinando Romualdo Guicciolo* accepimus Antistitem, qui & ejus sapientiam, pietatemque studeat æmulari, & pro virili parte curet, ne florentissima Ecclesia, & quondam longe potentissima quid detrimenti capiat; sed potius ad veterem dignitatem, quantum per tempora licet, accedat. Verum, ut eo revertamur, unde discessimus, animadvertendum heic est, Philippum Archiepiscopum anno 1257. declarasse, cudendæ monetæ jus ad Ravennatem tantum Ecclesiam, non autem ad Commune pertinere. Pulcherrimum hac de re monumentum suppeditavit nobis hoc Archiep. Archivum (*a*) quod integrum heic damus: *M. CC. LVII. Mense Aprili XV. Indictione in Palatio Comunis Ravenne in generali consilio Comunis Rav. sono campane more solito congregato, presentibus Derisolo, Johanne Paradiso, Arnulfino, &c.*

Nos

(*a*) In Capf. H. num. 3210.

Nos presbiter Bonus (a) Cardinalis, & Sym. propositus Vicari &c. de mandato & voluntate ipsius Domini Philippi (b) electi, auctoritate nostra ordinaria, & delegata ex persona ipsius = Requirimus, & monemus vos Dominos Allidoxium judicem, Drudo de Signorellis, Ben ..... Cittadinum, & Mattheum Cauchum Consules Civitatis Ravenne, & consilium universum pro vobis, & nomine totius comunis Rav. Urbis, etiam sicut vobis mandavit, probibemus, iniungentes in banno m. marcharum argenti, quod non faciatis pactum, vel congressum, aut promissionem, seu conditionem aliquam alicui, vel aliquibus Comunibus Civitatum, vel aliorum locorum, seu aliquibus persone, vel personis de Carena, Malcoletto, passagio, telloneo, datio, moneta, ripis, & pontibus Civitatis, & Districtus Ravenne, vel aliis juribus quibuscumque ad ipsam Ravenn. Ecclesiam pertinentibus ex privilegiis, & concessionibus Imperatorum, & Summorum Pontificum; & si in aliquo fecistis, vel venistis contra hoc, quod supra dictum est, protestamus, & dicimus pro Domino nostro electo, & Ecclesia Ravenne, quod sibi, nec nobis placet, nec volumus, nec consentimus, immo ..... & si quod factum est contra, cassamus penitus, & in iritum revocamus, probibentes insuper expressius, nec de cetero per vos, vel per aliquam personam submissam, vel submittendam predicta, vel aliquid predictorum fiant, vel attententur: & si feceritis, ex nunc vos, & dictum Commune Ravenne ab omnibus juribus, rationibus, & ..... que commune Rav. habet, & tenet ab Ecclesia Ravennat. privamus, ea omnia ad jus, & dominium ipsum Domini Electi, & Ecclesie Raven. integre revocando.

Item monemus, & requirimus vos ex parte dicti Domini Electi, ut hinc ad Kal. Madii proximi Solvatis M. V. CC. libr pro custodia Castri Rav. sicut tenemini vos, & ut in statuto comunis Ravenne continentur, alioquin de predictis faceremus, quod nobis ab ipso nostro Domino est injunctum.

IX.

(a) Ravennæ Canonicos Cardinales adpellatos fuisse docent Historiæ. Floruit autem hic Bonus sub Federico, & Philippo Archiepiscopis, cujus posterioris etiam Vicarius fuit.

(b) Philippus Fontana Ferrariensis, prudentia ac literis clarissimus, Federico successit ann. 1251. obiitq. Ravennæ anno. 1279. Rub. ad annos mox enuntiatos; Fabr. Sac. Mem. P.II. p. 505. & Ughell. in Episc. Flor. & Ferrar.

IX.

Nec modo per has tabulas Philippus vetuit, ne *Commune* Ravennæ cudendorum nummorum jus usurparet, verum etiam quodammodo nos docuit, monetas, quæ absolute Ravennates tunc dicebantur, (*a*) ex Archiepiscoporum officina prodiisse. Clariora hæc fient, si chartam exscribamus, qua Raynaldus (*b*) Archiep. Ann. 1321. concedit *Maximo quondam Albiglieti licentiam cudendi Ravignanos grossos, & parros*. Ea autem est hujusmodi:

Cum nos Raynaldus permissione divina Sce...... ciam, & requisitionem Nobilum, & prudentium virorum, & Dominorum potestatis..... ac volentes prædecessorum nostrorum vestigiis inhærere, concessimus Maximo quondam Albiglieti licentiam cudendi, seu fabbricandi monetam in Ravenna videlicet Ravegnanos grossos, & parros, pro ut ex Instrumento super hoc confecto plene continetur; & ad dictum officium habere..... etate oporteat Inciforem ferrorum pro dictis monetis excutiendis, seu fabricandis, & pro ipsarum....... ne fraus aliqua possit committi in eis, & qui sit persona sufficiens, & legalitate mu...... sona Magistri Petri, Magistri Thomaxini de Arimino, de quo satis laudabile testim....... ilitate, ac discretione plurimum commendatur, ipsum Magistrum Petrum deputamus inciforem..... ad ipsas monetas fabricandas, & assazatorem earum usque ad dictum tempus contentum in Instrumento concessionis super hoc confecto, qui promisit, & juravit ad Sancta Dei Evangelia, tactis scripturis, dictum offitium fideliter, & legaliter, nec ferrum incidere ullo modo, nisi quantum pro dictis monetis fuerit opportunum, & quod finito dicto offitio ista ferramenta nobis integre assignabit. In cujus rei testimonium mandamus de prædictis fieri publicum instrumentum per Basianum Notarium. Actum Argentæ in Capella Castri dicti Domini Archiepiscopi, præsentibus religioso viro Salamiti Ordinis Minorum in Sacra Theologia Magistro, pres-

(*a*) De hac re late differemus capite sequenti, ubi Libram, solidos, ac denarios Ravennates recensebimus.

(*b*) Capf. 1. num. 3989. Hic autem est Raynaldus hujus nominis primus, quem Divum colimus, quique hoc eodem anno xv. Kal. Septembris in cælestem Patriam evolavit.

presbytero Raynaldo Cappellano, Dopno Guidone Ordinis Cisterciensis Officiali, Domino Henrico Basserio Clerico, Balzarolo de Medda Notario, & familiaribus præfati Domini Archiepiscopi, & prudenti viro Johanne Fragerio cive Ravenn. ad præmissa testibus vocatis, & rogatis sub anno Domini millesimo trecentesimo vigesimo primo Indictione quarta die VII. Madii.

L. ✠ S. *Ego Basianus quondam Nigri de Baronis de Lande, Imperiali auctoritate Notarius, & dicti Domini Archiepiscopi scriba prædictis interfui, & ea de mandato dicti Domini Archiepiscopi scripsi, & publicavi.*

X.

HÆC de Archiepiscoporum moneta dicta sint. Quod vero ad Ravennæ *Commune* spectat, quandonam nummos cudere cœperit, incertum est. Signasse autem liquido constat non modo iis temporibus, quibus Veneti rerum potiebantur, (a) verum etiam sæculo Christi XIII. Hæc Rubeus ad annum 1249. ubi Anconitanos cum Ravennate Republica, ejusque Archiepiscopo convenisse de moneta cum Ravennæ, tum Anconæ cudenda diserte tradit: = *Eodem hoc anno Bertonus Calcheria Anconæ Prætor, ipsique Anconitani, Senatu in domo filiorum Tarabocti habito, Marcum Florentiæ, & Pederectum Casiatem Legatos crearunt, qui Ravennam venientes cum hujus Urbis Republica, & Archiepiscopo agerent de cudenda tam Ravennæ, quam Anconæ moneta, deque pactis, concordia, & immunitatibus, quæ inter utriusque civitatis Commune intercedebant, probarentque, & ratum haberent quicquid de modo, numero, & omni ratione cudendæ monete cum Ravennatibus transegissent.*

X I.

RAVENNÆ tandem officinam collapsam omnino, jacentemque restitui curavit Julius Alberonius S. R. E. Cardinalis vere

(a) Veneti Ravennam primum suscepere anno 1441. quum nempe ejus Cives, ab Hostasio Polentano deficientes, Venetum Senatum conclamarunt, eidemque se dediderunt. Deinde vero eadem potiti sunt anno 1527. missis ad tuendam adversus Hispanos nobilissimam Urbem subsidiis. Vid. Rub. p. 627. & 692.

vere Eminentissimus, quum post Bartholomæum Massæum, qui idem opus molitus erat, minacium fluviorum cursum avertit, atque argenteam, æreamque pecuniam conflavit, quæ sive Clementis XII. Pontificis Maximi, ab cujus munificentia isthæc omnia processerant, stemma, atque imaginem referret, sive D. Apollinaris effigiem, urbisque nostræ insigne exhiberet. Ex eadem officina Ærei nummi etiam nunc prodeunt, qui minimæ monetæ inopiæ mirifice consulant.

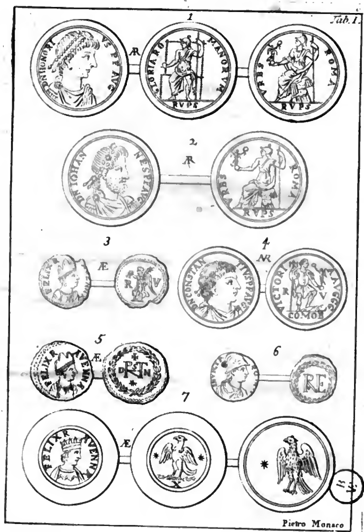

Series Numismatum, vulgo Medaglioni, *ac Monetarum ad Archiepiscopos spectantium, quibus bini nummi ad* Commune *referendi adduntur.*

I.

PAucos heic eos nummos exhibemus, qui cum ceteris minime periere, seriem libentissime aucturi, si alii occurrant. Prior qui servatur a Petro Paullo Ginannio Cassinatium Præside alias laudato, est Bartholomæi Roverellæ Patricii Ferrariensis, quem anno 1445. labente successorem Thomæ Perendulo Eugenium IV. dedisse ferunt Rubeus (*a*), Fa-
Tab. IV. n. 26. brius (*b*), aliique. In anteriore nummi parte Bartholomæi *caput visitur cum hac epigraphe* BARTOLOMEVS ROVERELLA CARDINALIS RAVEN. *In posteriori vero sub galero dignitatis suæ indice hæc leguntur verba.* OB CLE. IPSIVS. MORQ. SANCTIMO. ET. IN. SE. AP. INGEN. MERITA. Ideo autem Cardinalis Ravennæ dicitur in nummo, quod anno 1461. in Cardinalium Collegium a Pio II. cooptatus, qui amor ipsius fuit in nostram Ecclesiam, semper eo nomine adpellari voluerit. Ipsius autem Clementiam, morum Sanctimoniam, inque Apostolicam Sedem ingentia merita sat indicant, quæ præclare gessit non Ravennæ modo, cujus Ecclesiam piissime, sapienterque rexit, sed Romæ, ubi difficillima munera obivit, atque alibi, quum pluries Apostolicæ Sedis Legatus missus est. Posticæ verba autem eadem sunt,

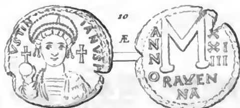
(*a*) Hist. p. 632. (*b*) Sac. Mem. p. 534.

Tab. I.
1
DN HONORIUS PF AUG
GLORIA ROMANORUM
RVPS
VRBS ROMA
RVPS
2
DN IOHANNES PF AUG
VRBS ROMA
RVPS
3
FELIX R
4
DN CONSTANTIUS PF AUG
VICTORIA AUGG
COMOB
5
FELIX R AVENNA
6
7
FELIX R AVENNA
Pietro Monaco

Tab. II.

8
9
Æ
AR
Æ
DNIVSTINIANVSPAVG

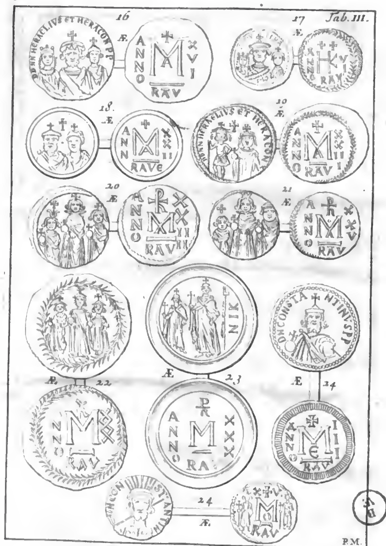

10
Æ
ANNO
RAVEN
NA

11
12
Æ
RAV
ANNO
RAVEN

13
14
15
DN FOCAS PERP AVG
Æ
Æ
Æ
RAV
ANNO
RAV

P.M.

16
17
Tab. III.
Æ
DDNN HERACLIUS ET HERACON PP
ANNO
XVI
RAV
ANNO
RAV
18.
ANN
XXXII
RAVE
19
DDNN HERACLIUS ET HERACON
ANNO
XXXIII
RAV
20
ANNO
XXXIII
RAV
21
ANNO
XXV
RAV
NIK
DN CONSTANTINVS PP
22
23
24
NNO
RAV
ANNO
XXX
RA
ANNO
IIII
RAV
DN CON STANTIN
24
RAV
P.M.

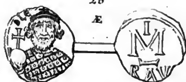

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

Tab. IV.

26

Æ

27

Æ

28

29

30

Æ

Æ

Æ

P. M.

Tab. V.

31

Æ

32

AR

33

AR

AR

34

Æ

35

AR

P.M

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA

ſunt, ut optime advertit Fabrius (*a*), quibus uſus eſt Pius II. quum eum Cardinalem renunciavit, quo tempore nummum fuiſſe ſignatum exultationis cauſſa a Ravennatibus jure arbitramur. Id memoratu dignum accidit ſub hoc Antiſtite, quod nempe anno 1457. quum Veneti Senatus decreto Arx munitiſſima Ravennæ eſſet excitanda, Bartholomæus ſupplicatione omnium ordinum indicta, ut loquitur Rubeus, Kal. Junii primum lapidem jecit. Utinam vero ſupereſſet deſcriptio nummi illius aurei, & argenteæ, æneæque monetæ, quas Petrus Georgius Patricius Venetus, tunc temporis Ravennæ Prætor, ac Præfectus, ſubter priorem lapidem poſuit; ipſarum enim typum ad diſſertationis noſtræ ornatum libentiſſime exhiberemus.

II.

SUCCESSIT Bartholomæo, e vivis ſublato ann. 1476. Fyliaſius Fratris Filius, quem ille ab Sixto Pontifice ſuperiori anno Ravennatem Archiepiſcopum deſignari curaverat. Is ultra quadraginta annos Eccleſiam hanc rexit, atque doctrinæ, pietatis, virtutumque omnium gloria quam maxime floruit. Quæ de Fyliaſio eleganter ſcribit Rubeus ſat oſtendunt, ea de illo recte prædicari, quæ in numiſmate quodam a Fabrio deſcripto, quod ſervat etiam Ginannius, cernuntur. In *antica circa caput ipſius leguntur hæc* verba: FYLIAS. ROVORELLA. ARCHI. RAVENNAS: in poſtica vero *mulier viſitur læva calicem geſtans, deſtra pueri caput tangens, intuensque ſolis radios e ſuperiori parte erumpentis, qui Theologicarum virtutum typus eſt, addita epigraphe:* FIDES. CHARITAS. SPES. Curavit Fyliaſius, ut ſibi Ravennatis Eccleſiæ regimine ultro abdicanti ſufficeretur. Tab. IV. n. 28.

III.

NICOLAUS Fliſcus Genuenſis Cardinalis, qui anno 1516. Ravennæ Archiepiſcopus renunciatus eſt. Variis privilegiis a Leone X. donatum fuiſſe diximus, quibus Eccleſiæ noſtræ dignitas augeretur, juſque iterum cudendæ monetæ Ravennatibus Archiepiſcopis traderetur. Nonnullas in Ædibus

K

(*a*) Ibidem p. 535.

bus Archiepiscoporum ex ære, argentoque conflari monetas curavit Nicolaus, quarum binas adhuc superstites ex Floravante (*a*) recudimus.

Tab IV. n. 29. LEO X. PONTIFEX. M. *Pontificis stemma, quod utrinque Leones salientes substentant.*

ECCLESIÆ RA. S. RESVRRE. *Christus Dominus Resurgens dextra benedicit, sinistra vexillum tenet: ad dextrum latus insigne Ravennæ, Crux scilicet (b); ad sinistrum stemma gentilitium Cardinalis Nicolai Flisci.*

Per ea verba *Ecclesiæ Ravennatis S. Resurrectio*, non modo indicari Ecclesiam nostram Christo resurgenti dicatam fuisse, adpellatam proinde iis temporibus, quibus Græci Imperatores Ravenna potiebantur *Agia Anastasis*, sed etiam ea, quæ ipsi Leoni X. acciderant, arbitratur Floravantes: quum enim ipso die Paschatis captus ab hostibus fuisset in pugna, quæ commissa est prope Ravennam, *sequenti anno anniversario*, ut post Platinam Panvinius tradit, (*c*) *cladis Ravennatis die, munificentissimo apparatu, tota urbe aulæis, & festivis frondibus, arcubusque ornata, Basilicam Lateranensem Pontificum instituto visitavit.* Alter nummus hic est.

Tab.IV. n. 30. LEO X. PONT. M. *Stemma Pontificis, infra ad dextram parmula, in qua Crux, Ravennæ Urbis insigne, ad sinistram Flisci Cardinalis Stemma.*

S. APOLLINARIS. RAVENNÆ. *S. Apollinaris Protome Episcopali habitu induti, dextra benedicit, sinistra pedum tenet.*

IV.

Subsequitur Benedicti Accolti numisma, de quo Præsule inter ceteros Fabrius. (*d*) Illud nobiscum communicavit doctis-

(*a*) Antiq. Romanor. Pontific. Denarii P.II. p. 199.
(*b*) Errat heic Floravantes, cujus verba exscripsimus: Crux enim non Ravennæ Urbis, sed Ravennatis Ecclesiæ insigne est. Nil de ea agimus, ne in alienam provinciam ingrediamur; Magna enim cum voluptate Stemmata ad Ravennates spectantia nitide expressa, & ad Blasonis modum exposita vidimus a Marco Antonio Comite Ginannio, Josephi V. Cl. Fratre, qui hisce studiis maximopere delectatur.
(*c*) Pag. 278. (*d*) Sac. Mem. P.II. p. 543.

doctissimus Apostolus Zenus, qui nonnulla de eo differit in notis ad *Eloquentiam Italicam* V. Cl. Justi Fontanini, quas ad umbilicum perductas anno superiore vidimus, quum Venetiis essemus. Suffectus fuit sibi Benedictus a Petro Patruo, iisque temporibus vixit, quibus Bembus, Sadoletus, Paulus Manutius, ac Cælius Calcagninus, qui eum summis ornarunt laudibus, floruere. Factus plurimi fuit a Carolo V. Romanorum Imperatore, atque ab Ecclesia, cui præerat, Ravennæ Cardinalem dictum fuisse, præter Historias, docet numisma, quod exhibemus; in cujus antica circa caput ipsius legitur

BE. ACCOLTVS. CAR. RAVENNAE Tab. V. n. 31.

in postica vero *Neptunus sinistrorsum sedens visitur, læva tridentem gerens, ac turrim spectans, ex qua duæ prominent faces accensæ, cum epigraphe:* OPTIMIS. ARTIBVS.

His autem verbis, hacque turre, de qua Plinius l. XXXVI. (*a*) *quæ perpetuo nocturno lumine certum navigantibus, opportunumque inter cæcas noctis tenebras signum, & remedium præbebat*, Ravennæ Pharon indicari, ut iis temporibus Patriam hanc nostram Literarum, quas Benedictus fovit, atque tutatus est, domicilium fuisse ostenderetur, sapienter statuit idem Zenus.

V.

CUM Accolti Numismate illud conjungendum putamus, quod eodem typo ex triplici Metallorum genere conflatum Maphæus Nicolaus Farsettus Patricius Venetus subter priorem Ursianæ Basilicæ lapidem posuit, quam collabentem ære suo a fundamentis excitandam susceperat A. C. 1734. quamvis immatura morte præreptus conficere eam haud potuerit. Obiit Antistes optimus anno 1741. die VI. Februarii, ætatis suæ sexagesimo tertio, postquam annos XIII. M. XI. D. XX. commissam sibi a Benedicto XIII. Ecclesiam ea munificentia, pietate, vigilantia, ceterisque virtutibus Summo Principe dignis rexisset, ut Urbis deliciæ, Pauperumque Pater proprio quodam jure adpellaretur. Numisma *in antica præfert ipsius protomen Mitra, ac Pontificalibus vestibus induti hac inscriptione*: MAPHAEVS. NICOLAVS. FARSET- Tab. V. n. 32.

K 2 TI.

(*a*) Rub. pag. 14.

TI. PATRIC. VENET. RAVENN. ARCHIEPISCOPVS. ET. PRINCEPS.

In postica vero novæ Ædis frontem, addita epigraphe: CHRISTO. DEO. REPARATORI: atque ad Ædis latera: HINC PAX HINC VICTORIA.

VI.

Postremus Archiepiscoporum nummus quandonam scalptus fuerit, ignoramus. Fortasse ad ea tempora est referendus cum Muratorio, quibus Archiepiscopi Ravennatium res
Tab. V n. 33. moderabantur. In *antica legitur* ARCHIEPISCOPVS: *in postica autem* DE RAVENNA. Extat duplici typo Romæ apud Cl. Equitem Victorium, & Ravennæ apud Ginannium, & Guastuccium. Alterum horum vulgavit Muratorius.

VII.

Ad Venetos spectat numulus ex argento, & ære conflatus, in cujus anteriori latere *Divus Apollinaris visitur habitu Pontific. indutus; sinistra pedum tenens, dextra benedi-*
Tab. V. n. 34 *cens, cum litteris* S. APOL. RAVEN: *In altero autem Leo Divi Marci index hac epigraphe*. D. MARCVS VENET. Cui si numisma illud addamus, quod aureum, argenteum, æreumque Romæ signari curarunt Corsinii, quum Julius Alberonius Cardinalis amplissimus Fluviorum aquis in novum alveum deducendis operam daret, elegantiam alii, alii eruditionem, diligentiam nemo in hac nostra opella desiderabit. *Præfert hinc Clementis* XII. *Pont. Max. effigiem his lit-*
Tab. V. n. 35. *teris:* CLEMENS. XII. P. M. A. V. (anno quinto); *inde vero Ravennam inter duo flumina, quorum nomina indicantur, placide cubantem; cui Pinus adstat ipsius stemma, hac inscriptione* SECVRITAS. POPVLI. RAVENN. MDCCXXXV. *Ad lævam urbis Lupæ simulacrum visitur, ex cujus uberibus Romulus, ac Remus pendent*. Quantum autem Summo huic Pontifici debeamus, neminem latet. Is certe Ravennatum felicitatem perpetuo respexit, eorumque saluti mire consuluit: cumulandus propterea iis laudibus, quibus Romani olim Cæsares suos ornabant. Sed sit hisce nummis modus, non autem capiti, quod absolvet epistola ad Amicum, qua proxime superiora duo capita plurimum illustrantur. Antequam vero illam

illam proferamus, sciat Lector, in exprimendis nummis usos nos esse opera Petri Monachi, æris incidendi peritia clarissimi, quod etiam in Re Numaria Patavinorum notandum duxit doctissimus Brunatius.

Jos. Antonius Pintius Dominico Mariæ Savernio JC.to

S. P. D.

„ PLURA ex me quæris, Saverni suavissime, quæ ut vo-
„ luntatem in me tuam abunde declarant, ita mihi in re-
„ bus adeo obscuris hæsitanti negotium facessunt. Ita ne
„ amori indulges, ut ad studia me tua conferre aliquid pos-
„ se arbitreris? Peccas profecto, ingenuoque amore peccas.
„ Verum quando sic jubes, obtemperabo: non enim amici-
„ tiæ honesta petenti est aliquid denegandum, quæ non in-
„ dignabitur, si quid absonum, ac minus proprie dictum
„ amico exciderit. Antequam vero id præstem, sine me ti-
„ bi gratias agere, habiturum etiam, si occasio fuerit, de Nu-
„ mismate eo *Ravennæ Felicis*, cujus effigiem ære incisam
„ nuper dono dedisti, in Libelli nostri fronte expressam visu-
„ rus. Hanc prius grati animi significationem præbendam
„ statui, quam tibi obtemperarem.
„ Quæris igitur primo, quid sentiam de voce *Archiepisco-*
„ *pus* quam Sacræ Ravennæ Metropoli pene coævam arbi-
„ trantur nonnulli: deinde rogas ut eum lapidem explicem
„ *Georgii Argentarii*, qui olim ad Divi Zachariæ, quæ est
„ Agri Ravennatis Villa, nunc vero in Archiepiscoporum
„ Museo adest, de cujus Chronologia, deque *Argentariorum*
„ adpellatione nonnulla cognoscere cupis: tandem postulas
„ in quanam Urbis regione Nummariæ eæ Officinæ sitæ es-
„ sent, quarum aliquando Ravennates Historici mentionem
„ habent. Ut tibi faciam satis, libere dicam quod sentio,
„ ne in me ingenuitatem eam desideres, a qua nunquam
„ abhorrui. Doctos enim quosque viros semper plurimi fe-
„ ci, at non ita, ut jurasse me in verba Magistri queri
„ possit Horatius. Ut igitur a voce *Archiepiscopus*, de qua
„ primo me interrogas, exordiar, sentiunt aliqui jam inde a
„ sæculo Christi sexto eam apud nos obtinuisse. Nituntur
„ aucto-

„ auctoritati Agnelli dicentis (*a*) donasse Maximianum Ur-
„ sianæ Ecclesiæ duo *Chrismataria* (*b*), quorum alterum
„ suis temporibus adhuc supererat hac inscriptione: *Servus*
„ *Christi Maximianus hoc Chrismatarium ad usum Fidelium*
„ *fecit fieri*. (*c*) Addunt fidem Marmoris in laudato Mu-
„ seo existentis, quod refertur etiam ab Agnello (*d*), cu-
„ jus posteriora verba hæc sunt: *Hic requiescit in pace A-*
„ *gnellus Archiepiscopus, qui sedit Annos XIII. M. I. D.VIII. &c.*
„ quæ omnia una cum Valentiniani III. privilegio de Usu
„ Pallii, deque Metropoli Ravennate constituta, quod sin
„ suppostititium, ut nonnulli, at certe mendosum a melio-
„ ris notæ Criticis exploditur, sufficere sibi videntur, ut
„ statuant multo ante, quam reliqui Occidentis Antistites,
„ Archiepiscopos nostros hoc nomine fuisse donatos. Verum
„ ne veritati fucum faciamus, plura sunt, quæ aliter sen-
„ tire nos jubeant. Movet in primis Marmorum omnium
„ illius Ævi Auctoritas, quæ nunquam Archiepiscopi vo-
„ cem usurpant. Si autem Maximianus, atque Agnellus
„ omnium primi hoc nomine usi fuissent, cur non constan-
„ ter adhibuerunt? Cur ille Episcopum se dicit in Marmo-
„ ribus Consecrationem Ædium D D D. Vitalis, Apollina-
„ ris, ac Stephani indicantibus? Cur hic, cum in Ursiano
„ Templo celebre illud Suggestum ex marmore, pulcherri-
„ mis ornatum imaginibus faciendum curasset, Episcopi vo-
„ ce contentus ab ea adpellatione abstinuit? Cur successo-
„ res ipsius idem fecerunt? Cognovit id Rubeus, qui sive
„ ductus auctoritate Codicis, quo utebatur, sive quod hu-
„ jus rei repugnantiam videret, quo erat ingenio, loco Ar-
„ chiepiscopi semper Episcopum posuit (*e*). Sed hæc haud
„ sufficiant. Movet secundo consensus Scriptorum, qui per
„ ea tempora floruere, atque in primis Gregorii M. qui
„ dum ad Ravennæ Antistites scriberet, deque iis verba fa-
„ ceret, nunquam Archiepiscopos vocavit. Movet demum

„ pri-

(*a*) In ejus vita p. 99. (*b*) Vide Ducangium in Gloss. & Bacchinium in Observ. ad vitam hujus Episcopi de hac voce differentem.

(*c*) Rubeus scribit *fieri jussit*. p. 164.

(*d*) In vita ipsius p. 128.

(*e*) Historicorum nostrorum loca in reliqua epistola haud recensemus, quod ex iis, quæ dicuntur, satis constent.

„ privilegium Constantis, & Heraclii Augg. ad Maurum, „ quod refert Agnellus P. II. p. 285. in quo sceleſtus hic „ Præsul *Autocephaliæ* auctor Episcopus adpellatur. Certe si „ Joannis temporibus Archiepiscopi titulo Antiſtites noſtri „ donati fuiſſent, non illum prætermiſiſſet, quum quæſtio- „ nes ipſum inter, ac Gregorium M. de Uſu Pallii interceſ- „ ſere, quas late eleganterque deſcribunt Rubeus, atque „ Bacchinius: in ea namque re plurimum cauſſæ ſuæ ad- „ jumenti poſitum putaſſet. Erravit igitur Agnelli exſcri- „ ptor Archiepiſcopum pro Epiſcopo uſurpans; erravitque „ Lapicida in marmore laudato, quod tamen non genui- „ num, ſed iterum ſcalptum putamus, ne ſcilicet in publi- „ cis monumentis Agnelli Antiſtitis optimi memoria peri- „ ret, quod frequenter accidere conſueviſſe exploratum eſt „ omnibus, qui Antiquitatis ſtudia vel a limine ſalutarunt. „ Neque quis dicat multo ante Agnelli tempora Alexandri- „ nos Patriarchas hoc nomine uſos fuiſſe, ut ex Athanaſio, „ atque Epiphanio docent Thomaſinus, & Ducangius, quæ „ vox ab Epheſina Synodo deinde anno 451. uſurpata eſt: „ nam non *Metropolitani*, ſed *Primatis* dignitatem per id „ tempus ſignificabat, neque ad Ravennæ Antiſtites exten- „ di poteſt, ni Scriptorum, monumentorumque fides acce- „ dat, quam falſo iis ſuffragari hactenus demonſtravimus. „ Si autem quæras quonam tempore eam vocem invectam „ putem, curioſius id facis, quam oportet: nil enim certi „ apud me exſtat. Sed quoniam jacta eſt alea, Rubiconem „ tranſeamus neceſſe eſt. Cenſeo igitur illam Maurum Au- „ tocephaliæ auctorem ad dignitatis ſuæ ornatum priorem „ adhibuiſſe. Confirmatur iſthæc mea ſuſpicio auctoritate „ marmoris in ejuſdem vita ab Agnello relati, ubi hæc ha- „ bentur. *Hic requieſcit in pace Maurus Archiepiſcopus, qui* „ *vixit Annos plurimos* (lege cum Bacchinio P. M. ideſt „ plus minus) LXVII. *qui tempore Domini Conſtantini Im-* „ *peratoris liberavit Eccleſiam de jugo Romanorum ſervitutis.* „ Tandem illud argumento eſt mihi, ne conjecturæ iſtius „ pœniteat, quod nempe Damianus, & Felix, qui Theodo- „ rum excepere, ac poſt illos reliqui deinde Archiepiſcopi „ eandem vocem aſſumant. Tria tantum marmora exſcri- „ bam, quæ hujuſce rei teſtes locupletiſſimi eſſe poterunt.

„ Prio-

„ Priora duo ex Templo D. Apollinaris in Classe refert Ru-
„ beus; alterum ad annum 708. spectans ex Turri Ecclesiæ
„ Cathedralis Cymaclensis exhibet Fabrius: singula vero ex
„ his Auctoribus Bacchinius.

I

D. N. DAMIANVS ARCHIEPISCOPVS FECIT.

2

HIC TVMVLVS CLAVSVM SERVAT CORPVS FELICIS
SANCTISSIMI AC TER BEATISSIMI ARCHIEPISCOPI

3

✠ TEM. DN. FELI. TR. B. ARCP. SCE. ECC.
RAV. F. D. F. VINCENTIVS RIMV.
EP. C. ECC. SCI. CASSIANI. CI. CVM.
PRIMI. EDIFIC. P. IND. VI. ✠
FELICIT.

„ Venio nunc ad lapidem hunc Georgii Argentarii, cu-
„ jus explicationem secundo loco requiris.

HIC REQVIESCIT IN PACE
GEORGIVS VC ARGENTA
RIVS FILIVS PETRI VC AR
GENTARII IVN. QVI VIXIT
ANN PL M XVII. DEP. SVBD
PRID NONAR AVG. IND. XIIII
IMP. DN. N. TIBERIO CONSTAN
TINO PP AVG. ANNO VII. ET PC
EIVSDEM ANNO III. Φ

„ Duo te haud satis intelligere ais in marmore, quod
„ heic post Fabrium a mendis expurgatum recudimus; cur
„ nempe anno Tiberii Constantini Septimo scalptum dica-
„ tur, quem tamen literarum monumentis compertum est
„ quatuor tantum annos regnasse: numque repetita ibi Ar-
„ gentarii vox ad Familiam aliquam pertineat indicandam,
„ quemadmodum de Juliano illo Argentario nonnulli, iique
„ non omnino spernendi auctores suspicantur. Ne quæso
„ sollicitus esse velis in rebus intelligendis, quarum altera
„ haud

„ haud difficilem explicationem requirit; altera post Bac-
„ chinium non ut antea tenebricosa videtur: cui si notatio
„ quædam nostra accedat, quod dubitationis adhuc supere-
„ rat eliminabitur. Ideo igitur, quod ad priorem interro-
„ gationem spectat, eæ notæ Chronologicæ in marmore po-
„ nuntur, quod ex eo tempore, quo Tiberius a Justino Cæ-
„ sar fuerat renunciatus ad id, quo inscriptio Georgii scal-
„ pta est, septem anni effluxissent. Dictus siquidem fuerat
„ Cæsar Tiberius Constantinus anno 574. tribus annis an-
„ te, quam Imperator fieret, quos si quatuor iis, quos re-
„ gnavit, adjicias, annum septimum in marmore indicatum
„ habebis. Cave autem putes novum id in lapide accidis-
„ se; quamplurima enim possem ejusdem rei exempla af-
„ ferre, si per otium liceret. Verum neque tu is es, qui
„ amicos frustra delassandos, neque ego, qui tempus teren-
„ dum, ubi necessitas haud flagitet, censeam: cur enim
„ fluctus in simpulo excitemus? Ut vero de nostris Argen-
„ tariis aliquid proferamus, omissis aliis muneribus, quæ
„ per hanc vocem, prout latinus sermo varie jactabatur,
„ declarata sunt, sentio cum Bachinio eos nullo pacto (*a*)
„ a Græcorum Trapezitis differre, iisque hoc muneris de-
„ mandatum fuisse, *ut Ecclesiasticos reditus apud se depositos*
„ ad Episcopi præscriptum, *vel juxta conventa cum Clero*
„ Archipresbytero, Archidiacono, Primicerioque traderent
„ distribuendos. Neque hæc Bacchinii conjectura ab Eccle-
„ siæ consuetudine vel tantillum recedit: quis enim nesciat
„ ejusmodi Gazæ Episcopalis Præfectos, sive Custodes, quos
„ etiam a Thesauro per id tempus *Saccum* dicto, *Saccella-*
„ *rios* vocabant, inter Ecclesiæ Ministros fuisse cooptatos?
„ Ita autem se rem habere ex hoc maxime evincitur, quod
„ Julianus ille Argentarius V. Cl. qui de sua pecunia cum
„ Bachauda genero Archangeli Michaelis Ædem excitarat,
„ cum Episcoporum jussu id fecit, *mandante Ecclesio*, at-
„ que *Ursicino* exstruxisse dicatur. In ære autem alieno fuis-
„ se videtur, qui Episcoporum mandata publice perseque-
„ retur. Ceterum, ut eo revertar unde discessi, *Argenta-*
„ *riorum* adpellationem in nostris marmoribus officium, non

(*a*) Vide etiam Ducangium in Gloss.

„ cognomen declarare (neque enim fieri id potuit , quo
„ tempore cognomina minime adhibebantur) conjicitur ex
„ duabus papyris Ravennæ exaratis , ubi ejusmodi monu-
„ menta confici solebant, quarum utraque cum testium, qui
„ subscribunt nominibus , munera pariter , quibus iidem
„ fungebantur, conjungit . Quum igitur inter ceteros duo
„ Argentarii quoque subscribant, illud consequi perspicuum
„ est hanc vocem, ut ceteræ , ad munus aliquod indican-
„ dum pertinere (*a*). In priore papyro ad annum 539. re-
„ ferenda hæc habentur:

..... Serapio Vir.....
..... anus Argentarius gener Johanni Pim... (*b*)
..... trus Collectarius (*c*)
Latinus possessorum parens......
Candidianus VI.........

„ In altera vero sub annum 540. scripta, præter Vitalem
„ V. C. *Monitarium*, & Romulum V. C. *Silentiarium*, cer-
„ nitur etiam Paulus quidam V. C. *Argentarius*, qui, si ad-
„ datur Juliano Viro celeberrimo, Georgio, ac Petro, quos
„ memorat lapis noster, & Joanni illi, de quo loquitur Gre-
„ gorius M. lib. 9. ep. 23. quinque Ravennatis Ecclesiæ Ar-
„ gentarios recensebimus. Neque id tantum colligimus ex
„ posteriore papyro ; verum etiam docemur sexto Christi
„ sæculo Argentarios longe a Monetariis distasse , quam-
„ vis, ut ostendit Ducangius in Gloss. Latin. Barb. in Wi-
„ sigoth. L. 2. tit. 4. §. 4. pro una eademque re usurparen-
„ tur. Superest modo , ut de eo quod posteriore loco po-
„ scis aliquid differamus.

„ Si quis Officinarum situm, ubi nummi antiquitus Ra-
„ vennæ cudebantur, inquirat, is oleum & operam perdet.
„ Ut enim ejusmodi res variis temporum vicissitudinibus
„ fuerunt obnoxiæ, ita nullus dubito , quin idem officinis
„ contigerit, de quibus est sermo. Nos pro epistolæ modo
„ ea tantum pronunciabimus, quæ aliena haud videbuntur,
„ ne per nimiam audaciam omnia susque deque miscentes
„ in

(*a*) Hæ Tabulæ referuntur a Maffæo Scient. Diplom. p. 143. atque a Muratorio Antiqu. Italic. Tom. II. pag. 1002.
(*b*) Cernis heic Julianum illum, de quo supra. (*c*) Lege *Petrus*.

„ in Ravennatum rebus describendis censoria virgula note-
„ mur. Ubi enim hæreat aqua, quid probri, si ignorare
„ rem fateamur? Tria sunt quæ *Monetæ* situm aliquo pacto
„ ostendant: subscriptio nempe Joannis illius in papyro ann.
„ 572. & duo Agnelli loca, quorum sub finem capitis se-
„ cundi in dissertatione meminimus. Subscribit ille: *Johan-*
„ *nis for.... habens stationem ad monetam auri in porticu Sa-*
„ *cri Palatii*. Agnellus vero docens, unde Reparatus, ac Gra-
„ tiosus educti fuissent, quum Archiepiscopatum obtinuere,
„ *de Monasterio*, inquit in vita prioris, *S. Apollinaris quæ-*
„ *situs est hic Ravennæ non longe a pusterula Ovilionis in*
„ *loco, qui vocatur Moneta publica*. Vitam vero alterius
„ exordiens, ita loquitur. *Ex Monasterio B. Apollinaris Ab-*
„ *ba fuit, quod est fundatum non longe ab Ecclesia S. Re-*
„ *demptricis Crucis ad Monetam veterem, unde Sanctissimus*
„ *Reparatus fuit*. Si per Monasterium D. Apollinaris, ex
„ quo ad Archiepiscopatum laudati Antistites evecti fuere,
„ celebris ea ædes a Theodorico Gothorum Rege excitata,
„ Divoque Martino primum, nunc vero D. Apollinari sa-
„ cra intelligi posset, difficile haud foret *Aureæ* illius *Mo-*
„ *netæ* situm investigare, de qua in papyro. Quum enim
„ diserte tradat Rubeus, ex eoque Fabrius, eam Urbis regio-
„ nem, in qua nunc est D. Vincentii Parœcia, quæ parum
„ certe a D. Apollinaris distat, dictam fuisse *S. Vincentii de*
„ *Moneta aurea*, quid vetaret, quominus Sacri Palatii no-
„ mine Theodoritianum Palatium, in quo post Gothos exa-
„ ctos fortasse degerunt Exarchi, intelligentes, papyrumque
„ cum Agnello conferentes, certi aliquid statueremus? Ve-
„ rum neque Monasterium illud D. Apollinaris pro eo,
„ quod hac tempestate sic vocatur, usurpare licet, quod scia-
„ mus circa annum 856. a translato D. Apollinaris corpore
„ nomen tantum invenisse, cum perpetuo S. Martini adpel-
„ latione vocetur ab Agnello; neque vero simile videa-
„ tur ab aurea ea Moneta, de qua in papyro, S. Vincen-
„ tii Regionem dictam fuisse: papyrus enim septem ac plu-
„ ra secula eam Urbis divisionem antevertit, quam anno
„ 1185. contigisse docet Rubeus per hæc verba: *hoc tempo-*
„ *rem Urbem Ravennam in quatuordecim divisam Regiones*

 „ *in-*

„ *invenio*. Restat igitur ut relata Agnelli verba accuratius
„ perpendentes, eo loci sitam fuisse *auream* papyri *Monetam* statuamus, ubi *Monetam publicam*, ac *Monetam Veterem*, quæ eandem Officinam per Agnellum significant,
„ collocare is videatur. Ea mihi suspicio pluries injecta est,
„ *Monetam* Augustorum temporibus ad S. Apollinaris in Veclo, in ea scilicet parte, quæ Sanctæ Crucis Templum nunc
„ Parœciam respicit, extitisse. Id ut censeam in caussa
„ sunt Agnelli verba, quæ utrasque has Ædes sibi pæne
„ conterminas affirmant. Minime autem dubito quin Sanctæ Crucis Templum idem sit, quod Placidia excitavit;
„ superest enim SS. Nazarii ac Celsi Sacellum, illi olim adhærens, quod rei hujus fidem faciat. Monasterium vero
„ D. Apollinaris cum ea Æde, atque Parœcia convenire,
„ quæ in præsentia hoc nomine donatur, sat indicant & locus, ubi sita est, & Bullæ Alexandri III. atque Urbani IV.
„ ejusdem rei testes locupletissimæ. Quid plura? Auctoritas
„ doctissimi Bacchinii facit, ne ab hac suspicione dimovear;
„ quamvis enim de Officina Nummaria haud disceptarit,
„ ea tamen profert de Pusterula Ovilionis, deque memoratis Templis, ut decipi cum illo gloriosum videatur:
„ licet enim opinari Augustorum Ædes, quarum meminit
„ papyrus, ad SS. Nazarii ac Celsi, ubi etiam nunc eorum sepulcra cernuntur, sitas fuisse. Dicendum tandem
„ foret aliquid de recentiore Officina Nummaria Ravennatium; sed nil lucis affulget, qua eruditiores fiamus.
„ Theseus a Cornu, qui nobiscum antea sensit, quamvis strictim atque obscure satis locutus sit, ad S. Vincentii Parœciam fuisse positam suspicatur, ea ratione, quod nempe *de Moneta aurea* iis temporibus dicta fuerit, quibus
„ Archiepiscopi Ravennatum res moderabantur. Conjectura
„ veri non omnino similis videtur. Aliorum tamen esto judicium. Ego quovis monumento destitutus nil ausim definire. Probabile certe est Archiepiscopos rerum Dominos nummos signasse. Habes, Saverni ornatissime, quæ
„ ne officium desererem conjectando, vel potius divinando
„ sum assecutus; quæ si tibi haud clara satis videbuntur,
„ dicam cum Livio: *in rebus tam antiquis, si quæ similia ve-*
„ *ri*

„ *ri sunt, pro veris accipiantur, satis habeam*. Obtemperavi autem, non quod me eum putem, qui cuiquam in „ ejusmodi rebus facere satis queam, sed quod meretricularum more sacramento me veluti obstrinxerim, ne quem „ tristem dimitterem. Tu si me amas, ut reor, voluntatem in te meam æquo animo excipies, ac mea alias opera uteris: etsi enim doctrina omnibus, candore certe, „ ac benevolentia nemini concedo. Vale.

„ Ravennæ ex Ædibus Seminarii v. Calendas Novembris CIↃCCXLVIII.

CA-

CAPUT QUINTUM.

De Libra, Soldis, ac Denariis Ravennatibus, deque ceteris pecuniæ generibus in eadem urbe conflatis.

I.

DE variis pecuniæ generibus acturi, qua posterioribus seculis Majores nostri usi sunt, ut a nostra incipiamus rerum ordo non minus, quam ratio postulat. Nil apud Scriptores, nilque in nostris Archivis post seculum Christi decimum frequentius occurrit, quam *Libra Ravennæ*: verum quid ea esset, quotque *soldis*, ac *denariis* constaret haud liquet. Nos ea proferemus, quæ ex tanta rerum caligine erui potuerunt, ut facem aliis præferamus, qua spartam hanc doctius ornare queant, remque totam haurire.

II.

LIBRÆ Ravennatis initium, atque originem si quis inveniat, erit mihi magnus Apollo. Eam primum constasse denariis, sive nummis ab Archiepiscoporum officina prodeuntibus minime dubitamus, quum illius mentio habeatur per ea tempora, quibus, ut dictum est supra, Philippus declaraverat conflandorum nummorum prærogativam ad solos Archiepiscopos pertinere. De ea sic mentionem fieri animadvertimus in tabulis, quibus anno 1015. quorumdam bonorum dominium conceditur *Tedbaldo*, & *Marotiæ jugali filiis, & Nepotibus* a Sergio Ravennatis Ecclesiæ Archidiacono, & Abbate Monasterii S. Georgii Martyris (*a*) *Caligariorum nomine* persolvat, *idest Libram unam Rav. pro denariorum solidis sexaginta, & pro unoquoque solido Rav. denarios duodecim*. In charta agente *de quodam tenimento in Regione Herculana Ravene*, anno 1197. scripta per Mercatellum Tabellionem, hæc habemus (*b*): *dare debeatis omni anno in men-*

(*a*) Capf. B. num. 316. (*b*) Capf. A. n. 46.

mense Marcii, vel infra indict. duos Den. Rav. & paullo post: *quia exinde das nobis octo soldos Rav.* De hac moneta loquitur pariter *sententia electorum Arbitrorum in controversia de Manso Caligariorum, & duabus partibus Ducatus inter Archiepiscopum Ravennatem (a), & Petrum Traversariam*, quam ex Archivo Estensi vulgavit Muratorius (*b*). Ea pertinet ad laudatum annum 1197. *Pro pensione tribuat nummum Ravennatis monetæ singulis annis*. Libram *Ravignanorum* nominant etiam nonnullæ Chartæ seculo XIII. & XIV. exaratæ. Binas dabimus ex Classensi Archivo, traditas nobis cum aliis compluribus a D. Gabriele Guastuccio ejusdem Custode, curante D. Maria Angelo Fiacchio Classensis Bibliothecæ Præfecto, Viro literis, moribus, modestiaque spectabili. Prior est *exemplum autenticum Instrumenti, sive Laudi lati inter Comune Ravenne, & Comune Cexene, reperti in Archivo publico dicte Comunitatis Ravenne*, quod ad annum 1432. Ind. xv. diem x. Novemb. est referendum. *Easque a dictis partibus emologari, & confirmari sub pena mille Librarum Ravignanorum in compromisso inserta a parte non observante predicte parti observanti solvenda*. Instrumentum autem ipsum anno 1288. confectum fuisse docent, quæ sequuntur: *Latum fuit hoc arbitrium, & laudum per dictos arbitros sedentes, presentibus, & volentibus dictis sindicis* &c. *sub ann. Domini MCCLXXXVIII. Indict. prima, die Mercurii XX. Octobris*. Altera charta *Instrumentum dotale* continet cujusdam Dom. Beatrisiæ de Melariis. Ea est hujusmodi. *In Christi nomine amen. Anno Nativitatis ejusdem Millesimo Ducentesimo nonagesimo, Ind. XII. Raven. die XV. mensis Junii in domo dicendorum fratrum &c. ibique Nicolaus, Oddo, & Franciscus de........ fatris fuerunt contenti, & confessi habuisse, & recepisse in dotem, & dotis nomine a Domina Beatrisia, Filia olim Fantholmi Merzarii de Ravena, presente Uxore dicti Domini Nicholai pro matrimonio contracto inter dictum Nicholaum, & ipsam Dominam Beatrisiam, videlicet in rebus mobilibus extimatis comuni*

(*a*) Intellige Guillielmum, qui & Guillielmotus, & Otho dictus est, atque anno 1190. Gerardo suffectus.

(*b*) Antiq. Italic. Tom. V. Diss. V.

muni concordia inter eos sexaginta libras Ravignanorum &c. Duas Tornaturas, & mediam terre laboratorie extimatas quinquaginta libras Ravignanorum pro Tornatura, positas in plebatu Sancti Appollinaris in Ronco nigro in Burgo porte Sancti Mame Civitatis Raven. &c. Subscribit Tabellio:

Ego Ambrosius filius Petri Gignalis Imperiali auctoritate Notarius de Raven.

III.

Hujusmodi autem Ravignanos in *grossos*, & *parvos* divisos fuisse, præter Chartam, qua diximus (*a*) Divum Raynaldum concessisse *Maxio quondam Albiglieti licentiam cudendi, seu fabbricandi monetam in Ravenna, videlicet Ravignanos grossos, & parvos*, (*b*) docet etiam *Instrumentum* quoddam *Transactionis inter Dominum Lionellum de Polenta, & Dominam Margheritam de Badais, occasione litis vertentis inter ipsos*, ubi hæc habentur. *In Christi Nomine Amen, Anno ejusdem Nativitatis Millesimo trecentesimo trigesimo nono, Indictione septima, tempore Domini Pape Benedicti duodecimi, die vigesimo secundo Octobris in Guaita Sancti Petri Majoris, in Domo Domini Francisci de Rasponi. Judicis &c. Item dicebat dictus Bentinus predictum Ugolinum, ejusque heredes esse obligatos predicto Domino Leonello ex causa depositi in sexaginta octo Libris Ravignanorum parvorum. Item in alia parte in quinquaginta libris Rav. quas confessus fuerat dictus Ugolinus habuisse a dicto Domino Lionello a Domina Cathalina quamdam suam domum positam in Civitate Ravenne in G. Sancte Agathe Majoris juxta dictum D. Lionellum &c.* Scripsit has tabulas *Ghomeus de Catis de Ferraria* &c. Cum iis, quæ de *Ravignanis grossis ac parvis* diximus consonant, quæ in *Veteri Statuto* habentur (*c*) lib. V. Rubrica LVIII. cui titulus: *quod nullus de Rav. debeat recusare monetam Rav. Et qui habet monetam falsam frangere debeat*. Inquit autem: *Statuimus, & ordinamus, quod quilibet de civitate R. teneatur, & debeat trasse monetam tam grossam, quam parvam*,

(*a*) Pag.... (*b*) Ex Archivo Classensi.
(*c*) Codex hic membranaceus Legum Municipalium nitide scriptus servatur in publico grammatophilacio.

vam, & eam non recusare si fuerit bona, & Legalis. Et qui eam recusaverit condemnetur comuni pro quolibet denario grosso in quinque soldis R. pro quolibet denario parvo in duodecim denariis Rav. & teneatur quilibet ad cujus manus pervenerint aliqui denarii falsi, illos frangere, & non expendere. Et si aliquis inventus fuerit habere quinque soldos R. simul, vel ab inde supra de denariis falsis capiatur, & duci, & presentari debeat coram Potestate Rav. qui contra eum procedat, sicut de jure fuerit procedendum. Et hoc intelligatur etiam de monetis bonis, & cursum habentibus in Civitate Ravenne.

IV.

HACTENUS de libra Ravennæ generatim sumta: modo de ejusdem valore pauca dicamus. Ad componendas, dirimendasque lites ad duos Julios posterioribus temporibus redactam fuisse, norunt omnes. Verum, rectene factum id fuerit, inquirendum. Si chartas perpendamus, nil certi ex iis erui poterit. Duo tamen habemus, quæ lucis aliquid tenebricosis hisce difficultatibus adferre poterunt. In Testamento (*a*) Lamberti de Polenta, confecto anno 1316. *die decima octava Junii in Villa Alturæ districtus Rav. in Domo, seu tumba dicti Dom. Lamberti, posita in dicta Villa, præsentibus Dom. Presb. Filippo Rectore Ecclesiæ S. Sixti de Santerno, Magistro Pellegrino Medico, Magistro Francischino de Imola Medico, Magistro Compagno de Ferraria Medico, Cambio de Artusinis Not. Dominico Bonetti, Bletta de Ugulis, Mezzofilio Philippo de Ferraria, & aliis testibus ad hæc vocatis, & rogatis a dicto Testatore:* hæc habentur: *Item reliquit de aliis suis bonis egregiæ Dominæ Juliæ Marchisoni Estensi Uxori suæ duo mille lib. Rav. sive mille florenos auri, quos confessus fuit idem Dom. Lambertus ab ipsa habuisse in dotem tempore contracti Matrimonii.* Subscribit quidam *Guido Ravaldus Rav. Imp. auctoritate Notarius.* Libræ igitur duæ Ravennates sæculo XIV. unum florenum auri æquabant: ex quo inferri potest earum unam duos Julios currentes parum excessisse.

M V.

(*a*) Ex Archivo Canonicorum Later. S. Mariæ in Portu cap. A. num. 102.

V.

QUOD ad alterum testimonium pertinet, ex eodem Legum municipalium Codice liquet singulas libras viginti soldis constasse. En ejus verba lib. 1. Rub. *de Sallariis Advocatorum, & Procuratorum, & solutionibus Notariorum .= Statuimus, & ordinamus, quod super quacumque causa, que ventillabitur in foro civili civitatis R. possit Advocatus assuntus pro suo patrocinio, & salario petere, vel habere de questione, vel causa, que sit quantitatis vigintiquinque librarum infra viginti soldos, & procurator decem. Ex vigintiquinque libris supra usque ad quinquaginta inclusive advocatus habeat quadraginta soldos, & procurator viginti. Et a quinquaginta libris supra usque ad centum inclusive Advocatus habeat tres libras, & procurator triginta soldos. Ex centum libris supra Advocatus habeat pro primo centenario tres libras, ut dictum est, & procurator triginta soldos. Et pro omni libra ab inde supra, quantacumque fuerit quantitas, habeat Advocatus sex denarios, & procurator tres.*

VI.

HUNC tamen Ravennatis Libræ valorem pro temporum ratione, locorumque varietate immutatum esse docent, quæ ex libris, ut vocant *Reformationum Civitatis Eugubii*, in secretiori Archivo existentibus, nobiscum communicavit præstantissimus, atque eruditissimus Abbas Josephus Garampius Ariminensis. In laudato autem libro habetur, statutum fuisse Anno 1338. die 17. Februarii *quod in omni solutione, in qua Floreni auri intrarent, seu quod possent intrare, Florenus debeat dari, solvi, & recipi pro quinquaginta Sold. Ravenn.* Quam quidem pecuniam per id tempus plurimi factam fuisse indicant, quæ anno 1327. die 4. Feb. ibidem sancita sunt. *Quod nempe in nullis mercationibus possit dari pro pagamento moneta Esculana, vel Marchionalis, cum sit mala moneta, & quia figuram habeat Ravennatis, & in substantia, & veritate non valeat dimidium, & sic tamquam deceptiva moneta, & fallax non currat.* Libram vero nostram Perusinæ duplam fuisse inde colligitur, quod, ut supra notatum est, binæ Ravennates Libræ unum Florenum æquarent, ad eum

eum vero conſtituendum quatuor Peruſinæ Libræ requirerentur. En verba quæ paullo poſt ſequuntur: *Item quod omnis moneta debeat ponderari aurea, & argentea ad pondera Peruſina, & debeat currere, & valere prout ibi currit & valet. Videlicet Vulterranus XX. den. parvos Peruſinos, Populinus XXX. Guelfus tres ſoldos, Anconitanus XLV. den. Florenus vero aureus IV. Libras, & XII. Den. dičte monete Peruſine parve.*

VII.

SED de *Solidis* ipſis, ac *Denariis* quid dicendum? Res quidem tenebris obducitur; non ita tamen, ut lux nulla prorſus affulgeat. Solidos duodecim denariis conſtaſſe, proindeque duodecim Denarios unum ſolidum æquaſſe, oſtendunt ea, quæ produximus, quum de Ravennatis Libræ origine ageremus: *perſolvat lib. unam Rav. pro denariorum ſolidis ſexaginta, & pro unoquoque ſolido ana denarios duodecim.* Ad quæ verba advertere oportet, quod tradit Ducangius in Gloſſario ad Scriptores Mediæ, & infimæ Latinitatis, vocem nempe *Denarii* adhibitam fuiſſe tum pro nummo cuſo duodecim nummulis conſtante, quem ſolidum dicebant, tum pro ipſo nummulo, qui duodecimam Solidi partem conſtituebat: uſu vero factum eſſe, ut majores nummi *Solidi*, minores vero *Denarii* adpellari ſolerent. De denariis etiam poſteriori hoc ſenſu intellectis eruitur ex Protocoll. XXXIV. Arch. Archiep. p. 554 [a] ab anno 1468. ad 1487. eorum duodeviginti æquaſſe *bajocchos* tres; ab anno autem 1488. ad 1517. quod per integrum annum 1535. etiam contigit, *bajocchum* unum.

VIII.

INQUIRENDUM modo ſupereſt, quomodo argentei nummi ab æreis in chartis, ceteriſque ejuſmodi monumentis ſecernendi ſint, quum id minime declarent. Hæc mihi conſtans opinio eſt, quum de *Ravignanis groſſis, ac parvis* abſolute loquuntur chartæ, argenteam pecuniam intelligi; quum vero de ſolidis ac denariis, eorumque libra mentio habetur,

M 2 num-

(a) Id nobis indicavit Advocatus Petrus Paſolinus, Patricius Ravennas, ac Provicarius Generalis, cui nonnulla alia debemus.

nummos ex ære conflatos innui. Argentiam monetam ex Archiepiſcoporum officina prodiiſſe docent, quæ diximus, ac nummi quos ſupra retulimus: eam vero per *groſſos*, ac *parvos* deſignari colligitur ex vetuſto Legum Municipalium codice laudata Rubrica V. ubi hæc habentur. *Et qui eam* (pecuniam) *recuſaverit, condemnetur pro quolibet denario groſſo in quinque ſolidis R. pro quolibet denario parvo in duodecim denariis*. Ubi vides *groſſos* a ſolidis, ac *parvos* a denariis abſolute dictis longe differre. Hoc autem diſcrimen vario metallorum generi, quo per ea tempora in ſignandis nummis utebantur Ravennates, tantum tribuendum videtur. Certe ex nummulo eo ſub Venetis percuſſo, *denarios parvos* argenteos fuiſſe inferri poteſt. Confirmantur hæc omnia exemplo aliarum urbium, quarum nummi majores, *groſſi* etiam dicti, ac *parvi*, argentei eſſe ſolebant. Qui plura cupit, conſulat ea, quæ de Nummis Patriarcharum Aquilejenſium diſſerit V. Cl. Bernardus de Rubeis, quæque de *groſſis* Venetis, Veronenſibus, & Tridentinis, *de Re nummaria Patavinorum* agens colligit doctiſſimus Brunatius.

IX.

Quæri tandem poſſet, cur ſuperioribus temporibus merces, ut agri, ædes, veſtes &c. paucarum librarum, ſolidorum, aut nummorum Ravennatum pretio venderentur, nunc vero longe majore ad id pecunia opus ſit. Verum huic difficultati ſatisfacit laudatus Bernardus de Rubeis p. 55. inquiens: *cauſſæ plures adduci poſſent; ac primo ipſa denariorum conditio, qui ſive pondus, ſive notam ſpectemus, deteriores ex officinis monetariis prodiere. Adde immanem auri, argentique vim advectam in Europam, ex quo tempore detectæ ſunt Indiæ Occidentales: inde namque factum, ut paſſim vili pendi pretio pretioſa metalla cœperint. Sed neque præteriri debet invecti luxus ratio, ſive qui ad victum ſpectat, ſive qui ad veſtitum, aliaſque hominum aut neceſſitates, aut voluptates. Aliæ demum ſunt cauſſæ, quæ repeti ex variis rerum, temporumque circumſtantiis poſſunt: neque diligentius eas expendere noſtra inter negotia eſt*. Dixi de eo pecuniæ genere, quæ apud nos conflata eſt: age nunc de extera quoque pauca dicamus.

CA-

CAPUT SEXTUM.

De nonnullis exteris nummis, quibus post sæculum Christi x. *ad sæculum* XVI. *Ravennates usi sunt.*

I.

UT prætereamus *Solidos* auri, & Mancosos, quorum jam inde a sæculo Ch. VI. in Papyris ad Ravennam pertinentibus habetur mentio, ut erudite in Italicis Antiquitatibus Medii Ævi advertit Muratorius, præterque *Libras auri*, & *auri cocti*, quæ in chartis, ac codicibus vetustissimis memorantur, ut docet idem Auctor, utque videre est in hoc Archiepiscoporum Chartophylacio, unde pleraque monumenta rem nostram illustrantia desumsimus; primi anno 1030. occurrunt *Denarii unius Crucis*, sic dicti a signo, quod præferebant, his verbis: (*a*) Gebeardo (*b*) Arch. *anno Dom. propitio Pontificat. Dom. Pth.* (*c*) *Sum Pontificis, & universalis Pape in Apostolica Sacratissima beat. Petri sede sexto, sicque imperante dom. Chonrado in Italia anno quarto die nono..... Ind. terciadecima...... vobis vestrisque successoribus vel Sancte vestre Rav. Eccl. actoribus singulis quibusque annis in Mense Marcii vel infra Ind. denarios quindecim de denariis unius crucis infere debeamus*.

I I.

SUCCEDUNT *denarii Papienses*, quos sic refert charta anno 1039. Ravennæ conscripta (*d*): *Denarios quadraginta de denariis Papiensium pensionem singulis quibusque indictionibus Sancte vestre Rav. Eccl. inferre debeamus*. Papiam autem, sive Ticinum jam inde ab iis temporibus, quibus Gothorum Reges eam Urbem incolere, atque amplificare cœperunt, pecuniam

(*a*) Capf. E. 1799. (*b*) Integra charta legi haud potuit.
(*c*) Intellige Joannem XIX. & Conradum II.
(*d*) Capf. E. num. 1838.

cuniam ſignaſſe, docet præter cætera Baduilæ nummus, de quo ſupra diſſeruimus.

III.

DE Bizantiis quoque, & aureis loquitur charta (*a*), ſcripta *anno ab Incarnacione Domini noſtri Jeſu Chriſti mill. cent. ſeptuageſimo ſeptimo de menſe Novembri, octabo die, intrante indic. X. donno Alexandro Papa* (*b*) *Eccl. Dei..... Friderico romanor. imperatore regnante. Girardus* (*c*) *ſervus ſervorum Dei divina gratia ſancte ravennat Eccl. Archiepiſcopus, & ejuſdem civitatis exarchus &c. ſub ſtatuta penſione de prefata maſs ſolid. viginti, & per unumquemque ſolidum denarios XXXVI. & pro fundo papiriano bizanzium unum, & tertiam partem unius bizanzi, & pro fundo fabiani binos aureos &c.* In altera Charta ad annum 1058. referenda hæc moneta pariter indicatur. (*d*) *Anno Deo propitio..... Summi Pontificis, & univerſalis Pape in Apoſtolica Beati Petri ſede primo, die ſecundo, Menſis Marcii Ind. XI. Rav. &c. Archiepiſcopo Sancte Rav. Eccl. vel ſuis Succeſſoribus, aut illorum nunciis reddiderint, vel perſolverint predicto Johanni de Alberto, & ſue Coniugi, vel illorum filiis, aut nepotibus debitum, quod eſt centum & decem libras de denariis veneticorum, & biſantios decem.*

IV.

VERUM de nulla pecunia frequentius ſermo inſtituitur in Ravennatibus monumentis, quam de Lucenſi, ac Veneta. De utraque nunc differendum. In tabulis Gualterii Archiepiſcopi de Cavalcaconte Comite de *Caſtro Britonorio* (*e*) libram Denariorum Lucenſium, cui *Marabotini* adduntur, ſic anno 1130. invenias: *Pro eo quod centum libras bonorum denario-*

(*a*) Ibidem n. 1730. (*b*) Intelligendus Alexander III. & Fridericus Ænobarbus Conradi III. Patruus.

(*c*) Gerardus hic circa ann. 1170. Archiepiſcopus renunciatus, Alexandro III. numquam non adhæſit: cujus Pontificis binæ ad eum Literæ adhuc exſtant. (*d*) De Nicolao II. loquitur charta.

(*e*) Capſ. B. n. 38r. Vide etiam Muratorium Diſs. Ital. Tom. I. p. 633. & Tom. II. p. 1248. ubi idem Archiepiſcopus laudato anno concedit jure Feudi nonnulla bona cuidam Mazziacani, qui ſolvere debeat *Denariorum Lucenſium viginti Libras.*

nariorum Lucensium nobis tribuis coram subscriptis personis...... & pro eo quod multum mihi, & successoribus meis servire promittis, & precibus tuorum militum, & nostrorum fidelium, remittimus tibi terciam partem de pensione, quam Antecessores tui nostro Archiepiscopatui reddere solent, & in festivitate S. Apollinaris octo Marabotinos dare pro pensione nobis promittis -- tunc dare, & componere promittit pars parti servanti fidem legitime boni auri libras sex &c. Denarii Lucenses infortiati visuntur pariter in tabulis ad annum 1141. spectantibus hoc pacto: (*a*) *Anno ab Incarnatione Domini MLI cent. quadragesimo primo, die primo Decemb. Indict. quarta arzente. Gualterius* (*b*) *Archiepiscopus S. R. Eccl. debeat pro eo dare libras quadraginta quinque Den. Lucen Infortiatorum.* Subscribit quidam *Ugo Tabellio, & Notarius.* Libra Lucensis quoque sic memoratur in testamento Johannis Ducis (*c*) obsignato. *In nomine Domini anno ab Incarnacione ejus mill. centes. septuagesimo octavo, die nono decimo mensis septemb. Ind. undecima Ravennæ &c. Relinquo ad dandum, & distribuendum post meum obitum pro anima mea de meis bonis ducentas libras Luc. & tertiam, quam inferius designavero: & pro predictis ducentis libris inveniendis habeant jam dicti fidei comissarii mei plenam potestatem &c. Ego Millanesius Rav. Tabellio scripsi &c.* Solidos autem Lucenses videas in charta quadam (*d*) ad Bagnolum, Castrum Ecclesiæ Ravennatis pertinente sub Gubernatore Teodorani, per hæc verba: *Anno millesimo centesimo octuagesimo, tempore Alexandri Pape, & Federici Imperatoris die septimo decimo..... Ind. XIII. in Bagnolo &c. Liceat vobis triturare, sine visione nostra, nostrum missum cum onore suscipere debeatis sine fraude, & omni anno in Natale dare debeatis fucacias duas, & galinam unam, & non vendere, nec donare, nisi inter vos, aut in Monasterio nostro, pro eo inde acceptare C† denariorum Lucensium solidos quatuor. Scripsit Calvus*

(*a*) Capf. L. n. 2448. (*b*) Gualterius hic, qui & Valterius in Tabulis dicitur, anno 1119. cunctis Clericorum suffragiis Archiepiscopus factus est. Obiit ann. 1144. postquam XXV. annos Ravennatem Ecclesiam rexisset. Præclara de illo narrant Rubeus, Fabrius, atque Ughell.

(*c*) Capf. B. num. 318. (*d*) Capf. A. num. 44. Innuitur autem Alexander III. & Fridericus, de quibus paullo ante locuti sumus.

vus Tabellio. Denarios tandem Lucanorum cernimus in tabulis (*a*) anno 1156. his verbis: *sub statuta pensione denariorum Lucanorum quatuor:* Libram vero eorundem in Diacepto vetustissimo Classis p. 177. per acta D. Bernardini de Bosiis Not. Rav. Ann. MCCCLXXXXIII. Ind. 1. die XXVI. Julii. *In centum annos renovandum pro tribus Libr. Lucanorum veterum*. Quid autem per libram *Lucanorum veterum* intelligeretur, exponitur in *Diacepto* ann. 1617. Ind. xv. 28. Julii pag. 42. per acta Alberti de Gambis hoc pacto: *pensionis nomine unum sextarium fabarum*, & *tempore renovationis Libras tres Lucanorum*, *quæ pro vera intelligentia dictæ monetæ pro qualibet libra intelligitur florenus auri*, *qui tunc valebat solidos triginta duos*. Idem etiam declaratum fuerat in Diacepto novo Classis de anno 1544. Ind. II. die II. Mensis Maii *per acta* Dom. Hieronymi a Portu, cujus verba omittimus, ne recoctam crambem exhibeamus.

V.

AD Venetam pecuniam nunc gradum facio. Eam jam inde ab anno 1058. Ravennæ adhibitam fuisse vidimus, ubi de Bisantiis ageremus: quod anno etiam 1079. factum fuisse docent excerpta ex Archivo Portuensi, Capsa prima, quæ *diversorum Instrumentorum* inscribitur per hæc verba: *In nomine Patris*, & *Filii*, & *Spiritus Sancti Regnante Henrico Imp. Filio q. Henrici Imp. anno 23. sub anno dominice Incarnationis 1079. Ind. II. Rav. P. Martinus Abbas S. Marie* & *S. Andree in Insula Sarra dedit jure pacti Dominico Monacho*, *qui vocabatur de Brusco nomine Mon. S. Marie de Pomposea quinque Tornat. terreq. territorii Rav. plebe S. Petri intra silvam cum pensione annua duor. Denar. Venet. Joannes Rav. Tab.* Dominicus Monachus subscripsit. Post hunc annum autem vix credas, quam frequenter ejusmodi denarii occurrant. De Solidis Venetis vero hæc invenias in Tabulis (*b*) Gualterii Archiepiscopi, Abbatem Monasterii S. Petri in Vinculis respicientibus anno 1122. *donec vero divinitas in ac luce jusserit permanere*, *sub statuta pensione Denariorum veneticorum solidos duodecim Venet. singulis quibus-*

(*a*) Capf. G. num. 2675. (*b*) Capf. A. num. 367.

busque Indictionibus actoribus S. nostre Rav. Ecclesie solvere debeatis. Sic pariter indicantur in charta (*a*) scripta per Calvum Rav. Tabell. *Anno Domini millesimo centesimo trigesimo octavo, tempore Innocentii Pape, die quartodecimo mensis Julii Ind. I.* ubi hæc habentur. *Non liceat nobis triturare, neque vendemiare sine visione vestra, vestrum missum cum onore suscipere debeamus sine fraude, pro eo inde acceptare denariorum Venetorum solidos viginti*. Demum *Ducati Veneti aurei* cernuntur in tabulis (*b*) anno 1439. confectis sedente Eugenio IV. ubi etiam quantum valerent exponitur: *Damianus filius quondam Magistri Sanctis de Panochis de Bagnacavallo, capitanius habitator civitatis Ravenn. fuit confessus, & contentus habuisse, & recepisse, ac sibi integre datos, solutos, & numeratos fuisse sine ulla diminutione, vel deffectu aliquo a Magistro Guarnerio q. Magnifici de Cremona fornasario habitatore civitatis ravenn. ducatos quinquaginta venetos boni auri, & justi ponderis ad rationem solidorum quadraginta septem Ravennatum pro quolibet Ducato*. Exstat quoque apud Carolum Rasponium Patricium Ravennatem *Instrumenti* cujusdam exemplum autenticum, quod servabatur olim penes Hieronymum Rasponium, Prosperi, & Thesei, quos heic honoris caussa nominamus, Proavum, quo *anno mil. centeno, Ind. V. die II. mensis Madii, tempore Pontificatus Dom. D. Pasqualis divina providentia Pape secundi in Civitate Ravenne, in Domo magnifici Dom. Francisci de Ferondis Equitis, & Senatoris Sancte Romane Eccl. presentibus Dom. Antonio de Palatiis, & Dom. Nicholao de Traversariis, & Dom. Jacobo de Honestis —— magnificus, & generosus Ostasius de Rasponis de Ravena, Eques, & Senator Sancte Romane Eccl. fuit contentus, & confessus se habuisse, & accepisse, ac sibi integre datos, solutos, ac numeratos fuisse, traditos a Dom. Francisco de Ferondis dante, & solvente dotis nomine pro dote Dom. Cornelie ejus filie, ipsi Dom. Ostasio de Rasponis matrimonio copulate &c. ducatos trecentos aureos*. Ducatos autem ejusmodi absolute dictos a Venetis minime discrepare arbitramur.

N VI.

(*a*) Ibidem num. 47. atque Innocentius II. heic intelligendus.
(*b*) Capf. Q. num. 88**9**.

VI.

Praeter relata nummorum genera, libræ, solidi, ac denarii Imperiales passim offenduntur. In tabulis Gerardi (*a*) Archiepiscopi de *Gandulfino*, & *Guidone* fratribus &c. anno 1182. a Nigro Tabellione Plebis S. Mariæ in Portu exaratis, habemus: *Sub statuta pensione omni anno dare debeamus Imperialem unum, & predictam rem cultare*. In mutuo quodam Wilielmi Archiep. (*b*) anno 1194. *die quinto exeunte mensis Aprilis Ind. duodecima Rav. a Ravenno Tabellione* in tabulas relato, hæc continentur: *pro eo quia dedistis, & mutuastis nobis quadraginta, & unam Libr. Imperialium, & octo solidos ——— sub pena sex libr. Imperialium*. In locatione cujusdam Vallis, quam *Symeon Dei gratia* (*c*) *Sancte Rav. Eccl. Archiep.* concedit *Amolo pro se suisque liberis*, hæc de *libra Imperialium*, cum qua *Bononiensis Libra* conjungitur indicantur: *pro eo quia das nobis inde centum libras Bon. unde promittimus pro nobis, nostrisque Successoribus in dicta Ecclesia nobis sucedentibus dictas res a nobis tibi concessas ab omni persona hominum auctoriare, ac defensare tibi predicto Amaldulo, tuisque liberis, & heredibus hinc ad supradictum terminum sub pena XX. Lib. Imp. Et ego Johanes Divin. G. Sancte Rav. Eccl. & publi. Portus Tabellio &c.* Integram tandem chartam vulgabimus (*d*) ad annum 1217. referendam, in qua non de Solidis Imperialibus tantum, sed de nonnullis ad Archiepiscopatum pertinentibus scitu dignis disseritur. *In nomine Domini anno ab ejus nativitate MCCXVII. XVIII. Kal. Madii Ind. V. Tempore Honorii P. P. Argente sub porticu domus curie extra Castrum, in presentia Presbiteri Alberti Card. Presbiteri Amati Cant. Presb. Boni, Presb. Andree Capellanorum Dom. Symeonis Raven. Electi* (*e*), *Presb. Benvenuti de Argenta, Dom. Bonfilii, Dom. Misii Judicis, & majoris partis hominum Argente. Dom. Arcon. juravit fidelitatem Dom. Symeoni Raven. Electo, & Eccl. Raven. ac suis successoribus catholicis Fidelitatis capitulis diligenter expressis*, ed

(*a*) B. num. 311. (*b*) Capf. G. num. 2523.
(*c*) Capf. L. num. 4853. (*d*) Ibidem num. 4790. Hic annus primus Honorii III. indicatur. (*e*) Symeonis Cerviensis antea Antistitis primus itidem hic annus erat.

ed idem dictus Dominus electus, investivit eundem Arconem de Vicecomitatu Argente, & toto suo districtu, & comitatu ad suam, & ipsius voluntatem, ac Successorum ejus, constituens sibi pro suo beneficio, & feudo certos redditus, quos diligenter duxit exprimendos. Ista sunt que percipere debet Vicecomes Argente. Primo duo paria pannorum debet habere a Curia in anno a scarlato inferiori, quæ magis voluerit, yemalia scilicet, & estivalia, & potest tenere tres equos suos sub expensis Curie, qui si morerentur de dextrario, habebit Mda. XX. lib. Imperiali: de Palafreno, & Ronizino quod justa extimatione valuerint. Et potest tenere tres suos servientes pastos, & indutos expensis Curie, & debet habere tertiam partem bonorum omnium, & placitorum, & maleficiorum. De collecta Portus debet habere viginti Solidos Imperial. ab ipsis hominibus. De aliis terris debet habere de quolibet soldo denarium, excepto decimato Marmore, in quo percipiat secundum quod est antiquitus consuetum, & hoc ad voluntatem Dom. Archiepiscopi. Hanc autem Balivam recepit dictus Vicecomes ad suam voluntatem retinendam, & dimittendam, & ad voluntatem Dom. Archiepiscopi, sicut superius dictum est. Ad que omnia presens ego Johannes Tabellius, & S. Rav. Eccl. Notarius, ut audivi, & intellexi, scripsi, & in publicam formam redegi.

VII.

ADDUNTUR Imperialibus Marchæ, & Floreni. De utrisque passim mentio fit apud Rubeum. Nos tamen morem nostrum secuti ea tantum attingemus, quæ in chartis cernimus. De prioribus hæc recitantur in Charta Tabularii Estensis apud Muratorium (*a*) quæ continet Capitula pacis initæ inter Civitates Ferrariæ, & Ravennæ anno 1200. *Et nec aliud debent Ferrarienses dare Ravennatibus pro Datio Salis, nisi tantum tres soldos parvorum pro centenario Salis, & duos Ravegnanos pro urbibus. Et quecumque pars hunc finem, & pacem, & promissionem, secundum quod dictum est non observaverit, det observanti nomine pene quinque millia marchas*

N 2 *argen-*

(*a*) Antiq. Ital. Tom IV. pag. 373.

argenti &c. In aliis tabulis anno 1221. (*a*) a *Joanne Redulfi Forl.* exaratis, quibus *Federicus Dei gratia Rom. Rex confirmat permutationem quamdam Merchoaldi Dapiferi cum Comite Uberto*, legitur. *Imposuimus vobis bannum quingentarum marcharum argenti; medietatem autem banni camere mee, & aliam medietatem ipsi Comiti volumus persolvere.* In charta pariter impositionis Procurationum pro Johanne Episcopo *Esino Apostolico Nuncio distribuendarum inter Ecclesias, & Dioeceses Ravennaten. Bononien. Reginen. & Mutinen. confecta anno* 1291. hæc inveniuntur (*b*): *Quia igitur pro procuratione predicta quindecim marchas boni argenti, seu octuaginta unum florenos auri juxta quantitatem procurationis ipsius nobis per sedem Apostolicam deputare pro sex diebus predictis, quibus &c.* Vides heic marchas quindecim argenti, unum & octuaginta florenos auri sub finem sæculi decimi tertii æquasse. Nec reticendæ hoc loco sunt tabulæ, quæ exstant apud Sigismundum Comitem Brandolinum, Patricium Foroliviensem, a *Thomasio quondam ser Francissi de Cesena* Notario confectæ, quibus anno 1394. Ind. 2. die 26. Aprilis in Castro Aquiliani Ecclesiæ Ravennatis, dioecesis Britinoriensis, Barnabas a Leonessa Canonicus, & Cardinalis Connati, tunc temporis laudatæ Ecclesiæ *Administratoris*, Vicarius generalis, eodem mandante in Emphyteusim concedit Dom. Malatestæ Nicolai Filio, Ramberti nepoti, Castrum *Valdipondi* cum aliis nonnullis, quæ ibi declarantur. Præter cetera autem hæc de marchis argenti leguntur: *Promisit Dominus Malatesta per se suosque filios, & nepotes dicto Dom. Vicecomiti recipienti in nomine dicti Dom. Administratoris Ecclesie Raven. attendere, & observare, non officere, vel venire per se, vel per alios aliqua ratione, vel causa, de jure, vel de facto sub pena promissa quingentarum marcharum argenti.* Verum hæc sufficiant.

VIII.

(*a*) Caps. H. num. 3343. Vides Fridericum II. qui eodem tempore ac Otho IV. regnavit.
(*b*) Caps. N. num. 6479.

VIII.

De Florenis vero hæc paucis habeto: (*a*) *Anno Domini Nativitatis millesimo ducentesimo octuagesimo sexto, die tercio decimo mense Junio in Bononia in domo Domini Lambertini &c. Ugerius de Codonio Notarius Familiaris Venerabilis Dom. Bonifacii Dei gratia Sancte Ravennatis Eccl. Archiep. & nomine ipsius Dom. Archiepiscopi centum florenos aureos persolvit pro restitutione centum florenorum aureorum, quos mutuaverit in aula romana, & fuit confessus, & manifestus ipse Dom. Girardinus habuisse, & recepisse ab ipso Ugerio dante, & solvente nomine prefati Dom. Archiepiscopi nonaginta florenos aureos, bonos, & legales pro restitutione nonaginta florenorum aureorum, quos Dom. Franciscus Siccus mutuaverat in curia Romana prefato Dom. Archiepiscopo*. Exprimitur vero ejusmodi florenorum valor in charta appellationis (*b*) Cleri *Ravennaten. super distributione cujusdam collectæ, impositæ per Nicholaum Episcopum Ostiensem Legatum Apostolicum in Consistorio Palatii Archiepiscopalis Ravennæ, anno Domini* 1304. *die* 28. *Jovis mensis Madii, Ind. II. per acta Ostasii de Artusinis de Ravena Sacræ Ravennatis Ecclesie Notarii* his verbis: *& quia floreni aurei valent longe ultra, quam valere consueverint pro XXV. solidis, & pro triginta solidis Ravignanis, ac plus tempore collectarum procurationum aliorum Legatorum Apostolicæ Sedis, & nunc valent XL. solidis Ravignanis, & ultra, & pro quadraginta solidis communiter expendantur &c.*

IX.

Postremi inter exteras pecunias accedant *Ferrarini*, *Aquilini*, ac *Bononini*, quorum posteriores jam inde a sæculo Ch. decimo tertio in urbem fuisse receptos liquet ex eorum temporum monumentis. Ferrarinos in veteres, ac novos divisos fuisse nemini dubium esse potest. De Ferrarinis novis, deque solidis Ferrarinorum sæpe mentio occurrit in *Diacepto A* mensæ *Archiepiscopalis Ravennæ*, quod in Ferrariensi Archi-

(*a*) Caps. A. num. 237. (*b*) Caps. N. num. 6779.

Archivo servatur. De veteribus autem in charta (*a*) *per Bartholameum filium quondam Ser Bon de Ceneta* conscripta *anno Domini millesimo trecent. octuagesimo Ind. quarta, die quarta decima mensis Marcii super plateam Magnam Ferrariæ &c. qua nobilis Vir Nicolaus natus nobilis Viri Gerardi de Prata, Revdissmi in Christo Patris, & Dom. Dom. Pilei miseratione divina tituli S. Praxedis Presbiteri Cardinalis, & Administratoris S. Eccl. Rav. Vicecomes, & Officialis generalis, ut patet publico Instrumento scripto manu Ser Nerii quondam Gerii de Rogeriis de Pissis, fuit contentus, & confessus se habuisse, & recipisse a Bonfracello de Perondellis de Ferraria unum Ferrarinum veterem pro pensione suorum bonorum, que tenet ab Ecclesia Rav. in fundo Mansi Taurelli cum hac protestatione, quod per hanc receptionem non intendit prejudicare alicui juri Eccl. Raven. si dicta bona aliter essent recaduta, aut propter aliquam aliam rationem, vel causam &c.* Ex Ferrarinis autem Libram Ferrarinorum conflatam fuisse ex chartis liquido apparet. In Dominii cujusdam Tabulis a Filippo Fontana Archiepiscopo tributi anno 1254. die 7. Januarii (*b*) hæc de ea habentur. *Vosque supradicti, Filii, & Nepotes vestri sub statuta pensione trium ferrarinorum daturi eritis nostre Sancte Eccl. nomine pene centum libras ferrarinorum*. In aliis pariter Tabulis ejusdem Fontanæ ad laudatum annum pertinentibus, legimus: *Quod si omnia non observaveritis, aut in aliqua de supradictis conditionibus extra agere audebitis, non solum cadatis, verum etiam daturi eritis Sancte Ravennaten. Eccl. ante omne litis initium, aut nomine pene quadraginta libras Ferrarie.* Nil aliud de hac pecunia, deque Bononiensi addemus, quod de iis sufficere videantur, quæ hactenus disseruimus. Id tantum advertendum occurrit, utrasque recenseri in Charta nonnullas *Investituras* continente, anno 1360. scripta, ubi etiam discimus tres Aquilinos æstimatos fuisse quadraginta Ferrarinos. (*c*) *Solvere debeatis quatuor Libras cere nove, & octuaginta ferrarinos .... sex soldos bonon...... deposuit penes Dominum Gerardum presbiterum Catedralis Majoris Eccl. Fer duas libras*

(*a*) Ibidem num. 7060. (*b*) Ex Libro *Investiturarum* ejusdem Chartofilacii. (*c*) Capf. Q. num. 8772.

libras cere, & tres Aquilinos pro solutione quadraginta Ferrarinorum in altera parte.

X.

At quid *Aquilini?* Eos sic adpellatos fuisse ab Aquilæ signo facile conjicitur. Aliquis tamen hoc nomen ab Aquila Urbe in Regno Neapolitano derivabit, quam a Joanna Regina cudendæ monetæ jus accepisse ex Berardino Cirillo docet Antonius Vergara (*a*). Verum tot fuerunt nummi, qui Aquilam exhibuerunt, ut res incerta omnino relinquatur. Nil ultra adjungimus, quod de iis erudite egerit Brunatius (*b*) aliique: silentio etiam prætereuntes quicquid de Imperialibus, Marabotinis, Bizantiis, aliisque ejusmodi monetis dici poterat, ne rem, præ ceteris, a Ducangio, ac Muratorio præclare actam retexamus. Antequam vero manum de tabula, fatemur quidem per totam Dissertationem aliquando vocibus usos esse, quæ sæquioribus temporibus civitate donatæ sunt: id autem ideo fecimus, ne ab eruditorum sermone recederemus: malo enim, cum Lectoris studio sim obsecutus, desiderari ab eo in scriptis meis elegantiam, quam si non fecerim perspicuitatem, atque consuetudinem.

XI.

Ne quid tandem rei huic nummariæ deesset, subjiciendum duximus valorem pecuniarum, qualis cernitur apud Rubeum Hist. Rav. p. 828. Illum autem ex *Diacepto Veteri Mensæ Archiepiscopalis* desumsisse, verbis paullo immutatis, docet Index, quem eidem adjungimus, ut si cum paucis iis, quæ nos ipsi in Dissertatione animadvertimus, conferatur, incrementi aliquid res tota accipiat.

Valor pecuniarum ex Rubeo

Byzantius valet duas partes floreni.
Uncia auri valet quinque florenos in argento, alias 8.
Libra ceræ valet secundum consuetudinem regionis.
Obolus auri valet sex toronenses argenti.
Milichinus valet sex toronenses argenti, alias unum florenum
Toronensis argenti valet 40. *bonon. parvos*

Soli-

(*a*) Monete del Regno di Napoli p. 59.
(*b*) De Re Nummaria Patavinorum p. 46. & 47.

Solidus Sequisinorum valet duos solidos Imperialium.
Viginti Solidi Lucensium valent unum florenum.
Duo Solidi Papienses valent unum Turonensium argenti.
Libra auri valet 96 florenos auri.
Venen. de Roma, & Mansarutus de Alba valent unum florenum
XVIII. Solidi Imperialium valent unum florenum auri.
Libra argenti valet sex florenos, & duos quartarios auri.
Solidus auri valet medium florenum, & tertiam partem alterius.
XII. Turonenses valent unum florenum.
Marabotini, sive Marabatini qui sint, vide in c. cum olim de privileg. & apud Ludovicum Gomes in commentario in Regulas cancelleriæ, in fine.

Valor pecuniarum ex Diacept. Vet. Mensæ Archiep. Rav. p.443.

Besancius valet duas partes unius floreni.
Uncia auri valet quinque florenos in argento, alias octo in auro.
Libra ceræ valet secundum cursum, & consuetudinem Regionis.
Obulus auri valet sex turonios argenti.
Maluchinus auri valet sex turonios argenti, alias unum florenum.
Unus solidus Segrusinorum valet duos Solidos Imperialium.
Viginti Solidi Lucensium valent unum florenum auri.
Duo Solidi Papien. monetæ valent unum toronensem argenti.
Libra auri valet nonaginta sex florenos auri.
Venenus de Roma, & Massamittus de Alba valent XII. Solidos dictarum monetarum, unum florenum.
Decem octo Solidi Imperialium valent unum florenum auri.
Libra argenti valet sex florenos, & tres quartarios auri.
Solidus auri valet medium florenum, & tertiam partem alterius.
Florenus auri valet XII. turonios, & medium argenti.

FINIS.

APPENDIX.

Quum ad exitum properaret editio, traditæ sunt nobis ab humanissimo Viro D. Gabriele Maria Scarmaglio Monacho Casinate, atque ad D. Vitalis Ravennæ Priore, binæ *Bartholomæi Roverellæ* epistolæ, quæ in codice quodam litterarum *Hieronymi Aleotti*, *Abbatis* olim *SS. Floræ*, *& Lucillæ de Aretio* continentur, quasque non ita diu post cum Vita Auctoris, atque eruditis notis laudatus Scarmaglius est emissurus. Eas heic addere cum quatuor ipsius Aleotti epistolis ad Roverellam datis ab instituto meo haud alienum duxi, quum nonnulla ad præstantissimi Antistitis Historiam amplificandam inde colligi queant. Speramus autem fore, ut id consilii eruditis, quorum caussa labores omnes nostri suscepti fuere, probetur.

Reverendiss. Dom. Bart. Roverellæ, Tituli Sancti Clementis Presbytero Cardinali.

PRO maximis ad tuam Dom. delatis honoribus satis mihi factum hactenus existimaveram, si meæ gratulationis mihi ipse conscius fierem, veritus ne si per litteras eam tibi, qua essem affectus, lætitiam explicarem, in suspicionem venirem apud te captandæ gratiæ, aucupandæq. per gratulatorias litteras benevolentiæ. Itaque contentus tacita conscientia apud sodales duntaxat, & amicos illos, quibuscum quotidiana mihi est consuetudo, gaudia pectoris aperire contenderam, nunc bonitatem tuam repetens, nunc facilitatem in omnes, nunc officia in amicos, nunc agendarum prudentiam rerum, ut si multis hujusmodi Cardinibus Romanam Ecclesiam fulciri contingat, facile quidem, nulliusque negotii fuerit cunctos hostes humanitate, atque officio victos excludere. Nunc vero Nobilis vir Dom. Alexius, quem pro sua bonitate Patrem hujus patriæ nostri omnes existimant, cum multa per eos dies, quibus apud nos fuit, & apud plerosque alios, & apud me frequenter de tua Virtute dissereret, extorsit invito, ut contra consuetudinem, ac vetus institutum ego tantillus homuncio ad R. Dom. tuam auderem scribere. Satis

enim mihi factum iri existimare debeo, si te admirari, si cum aliis meæ sortis hominibus verba de te facere datum sit. Arrogare autem mihi ipsi scribendi officium, ad tam excellentissimæ dignitatis virum, impudentis potius ac temerarii, quam civilis, & urbani hominis esse videbatur; sed in Alexium omnis hæc culpa referenda est, qui me subtimidum, & verecundum improbitate quadam impegit sua, uti procax, impudensque fiam ad te scribendo. Alexius igitur noster multas, easque veras cum Dom. tuæ tribuat laudes, illud in primis & prædicare de te, & admirari solet, iisdem te planissimis, & humanissimis moribus esse nunc amplissima dignitate auctum, quibus etiam privatum hominem fuisse meminimus: illustre profecto testimonium ingenui animi, & apertum veræ, atque innatæ nobilitatis inditium, nullis honoribus efferri, nulla dignitate insolescere, planum se cunctis facilemque præbere. Ea enim, cum Regum, & Principum sua, & propria virtus sit, quam Clementiam dicimus; majus aliquid de te portendit, & servorum tuorum animos majora de te sperare hortatur, & jubet; quod uti Dom. tuam nulla ambitione cupere existimamus, ita quoque amici tui, qui Christianæ Reipublicæ vel reformandæ, vel conservandæ rationem habent, votis id omnibus concupiscunt; quamquam & in eo gradu, quem nunc tenes, non mediocriter Ecclesiæ utilitati consulere potis es. Sed aliud est fungi hortatoris, ac supplicantis officio, aliud moderatoris, & aurigæ, cui libertas sit, & frenos comprimere, cum opus est, & habenas pro libitu relaxare. Verum ista arcano Dei nostri relinquamus consilio, sub cujus tutela Reverendiss. Dom. tuam dies, ac noctes incolumem, felicemque servari, & cupimus, & oramus.

Bartholomæus Cardinalis Ravennensis

Hieronymo Abbati Sanctæ Floræ.

Rever. Pater, Amice noster Charissime.

VIR optimus, ac nostri Amantissimus Alexius conterraneus tuus isthinc rediens a te litteras attulit, ex quibus eam delectationem, voluptatemque percepimus, quam ex

ex amicorum, & eruditissimorum hominum scriptis percipere solemus. Ex tua enim Epistola, & tuus optimus erga nos animus, & tui ingenii præstantia, ac suavitas, magnaque humanitas, & eruditio cognosci, & judicari facillime potuit. Non erat autem quod verearis, nisi nobis per litteras fuisses, pro dignitate, quam essemus adepti, gratulaturus; neque id a te propterea factum putaremus, quod gratiam captare, aut benevolentiam aucupari voluisses, cum opinio a nobis de tua singulari doctrina, & probitate jamdiu concepta, utramque multo antea conciliasset. Valet enim apud nos, quod apud plerosque homines, ingenii, ac virtutis opinio. Tua igitur vel taciturna ista, vel hæc non sera per litteras gratulatio, nobis gratissima, & jucundissima fuit. Alexio vero, quando, pro tua modestia, te ab eo dicis persuasum, debemus, & ut homini officioso gratias coram egimus; quod autem tam multa de nobis prædicavit, fecit pro sua humanitate, & mea mutua veteri familiaritate; & tu pro tua qui nobis non minora tuis litteris tribuisti. Utinam vestra, & cæterorum, qui idem sentiunt, opinione, ac judicio digni essemus. Enitemur tamen, ne quantacumque honorum accessio, ac dignitatis amplitudo ulla ex parte nos efferat; quoniam ita nati, ita educati, ac instituti sumus, ut in omnibus rebus, & quibuscumque actionibus nostris moderationem retinere cupiamus, ac intelligamus nullis fortunæ excessibus ab honestate, ac officio recedendum; facta est quædam dignitatis mutatio, idem semper animus remansit, & permanebit. Postremum in hac Epistola sit, ut nobis quocumque tempore pro tuo arbitratu, & judicio utaris. Utinam nostra auctoritas in his, quæ ad tua ornamenta, & commoda pertinuerint, voluntati par esse, & respondere possit. Tibi nostram operam, & studium pollicemur. Vale. Beneventi pridie Kal. Quintiles 1464.

Reverendissimo Domino Bartholomæo Roverellæ Cardinali Ravenn.

SUPERIORE anno scripseram ad Reverendissimam Dom. Vestram per optimum, & generosum virum Dom. Alexium conterraneum meum. Evestigio multo etiam fœnore ad me illa rescripsit cultissimas litteras, & multo splendore conspicuas;

cuas; quibus etsi alias reddere ad agendas, ut par fuit, gratias summo studio desideravi, quia tamen sumus hoc loco importuoso, & tamquam inaccessibili, ac pæne invio, caritate, ac penuria nunciorum paulatim intepuit, & refrixit is rescribendi ardor sensim ad ignaviam, socordiamque prolapsus. Nunc vero me præsentia ipsa Domini Alexii memorem reddit, & tamquam ad æs alienum dissolvendum instigat, ut fato quodam meo videatur obtingere, quo forte litteræ gratiores sint, per Alexium scribere, hominem Domin. vestræ mirabili affectu deditissimum. Quod igitur de me egregia quædam opinio pectus imbuit Reverendiss. Dom. Vestræ, & placet admodum, & grandis muneris loco esse debet. Sane illud molestum est, quod ea ipse in me non intelligo, neq. agnosco, quæ de me Reverendiss. Dom. Vestra videtur sentire. Insuper oblationes vestras ingenuas profecto, ac liberales toto amplector animo, & ago, quas valeo gratias. Mitto scripta quædam mea, res non usquequaque serias, sed potius per jocum, risumque legendas. Nam si Democritus sensit, veritatem in puteo sic alto, ut nullus fundus sit, jacere demersam; & hoc de omnibus communiter rebus dixit; quid de futuris sentiendum, quorum solus Deus notitiam habet? leget igitur illa Reverendiss. Dom. vestra, risus, & solatii materiam captatura, meque novum prophetam, ut pollicita est, numero servorum suorum adjiciet.

Aretii die VII. Junii 1464.

Reverendissimo Domino Bartholomæo Roverellæ Cardinali Ravenn.

CLARISSIMUS juris consultus, & equestris vir ordinis Dominus Bernardus Conterraneus meus, cum me officio Dom. vestræ impendio salutaverit, visus est ferme carbones ignis juxta divinas litteras congerere super caput meum; quid enim mihi gratius possit obtingere, quam in ejus principis versari memoria, qui tamquam sydus in Ecclesia Dei præfulgens, non modo dignitate amplissima, sed, quod majoris penditur, admirabilium quoque virtutum rutilo splendore coruscat? quod vero illustrius benevolentiæ signum, quam

quam magnis in rebus, & arduis negotiis occupatiſſimam Dom. veſtram vilis quoque vermiculi memorem eſſe? hac beneficii magnitudine ita vel facundiam, vel potius infantiam meam intelligo ſuperari ut quibus verbis agendæ ſint gratiæ Dominat. veſtræ, reperire non valeam. Lætitia inſuper immodica ſum affectus, quod ab eodem Dom. Bernardo intellexi, Magiſtri Anſelmi ſervitia haud quaquam ingrata exiſtere Dominat. veſtræ, hominemque vobis charum eſſe in primis. Quamobrem & ſibi, & ſuis omnibus admodum gratulor. Complectitur amore ſuo Reverend. Dom. veſtra noſtræ Aretinæ patriæ homines, ut in dies ſingulos videre videor; quare ſi quem ego ex noſtris dignum eſſe intelligam, qui ad gratiam veſtram orrepat, fidenter eumdem vobis commendare auſim, præcipue id poſtulantem, & ad veſtra anhelantem ſervitia. Eſt juris Pontificii Doctor egregius Dominus Nicolaus de Catenaciis, trigeſimum annum agens, nec etiam juris civilis ignarus, bonarum inſuper litterarum non expers, vir ſedatiſſimo ingenio, & moribus potius Angelicis, quam humanis; Clericus eſt, & ad Sacerdotium, ut puto, adſpirat; Si Rever. Dom. veſtra opera illius indigeat, habebit in ſua Curia virum, qui reliquæ familiæ veſtræ totius humanitatis, ac facilitatis ſpeculum ſit futurus. Equidem tantas illius laudes non inculcarem auribus veſtris, ſi exiſtimarem poſſe aliquando mendacii, ac vanitatis argui. Dom. Bernardus noſter ingenium hominis compertum habet, ab illo poterit Dom. veſtra de ipſius laudati doctrina, & moribus explorare. Quod ad me attinet, ſpero propediem cernere, quod diu deſideravi, videlicet Abbatiolam hanc meam reformandam per Monachos S. Juſtinæ. Illos ego jam pridem laceſſivi abnuentes, & cauſantes reditus non ſatis amplos ad obſervantiam Regularem; aſſenſere tandem improbitate litterarum mearum defeſſi. Cedam igitur adminiſtrationi, reſervato mihi Abbatis titulo cum aliqua penſione vel parva. Si Rever. Dom. veſtra in Curia nunc ageret, res veſtris gereretur auſpiciis, nec ullus apud me reſideret metus, ſeu dubitationis ſcrupulus, quo minus res ipſa pro voto conficeretur; Nunc vero per abſentiam Dom. veſtræ harpiarum voracitatem vereor, quæ apertis inhiant faucibus, terras, & maria voraturæ. Experiar tamen, & periclitabor amicorum vires, atque ingenium in Curia nunc agen-

agentium. Bene valeat Reverendiss. Dom. vestra, cui me commendo. Aretii die .... Octob. 1472.

Reverendiss: in Christo Patri, & Domino, Domno Bartholomaeo S. Romanae Ecclesiae Tituli S. Clementis Presb. Cardin. Ravennati

Hieronymus Aretinus S. Florae Abas S. D.

Regum, ac Principum mensae, quas per singulas coenas pretiosis instructas dapibus non ignoramus, interdum tamen lactucas cum aceto, interdum vilissima poma non respuunt. Haec enim post epulas illata fastidium, & satietatem adimunt; illa superiora irritamenta sunt quaedam appetitus, & gulae; non absimiliter, qui vinis suavissimis sunt assueti, aliquando etiam videntur expetere illius generis vina, quae acre quiddam, & mordicum praeseferant. Cum igitur curiosa, & accurata diligentia Bibliothecam tibi confeceris optimis libris oppletam, in qua frequenter, tamquam in paradiso deliciarum summa cum voluptate verseris, si quando te suavissimorum ciborum satietas caeperit, hunc ego mearum Epistolarum codicem offero, veluti nuces, & agrestia quaedam poma, quae asperitate sua satietati epularum, ac fastidio mederi solent. Ea potissimum ratione inductus, quod primarios amicos meos, ad quos ipsae diriguntur Epistolae, charissimos quoque tibi, ac dilectissimos vel esse nunc qui superstites sunt, vel jam fuisse non dubito, qui diem suum obierunt. Non me clam est quanto amore, & studio complectebaris Bartholomaeum Zabbarellam, Franciscum Coppinum, Alexium Aretinum, Leonardum Dathum, Poggium dictum Florentinum, Pium II. Pontificem Maximum, & plerosque alios, quorum nominibus ipsi mearum Epistolarum libri sunt refertissimi. Non igitur puto Dom. tuam inter legendum tot amicorum suorum memoriam, & recordationem sine aliqua voluptatis particula posse percurrere; nam ante hoc ferme biennium edidi mearum ineptiarum libros decem, non tam meo nutu, quam Reverendiss. Episcopi Foroliviensis impulsu, qui tum a Pontifice in nostram provinciam quaestor in Clericos delegatus extiterat. Itaque ne in meam Abbatiam inclementius desaeviret, mos illi gerundus fuit, ut & ineptias meas invitus ederem illius jussu, quas omnino

rino delitescere omnino cupiebam, & ipsam editionem suo quoque inscriberem nomini. Addidi nuper & duos libros, ut qui semel impudentiæ fines transieram, gnaviter, & strenue impudens fierem, ut ille noster ante multa sæcula jocatus est. Ex his duodecim libris, quatuor nunc ad te mitto, reliquos octo, qui inter manus versantur librarii, non multo post demissurus, si tamen prima hæc degustatio non displicuerit. Accipies igitur, Clementissime princeps, agreste hoc meum, & rusticanum munusculum, nec tam muneris ipsius exilitatem, atque inopiam metieris, quam prompti, & ardentis in te animi voluntatem. Valere Dom. tuam, & felicem esse multi percupimus. Aretii 14. Febr. 1474.

Bartholomæus Cardinalis Ravennensis
Hieronymo Abbati S. Floræ S. D.

REDDIDIT nobis Bernardinus Aretinus litteras vestras simul & libellum epistolarum, quem nobis misistis. Magni fecimus semper doctrinam vestram, & cum id animi semper nobis fuerit, ut cupiamus novis doctorum operibus latinam linguam in dies magis illustrari, non potuimus non lætari vehementer, quum vidimus epistolas vestras collectas simul, & in volumen redactas. Magna enim est epistolarum utilitas, si tales sint, quæ legi mereantur: Nam illis continuo uti contingit, & quotidiano sermoni nulla magis lectio confert. Debemus vobis plurimum & nostra, & posterorum caussa, ad quos non dubitamus, quin epistolæ vestræ perveniant, & in pretio futuræ sint: Sunt enim graves, doctæ, leni ac eleganti stylo scriptæ, quales Ciceronis, Beati Hieronymi, & aliorum doctorum fuisse videmus. Hortamur, ut, quando vobis otium est, curetis reliquas pariter colligere, & prosequi inceptum opus. Ceterum res vestra, pro qua Bernardinum misistis, summa cum diligentia, & studio tentata fuit. Dicunt non posse eam nunc expediri: expectanda erit occasio. Nos erimus memores, & rem juvabimus, ne optimo desiderio vestro frustremini. Bene valete. Romæ XI. Martii 1474.

Antequam finem Operi imponamus, monitum volumus Lectorem venisse nobis in manus superioribus diebus Librum, duobus Tomis distinctum, cui titulus *La Science des Medailles avec des Remarques* &c. quem tantum italice redditum sine notis

notis videramus. In parte autem ipsius priore pag. 115. nonnulla invenimus, quibus ea, quæ de *Tejæ* nummo Cap. II. §... notavimus confirmarentur. Ea heic subdere optimum visum est. „ Thejas fut le Successeur de Totila, & périt dans „ une bataille en 553. un an après son élection. Je ne crois „ pas qu'on ait vû jusqu' à présent de Médaille de ce Prin- „ ce: car la Médaille d'argent où on lit dans une couronne „ DN THELA REX, que j'ai vûë dans le Cabinet de M. „ l'Abbé de Rothelin, répresente de l'autre côté la tête de „ l' Empereur Anastase, qui etoit mort 34. ans avant que „ Thejas montât sur le trone.

„ Le Roi Théla de la Médaille de M. l'Abbé de Rothe- „ lin pourroit bien être le même que Jornandes (de Reb. „ Get. p. 142.) nomme Transtila, pére de ce Transaric qui „ fut chassé de Sirmium par les Troupes que Théodoric „ des Ostrogoths envoya d' Italie contre lui ; car il paroît „ par le récit de Jornandes, que *Transtila* avoit dû etre „ Contemporain d' Anastase. " Et pag. 330. hæc habet: „ J'ai déja remarqué, qu'on ne trouvoit point de Médaille „ qui portât le nom de *Teïas*, & que celles où on lit DN „ THELA REX, au revers d' Anastase, ne sçauroient ap- „ partenir au dernier des Rois Goths qui ont regné en Italie.

Absente Auctore, qui exscriptorem adhibuit haud omnino diligentem, nonnulli errores irrepserunt, quorum qui majoris sunt ponderis humanitati tuæ corrigendi proponuntur. Id vero monitum te volumus in Gregorii V. Diplomate ad Gerbertum, nescio quo fato, Orthographiam in nonnullis vocibus fuisse immutatam, quæ res quam nobis displicuerit, vix credas. Faveto igitur, ac vale.

Pag. 5. vers. 9. *sis referendæ* corr. *sint referendæ*. pag. 9. v. 27. *A.C.* corr. &c. pag. 10. v. 6. *Placidæ* corr. *Placidiæ*. pag. 13. v. 4. *Magon* corr. *Magno*. p. 15. v. ultim. *de Numism. Col. p. m.* 43. supp. *Tom. I.* pag. 22. in Nota (*d*) *in nummo expresso* corr. *expressa*. pag. 24. v. 16. *nullum vidimus nummorum* corr. *nummum*. pag. 29. v. 16. *sedem locavit* corr. *locarit*. pag. 40. v. 8. *Totialæ, sive Baduælæ* corr. *Totilæ, sive Baduelæ*. pag. 64. v. 10. *quin Sanctæ Crucis Templum* corr. *quin memoratum ab Agnello Sanctæ Crucis Templum*. pag. 70. v. 6. *Maximo* corr. *Maxio*. ibidem *parros* corr. *parvos*. pag. 93. v. 12. *Pth.* corr. *Joh.* pag. 96. v. 25. *Sarra* corr. *Serra*. pag. 69. v. 27. *ipsum* corr. *ipsius*. pag. 101. v. 24. *valent* corr. *valeant*. Ne quid dicamus de *Spanemio*, & *Cassinatium Ordine* pro *Spanhemio*, & *Casinatium pluries posito*.

